

BULLETIN 1966

Natuurreservaat De Blankaart (4)

Uitgegeven door de
BELGISCHE
NATUUR- EN VOGELRESERVATEN

BULLETIN 1966

De Belgische Natuur- en Vogelreservaten

v.z.w. onder de hoge bescherming van wijlen H.M. Koningin Elisabeth

Uitgegeven met de steun van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur

Secretariaat:

Vautierstraat 31 - Brussel 4
tel. Brussel (02) 48.37.46

Bijdragen:

Studerend lid (tot 21 jaar)	25 F	Steunend lid	350 F
Werkend lid	200 F	Beschermend lid	1.000 F

Lid voor het leven: 20.000 F

Verrekening:

De Belgische Natuur- en Vogelreservaten
31, Vautierstraat - Brussel 4 - P.C.R. 834.31

of

Generale Bankmaatschappij
48, Meir - Antwerpen
P.C.R. 214 - Onze rekening nr. 3668

De ondertekende teksten verschijnen onder verantwoordelijkheid van hun auteurs

De blauwe reiger in een typisch nat weidelandschap zoals wij die in onze Polderstreken nog aantreffen. Doch de waterbezoedeling, vooral die veroorzaakt door de gechlloreerde koolwaterstoffen, die nu nog als insectenbestrijdingsmiddelen worden aangewend, bedreigt zeer ernstig het voortbestaan van deze steltloper in ons land.

De vereniging stelt zich tot doel het vrijwaren van de natuurgebieden in België waarvan het behoud verzekerd dient te worden in het belang van de natuurwetenschappen in het algemeen en van de ornithologie in het bijzonder. De middelen hiertoe zijn: het verwerven in eigendom, het pachten, of het beheren van deze gebieden.

RAAD VAN BEHEER

HH.

Graaf LIPPENS	Voorzitter
Jos CUYPERS	Ondervoorzitter
Carlos VERLINDEN	Ondervoorzitter
Edgard KESTELOOT	Beheerder-Secretaris
Willy SUTENS	Beheerder-Schatbewaarder

Beheerders:

Mevrouw Y.M. ROBERT	Louis ROMBAUT
HH. André FLAUSCH	Aimé ROWIES
Luc LAMBRECHTS	Paul SIMON
Thierry ROBYNS DE SCHNEIDAUER	Rudi VERHEYEN

BESTUUR EN STAF

HH.

Harold HERBERIGS	Bestuurder
Henri WILLE	Adjunct-Bestuurder
Mej. Ria SNIEDERS	Secretaresse
Georges DECREM	Secretaris

Beëdigde medewerkers

HH.

Jules DEKKERS, Kalmthout.
Paul TORDOIR, 164 rue des Cayats, Marcinelle, tel. 07/36.73.50.
Paul HOUWEN, Blankaart, Woumen, tel. 051/54.262.
Harry WIJNANTS, Platte Weierstraat 10, Genk.
J. VAN HOUT, Neerpelt.

INHOUD

Verslag 1966-67 van de Raad van Beheer aan de Algemene Vergadering	2
Gemeentelijk handvest voor natuurbescherming	5
Graaf Léon LIPPENS	
Reakklimatisatiepogingen met de ooievaar (<i>Ciconia ciconia</i>) in het Zwin-reservaat te Knokke, België	9
J. Cl. RUWET-Th. ROBYNS DE SCHNEIDAUER	
De ethologie, een nieuw perspectief voor het Zwin-reservaat	24
H. WILLE	
Enkele nabeschouwingen betreffende onze nestkast-operatie 1962-66	27
W.J. WOLFF	
De plaats van de Westerschelde in het Nederlands Delta-gebied	35
H. HERBERIGS	
Gekommentarieerde fotoreportage, verwezenlijkt in onze belangrijkste reservaten	69
Kalmthout	71
Genk (J. Cl. Ruwet)	75
De reservaten van Noord-Limburg (H. Lehaen)	84
De reservaten „Snepkensvijver“, „De Heide“ en „De Ronde Put“ (J. Cuypers)	95
Het reservaat te Vance (J. Noël)	102
De Blankaart (P. Houwen)	106
Het woud, kwetsbare toeristische rijkdom	113
Alarm voor onze ganzen te Damme	122
Onze private reservaten: Opwijk (Brabant) „Troed en Dokkene“, (B. Van den Broeck)	125
Een toppunt!	128
Laatste bericht	131

Hieronder volgt de lijst van onze fotografen-natuurlijkheidsliefhebbers die zo bereidwillig waren hun aanzienlijk fotomateriaal ter onzer beschikking te stellen. De nummers die naast de foto's of teksten tussen haakjes staan verwijzen naar deze auteurslijst.

Blansaer (1) — Brillon (2) — Cuypers (3) — Dobrski (4) — Dubois (5) — Furnstein (6) — Gottot (7) — Janssens (8) — Lehaen (9) — Mlle Lejeune (10) — Maes (11) — Matagne (12) — Renckens (13) — R.I.V.O.N. (14) — Robyns de Schneidauer (15) — Struye de Swielande (16) — Suetens (17) — Surmont (18) — Van de Kam (19) — Van Eyck (20) — Verbruggen (21).

De tekeningen zijn het werk van Mevrouw Yvonne Plasschaert.

Verslag van de Beheerraad aan de Algemene Vergadering

De belangrijkste feiten van het jaar 1966 waren de volgende:

De reservaten van Genk en van Vance werden met luister ingehuldigd; bij deze gelegenheid hebben wij aldaar de genegenheid van talrijke persoonlijkheden en vrienden met vreugde kunnen vaststellen.

Onderhandelingen werden aangeknoopt met het gemeentebestuur van Etne met het oog op de aankoop, gevolgd door de inrichting van het oude stationsgebouw van Buzenol als centrum van wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van het natuurbehoud: dit werd door deze administratie verwezenlijkt.

Op aanvraag van het Ministerie van Landbouw heeft de Beheerraad besloten met dit Departement mede te werken om de overname door de Staat, binnen een afzienbare termijn, van het door ons sinds 3 jaren afgesloten huurkontraat met het gemeentebestuur van Kalmthout te verwezenlijken.

Door haar uitzonderlijke uitbreiding heeft de nestkasten-operatie thans een nationaal sukses geboekt: door deze aktie slaagden wij erin verschillende honderden eigenaars te bereiken en te bewerken, niet enkel in het belang van het toegepast wetenschappelijk onderzoek, doch vooral met het oog op een daadwerkelijke versteviging van plaatselijke beschermingsmaatregelen ten gunste van fauna en flora. Hierdoor konden wij een vruchtbare basis van samenwerking op het terrein tot stand brengen zowel met gemeentelijke en gewestelijke overheden als met de nationale Dienst van Waters en Bossen, die ons hierbij haar beste steun verleent.

Zoals steeds kenden onze publikaties een verdiend sukses. Het jaarbulletin en de omvangrijke Koerier op het einde van het jaar 1966 waren belangrijke bijdragen, niet alleen inzake kennis van onze nationale natuurlijke rijkdommen, doch vooral als belangrijke schakel in de aanhoudende strijd om het natuurbehoud, ook buiten onze staatsgrenzen.

Zoals de vorige jaren namen leden van de Raad van Beheer en van het Bestuur deel aan internationale colloquia, in het bijzonder bij de Raad van Europa. De Heer Herberigs, onze Directeur, mocht tijdens dit jaar de funktie van Voorzitter van de Werkgroep voor flora, fauna en Europese landschappen bij deze Raad uitoefenen, en hierover zijn wij bijzonder fier en verheugd.

Tijdens de overhandiging van het Europees diploma aan ons staatsreservaat De Hoge Venen legde de Heer Heger, Minister van Landbouw, de nadruk op de doelmatigheid van de door onze Vereniging uitgevoerde aktie.

Wij hebben overigens gegronde redenen om aan te nemen dat het recent besluit ter bescherming van al onze roofvogels voor een groot deel het gevolg

is van onze rationele druk zonder overdrijving die wij steeds bij de overheden hebben laten gelden met als enig doel voornoemd resultaat: wij voelen ons dan ook geslaagd, wanneer wij bv. terugblikken op hetgeen wij in ons vorig Jaarboek op bladzijden 74 en 75 schreven. Onze betrekkingen met het Nationaal Verbond voor Natuurbescherming werden dit jaar nauwer toegehaald.

Net als vroeger konden wij de warme sympathie van duizenden bezoekers tijdens onze geleide uitstappen ten zeerste waarderen.

Vermelden wij in het bijzonder de belangrijke ontwikkeling verwezenlijkt door het informatie-centrum ten behoeve van de natuurbescherming van de Blankaart. Bezield door Paul Houwen heeft dit centrum duizenden bezoekers de gelegenheid geschonken tijdens de vele natuur-weekends innig contact op te nemen met alle problemen die ons zo nauw aan het hart liggen.

Al onze reservaten worden bovendien meer en meer bezocht door wetenschappelijke onderzoekers, zowel universitaire als medewerkers van Belgische en buitenlandse organisaties.

Tijdens het jaar 1967 werden de voorbereidende contacten opgenomen om het Gemeentelijk Handvest ter bescherming van de natuur op te stellen en reeds in uitvoering te stellen. Zie hierover bladzijde 6.

Het is ons een genoegen een warme hulde te brengen aan de openbare instanties, die nooit ophielden onze inspanningen te schragen. Dank zij het begrip en de steun van het Departement van Nationale Opvoeding en Cultuur, en ook vanwege de Departementen van Landbouw en Toerisme, konden wij een belangrijke hulp ontvangen waardoor wij mogen hopen in een nabije toekomst onze activiteiten verder te kunnen ontplooiën.

Wij willen tenslotte eindigen met al onze dank uit te drukken jegens het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen van België, dat net als in het verleden ons zijn bijstand met raad en daad heeft verleend.

De boompieper
(13)

Gemeentelijk Handvest ter bescherming van de Natuur

Onze Vereniging heeft een Keure opgesteld, met de bedoeling aan de gemeentelijke overheden, die bewust zijn van de onherstelbare waarde van hun natuurpatrimonium, de middelen te verschaffen om hun natuurschoon te vrijwaren. Deze Keure heeft dadelijk een grote belangstelling opgewekt zodat, ook door de aansluiting van enkele gemeenten oals WEMMEL en TESSENDERLO, een definitieve tekst kon worden aangenomen en aan de Pers meegedeeld tijdens een Perskonferentie gehouden te Wemmel op 17 juni ll.

Onze leden kunnen een vooraanstaande rol spelen bij het propageren van deze Keure. Daarom lijkt het ons van het grootste belang dat zij kennis kunnen nemen van dit dokument om de mogelijkheid te bestuderen nieuwe aansluitingen te bekomen, hetzij van de gemeenten waar zij zelf verblijven, hetzij op andere plaatsen. Het spreekt vanzelf dat ons Sekretariaat aanvullende inlichtingen zal verschaffen aan alle belangstellenden.

Elke gemeente heeft de plicht de laatste stukjes ongerepte natuur te vrijwaren. Melden wij als voorbeeld dat van de gemeente Vance, waar, door een overeenkomst met onze Vereniging, dit onvervangbaar natuurschoon, het moeras van Vance, met zijn uitzonderlijk botanisch belang, gered kon worden.

De Belgische Natuur- en Vogelreservaten

Gemeentelijk Handvest voor de Natuurbescherming

Met het oog op het belang van de openbare gezondheid, het urbanisme, de wetenschap, de opvoeding, als op dit van het esthetisch uitzicht en het toerisme dient men op een efficiënte manier de fauna en de flora op ons gemeentelijk grondgebied te beschermen.

De wijze van bescherming zal hoofdzakelijk ingegeven worden door een opzet van behoud van de bestaande natuurlijke zones.

Onder de auspiciën en met de medewerking van de vereniging van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten, keurt de gemeenteraad van, tijdens de zitting van het gemeentelijk handvest ter bescherming van de natuur goed en beslist aan te sluiten bij genoemd handvest, waarvan de bepalingen als volgt luiden:

1. De gemeenteraad zal ernaar streven, bij de uitwerking van elk urbanisatie-ontwerp, voor zover het mogelijk is, het natuurlijk uitzicht van elke gemeentelijke of particuliere eigendom, in zijn oorspronkelijke vorm te behouden.

2. De gemeenteraad zal trachten, binnen de grenzen van zijn aankoop- huur- beschermingsopzet medewerking te verlenen.

2. De gemeenteraad zal trachten, binnen de grenzen van zijn aankoop- huur- of welke andere beheersmogelijkheden, controle uit te oefenen op de merkwaardigste gronden.

De controle of het beheer van soortgelijke gronden zullen aan de breedste maatstaven getoetst worden met het oog op het behoud of de uitbreiding van de dier- en plantsoorten die er aangetroffen worden.

3. De vereniging van „De Belgische Natuur- en Vogelreservaten” zal op voorstel van de gemeentelijke overheden voor elke zone een wetenschappelijk verantwoord beheerplan uitwerken en zal zo nodig belast worden met het controleren en het beschermen of het „doen” controleren en beschermen van die plaats. Men zal bij voorkeur een beroep doen op bevoegde medewerkers die op het grondgebied van genoemde gemeente wonen.

4. Bepaalde gronden die bescherming genieten zullen volgens de noodzakelijkheid van de omstandigheden *met een opvoedend en toeristisch oogmerk ingericht worden*. Daarna zullen er natuurpaden aangelegd worden en begeleide bezoeken zullen er voorbereid worden. De vereniging van „De Belgische Natuur- en Vogelreservaten” zal hiertoe een programma opstellen. Die gronden zullen een studieobject uitmaken en men zal er tot wetenschappelijke onderzoeken overgaan.

Hiertoe zal de medewerking van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen gevraagd worden. Die instelling zal voor zover het mogelijk is, haar hulp verlenen bij het uitwerken van elk wetenschappelijk didactisch programma: schoolmuseum, tijdschriften met een opvoedende boodschap, natuurkampen, enz.

5. De gemeenteraad zal een beroep doen op de steun en de medewerking van alle burgers van de gemeente om een zo groot mogelijke bescherming van de natuur in de hand te werken. Zij zal ook steun verlenen aan de Ornithologische Commissie van

6. Iedere eigenaar of huurder van gronden die in de gemeente gelegen zijn, zal door middel van strooibiljetten rechtstreeks aangezet worden ornithologische schuilplaatsen te bouwen. Hij zal trachten er schuilnestjes aan te brengen (het type van vogelhuisje voorgesteld door de vereniging), de insektenetende vogels bij langdurige koude te voeden, elk interessant verschijnsel aan de commissie mee te delen.

De gemeente zal soortgelijke maatregelen nemen in de parken of in de beboomde zones die ze binnen de gemeente beheert.

7. De gemeentelijke overheden zullen langs de burgemeester om elke vorm van vogeljacht op de gemeentelijke gronden verbieden. De gemeenteraad zal zich hierbij extra inspannen om deze jacht op het hele gemeentelijke grondgebied aanzienlijk te beperken.

8. Er dient in de scholen een grondig leerplan opgesteld te worden, waarin de hoofdklemtoon op het morele en wetenschappelijke belang van de natuurbescherming moet vallen. Daarom zullen de gemeentelijke overheden (samen met de commissie) *jaarlijks een gemeentelijke dag ter bescherming van de natuur* inrichten. Alle schoolinrichtingen zullen uitgenodigd worden aan genoemde activiteiten deel te nemen. Het programma van die dagen kan als volgt samengevat worden: didactische bezoeken op de natuurplaatsen, met een eventuele aanbrengring of controle van de vogelhuisjes, aangepaste onderwerpen voor opstellen, spreekbeurten en uiteenzettingen begeleid met stichtende films, een aanwervingscampagne of de hernieuwing van leden in de scholen, enz.

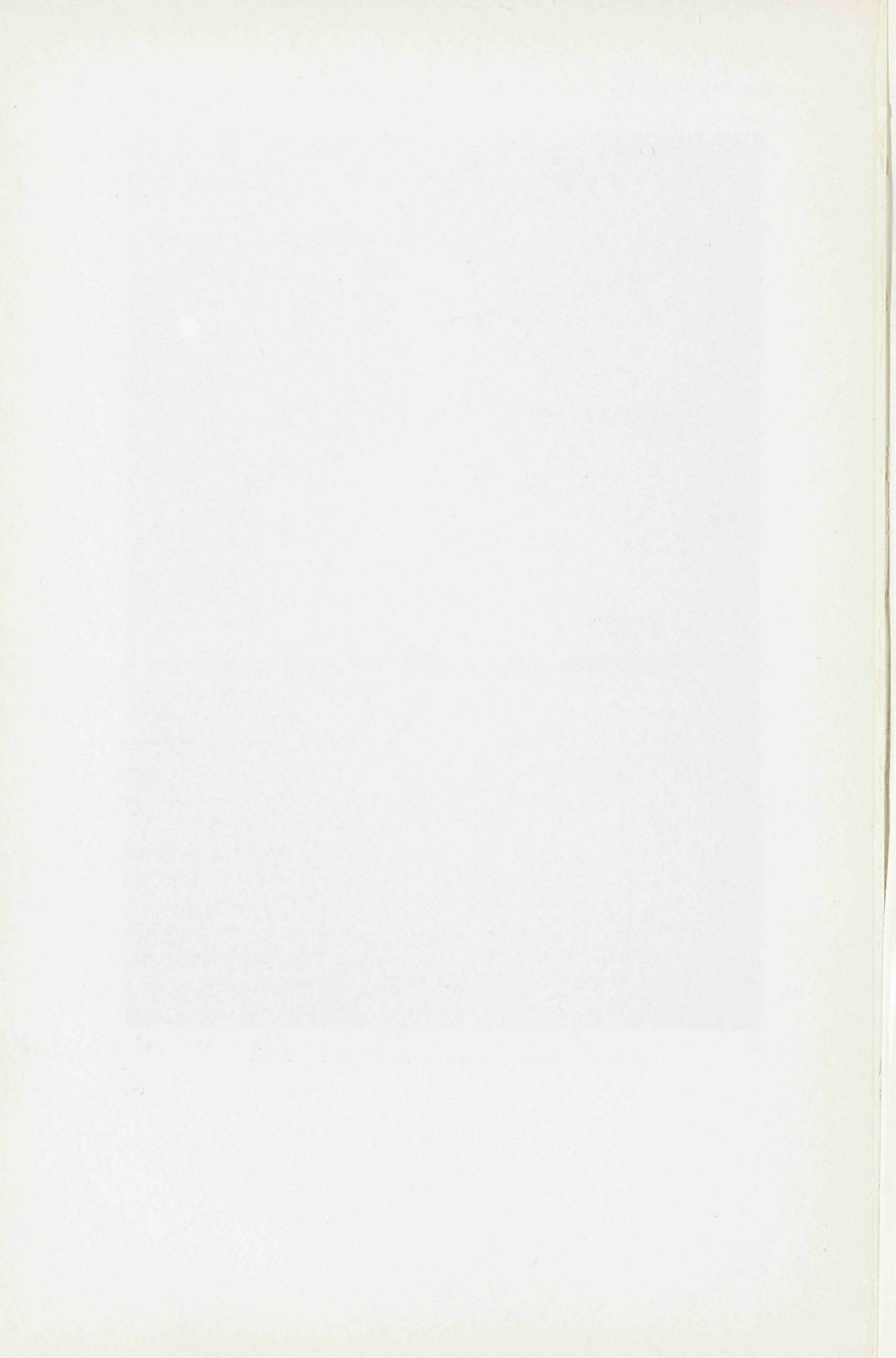
9. De gemeente zal bij de respectieve ingangen van de gemeente borden plaatsen die de aandacht zullen vestigen op de inspanningen die voor de natuur gedaan worden.

Deze borden zullen volgende vermelding hebben: „Met de medewerking van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten beschermt de Gemeente ... de natuur”.

Momentopname van een ooievaar van het Zwin

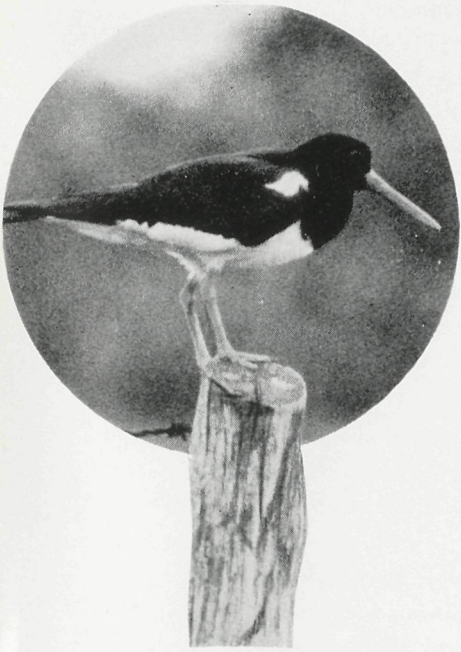
(4)

Reakklimatisatie-pogingen met de Ooievaar (*Ciconia ciconia*) in het Zwin-reservaat te Knokke, België

door Léon LIPPENS
*Voorzitter van de Belgische
Natuur- en Vogelreservaten*

Scholekster
(13)

I. De ooievaar in West-Europa

De ooievaar heeft in Vlaanderen genesteld sedert onheuglijke tijden. In de Middeleeuwen bewoonde hij onze dorpen en maakte deel uit van het landschap. In het begin der 19de eeuw, toen de jacht een onderdeel werd van het eigendomsrecht en de eigendommen door toepassing van het Napoleontisch erfrecht steeds meer verbrokkelden, nam het aantal jagers vlug toe. Daarbij komt nog dat het verwerven van eigendom gelijke tred hield met het toenemen van de welvaart zodat het aantal jagers, niet alleen in België, maar ook in Frankrijk proportioneel steeg. Frankrijk is hier vooral van belang, daar onze trekkende ooievaars tweemaal per jaar dit uitgestrekte land doorkruisen om hun winterkwartieren in Afrika te bereiken en om in de lente naar hun broedplaatsen terug te keren. Ook de wapens werden geperfectioneerd en de verkeersmogelijkheden stelden de jagers op waterwild in staat zich over grote afstanden te verplaatsen. Tenslotte deed de pseudo-wetenschappelijke mentaliteit van de « Belle-Epoque » van 1900 bij veel jagers het verlangen naturalist te worden, ontwaken. Om het te zijn volstond het dat men beschikte over wat men heette een „cabinet d'histoire naturelle”, met andere woorden, een verzameling opgezette vogels. Elke elite-jager werd verzamelaar en elke verzameling diende, om volledig te zijn, een paar ooievaars te omvatten.

De ooievaar, een onbekende indrukwekkende vogel met de vlucht van een gier en de poten van een reiger, werd helaas, als een verlokkelijk mikpunt,

overal waar hij verscheen, met gewerschoten begroet. Temeer nog daar met het stelsel van de « inscrits maritimes » gedurende het ganse jaar door langs de kust kon worden gejaagd, terwijl overal elders het aantal jagers onrustwekkend groeide. Overigens past het ons niet Frankrijk te beschuldigen. Het aantal neergeschoten ooievaars in ons land tussen 1800 en 1960 bedraagt zeker enkele honderden.

Nog geen 10 jaar geleden kon men in onze dagbladen het relaas lezen van „een prachtschot op naam van een handige nemrod, die een, twee, soms vier ooievaars had neergehaald”.

De vogels werden achteraf opgezet en tentoongesteld op de toonbank van een café of van een handelaar in gevogelte. Nochtans maakt de ooievaar deel uit van de lijst van vogels die in ons land niet mogen worden geschoten.

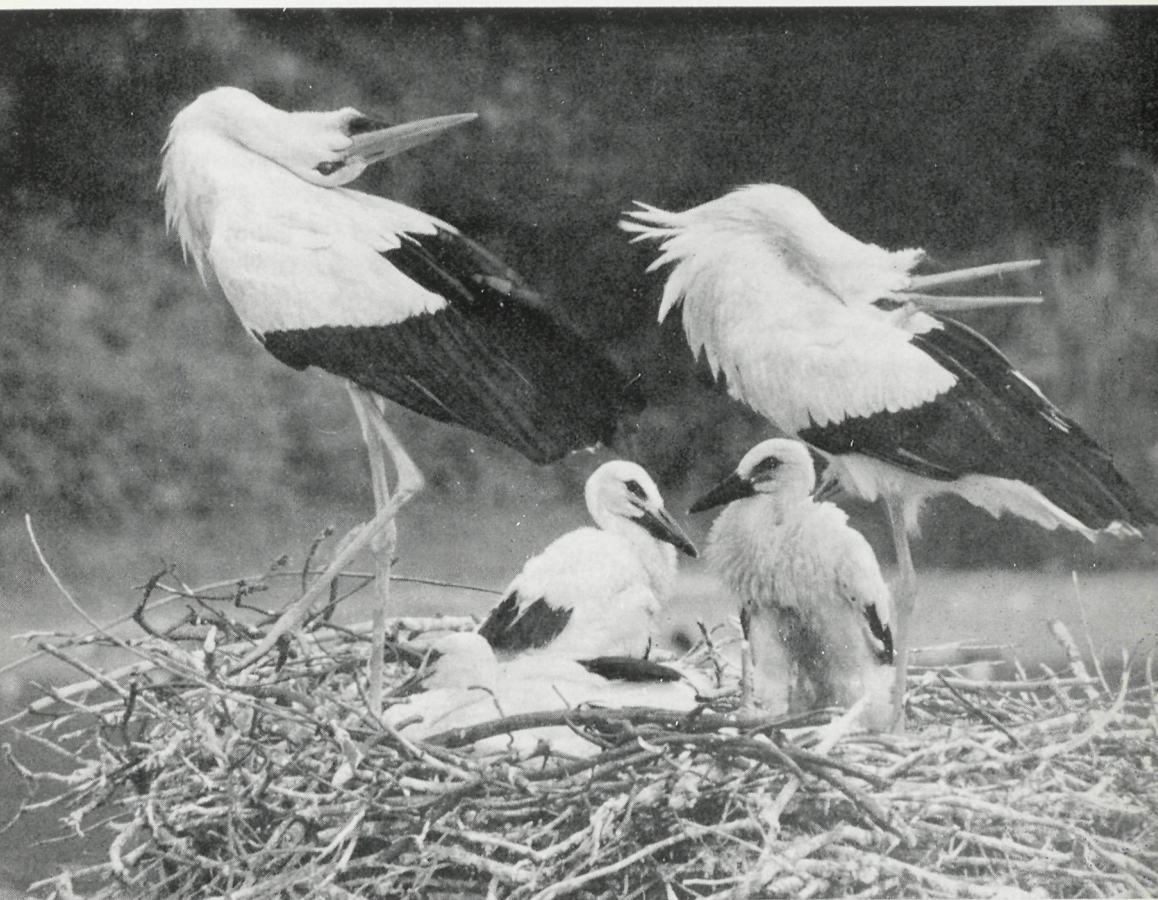
Indien men tenslotte de ringresultaten nagaat van de ooievaars die in Nederland, Denemarken en de Duitse Bondsrepubliek werden geringd, dan komt men waarlijk onder de indruk van het aantal vogels dat in België en in Frankrijk werd afgeschoten.

Gelukkig mag men nu veronderstellen dat deze slachtingen tot het verleden behoren en dat de ware jagers eindelijk de ooievaars hebben leren eerbiedigen. Daarvoor is het nodig geweest dat een felle druk werd uitgeoefend op de publieke opinie en dat een gemeenschappelijke actie van de natuurbeschermingsverenigingen en de pers werd op touw gezet, ten einde de idee te propageren dat het de hoogste tijd is dat wij hetgeen ons nog overblijft van ons gemeenschappelijk natuurpatrimonium, ernstig moeten beschermen. Tenslotte was het ook noodzakelijk dat de gerechtshoven enkele — te zeldzame en te lichte — veroordelingen toepasten op de nemrods die ooievaars hadden afgemaakt.

Er dient ook te worden vermeld dat het droogleggen van vochtige weiden een reeks gunstige biotopen heeft vernietigd, maar het zou een vergissing zijn te geloven dat de ooievaar aan een zeer vochtig milieu gebonden is. Het volstaat reeds te zien dat een vrij groot aantal ooievaars nestelt in droge en half-woestijnachtige landen, zoals Noord-Afrika en Zuid-Oost Europa.

In 1966, op een tijdstip dat de mentaliteit van de jagers zich gaandeweg naar een grotere vogelkennis en meer ontwikkelde eerbied voor de „zeldzame” vogels, overigens door de wet beschermd, gaat oriënteren, was het ogenblik gekomen om de mogelijkheid tot herinplanting van de ooievaar in België te onderzoeken, te meer nog daar er in juni 1964 door een koppel ooievaars een vergeefse poging tot nestelen was ondernomen op een fabrieksschouw te Lokeren (O.-VI.) (zie De Wielewaal 1964, p. 242 en De Giervalk 1966 p. 20).

Maar vooraleer over te gaan tot het vertellen van het avontuur van deze herinplanting is het nuttig even de evolutie van het ooievaarsbestand in andere landen na te gaan.

Onder de ons toegestuurde foto's konden wij 4 dokumenten van de Heer Dobrski uitkiezen, die een koppel ooievaars voorstellen met hun drie, bijna vliegvlugge jongen. Het is duidelijk dat het hier het geslaagde broedgeval betreft dat in het Zwin in 1966 heeft plaats gehad. Bovenstaande foto is merkwaardig omdat ze een gelijktijdige houding van beide ouders aantoont bij het snavelkleppen op een ogenblik dat de baltsperiode reeds lang voorbij is. In ons vorig Bulletin hebben wij er reeds kunnen op wijzen dat ook de ooievaarsjongen een aangeboren instinkt bezitten om dergelijke klepperbewegingen uit te voeren.

(4)

Laten wij ons eerst verheugen vast te stellen dat de ooievaar in het geheel van zijn Eurafrikaans verspreidingsgebied geenszins is achteruitgegaan. Zelfs schijnt hij voortdurend in aantal toe te nemen in Noord-Afrika en in het Oosten van Europa. Enkel in West-Europa (Nederland, Duitse Bondsrepubliek, Denemarken, Zweden, Frankrijk, Zwitserland) verdwijnt de ooievaar.

Om dat te begrijpen, dienen wij de ooievaarstrekwegen te kennen:

Zij, die grosso modo ten Oosten van de Weser en in het Zuidoosten van Europa broeden, reizen langs Turkije, de Bosphorus, Israël, Egypte en volgen verder de Nijl tot aan zijn bronnen; zij zetten hun reis voort om ten Zuiden van de evenaar te overwinteren, voornamelijk in Zuid-Afrika. In de lente keren zij langs dezelfde weg terug. Niettegenstaande deze enorme reis, verminderen deze ooievaarspopulaties niet: integendeel, in sommige streken, zoals Neusiedlersee, aan de Oostenrijks-Hongaarse grens, nemen zij geweldig toe.

De ooievaars die ten Westen van de Weser nestelen (Nederland, Duitse Bondsrepubliek, Frankrijk en zonder twijfel een gedeelte van Denemarken) vliegen in breed front doorheen geheel West-Europa, steken de Straat van Gibraltar over en overwinteren in Afrika tot in Tchad; enkele verspreiden zich verder doorheen geheel equatoriaal Afrika.

Deze zeer kleine West-Europese populatie, ongeveer ten Westen van de Weser gevestigd, is overal met uitsterven bedreigd. De voornaamste oorzaak is het feit, dat zij doorheen landen trekken, waar ze door „jagers” worden gedood.

Ik ben helemaal akkoord met Fr. Haverschmidt die schrijft in zijn boek „The life of the White Stork (1949, p. 3): „it was the man with the gun — a far too common feature connected with birds life in France — who exterminated it». Haverschmidt had kunnen schrijven: „in France and in Belgium”.

In deze twee landen heeft men niet alleen de ooievaars die er broedden uitgeroeid, maar vervolgens moesten ook de talrijke doortrekkende ooievaars eraan geloven. Gemakkelijke prooi, die makke vogels, gewoon aan de nabijheid van de mens! De gevolgen waren dramatisch voor geheel West-Europa.

* * *

België. Volgens van Havre, (Les Oiseaux de la Faune Belge, 1928 p. 250) nestelde de ooievaar vroeger regelmatig in België, namelijk te Hasselt tot rond 1790 en te Maaseik tot in 1850 (Bamps). Ook in Vlaanderen: een koppel nestelde te Steenkerke bij Veurne rond 1880 en een ander paar te Gistel (West-Vlaanderen) rond 1895 (C. Dupond). Geen enkel broedgeval werd sedertdien gemeld.

* * *

Hier volgt de huidige toestand in West-Europa:

1. *Zweden*. Onlangs bevonden zich nog enkele nesten in Skåne. Het laatste nest verdween in 1953. Een koppel ondernam een broedpoging zonder succes in 1957 (Kay Curry-Lindahl in litt. en „Våra Fåglar i Norden”, deel I, p. 146).

2. *Denemarken*. Er waren nog ongeveer 900 paren op het einde van de vorige eeuw. Bouet (Vie des cigognes, 1938) vermeldt nog 839 nesten voor Denemarken in 1934. Nog 91 blijven er over in 1962 (Finn Salomonssen: „Oversigt over Danmarks Fugle” Dansk. orn. Forening 1963).

3. *Duitse Bondsrepubliek*. Nog verscheidene honderden nestelen, vooral in Schleswig-Holstein, Niedersachsen, langs de Elbe en de Opper-Rijn, in Baden-Württemberg, enz. De afname is echter onrustwekkend, (Ernst Schütz und Jozef Szijj „Vorläufiger Bericht über die Internationale Bestandsaufnahme des Weißstorchs 1958”. Die Vogelreservate, Desember 1960) in de westelijke sector, waarvan de ooievaars op trek in zuidwestelijke richting vertrekken; deze trekroute loopt doorheen België, Frankrijk en Spanje. In Centraal- en Oost-Duitsland zijn de ooievaars talrijker en schijnen niet in aantal te verminderen. Hun trek gaat langs zuidoost-Europa en de Nijlvallei.

4. *Nederland*. Er waren 312 nesten in 1939 (Haverschmidt), 85 nesten in 1950 (Ko Zweeres) en slechts 28 nesten in 1964 (Limosa 1966, p. 44).

5. *Frankrijk*. In de Elzas waren er nog 135 koppels in 1958. Elders in Frankrijk, onregelmatig en sporadisch hier en daar een paar (in 1959: 4 koppels in Côte d'Or en een in Seine Maritime; in 1957: een koppel in Nord, twee in Moselle, Saône, Loire, Haute Loire, Hérault en Haute Garonne).

6. *Zwitserland*. In het begin van de eeuw waren er 140 bezette nesten; in 1910 bleven er 90 van over; in 1936: 16; in 1947: 5; in 1949 één enkel nest te Schafhausen. Eén enkele broedpoging uitgezonderd heeft de ooievaar er sedertdien niet meer genesteld (Urs. N. Glutz von Blotzheim in litt.).

Verder in het zuiden nestelt de ooievaar in Spanje en in Portugal, vooral in het zuiden. Broedt niet in Italië, noch in de Britse eilanden (een nest te Edinburgh in 1416!).

* * *

Genoeg gekankerd nu over het feit dat de toestand in West-Europa katastrofaal is en ontegensprekelijk te wijten aan de man met het geweer „the man with the gun”. Er blijft hoop. Ook de man met het geweer is geëvolueerd, de wetgeving is strenger geworden, de publieke opinie is gealarmeerd en verantwoordigd wanneer een ooievaarsslachting voorvalt; ten slotte hebben ook de grote internationale organisaties een reeks vruchtbare initiatieven genomen. Ik citeer in het bijzonder de Internationale Jachtraad, de Internationale Natuurbeschermingsunie, de Internationale Raad voor Vogelbescherming (C.I.P.O.),

de Raad van Europa (die te Straatsburg zetelt, waar de ooievaar een nationale vogel is), ten slotte het World Wildlife Fund (W.W.F.).

Men mag hopen dat hetgeen overblijft van de West-Europese populaties zal gerespekteerd worden en zich beetje bij beetje zal kunnen vermenigvuldigen. Deze gunstige factoren laten toe, met een geringe kans op succes, pogingen tot herinplanting te ondernemen op bepaalde gunstige plaatsen. Zo gebeurde in de Elzas en in Zwitserland. Wij proberen het ook in België, in het Zwinreservaat te Knokke (51°21 N. 3°18 E.).

II. *Poging tot herinplanting in het Zwinreservaat*

In het kader van de pedagogische inspanningen werden in 1957 twee volwassen ooievaars in het Zwin binnengebracht. Het is inderdaad van belang dat de kinderen en zelfs de volwassenen, in de eerste plaats de jagers, de ooievaars leren kennen om hen beter te leren respecteren en beschermen. In 1962 schafte men zich 4 jonge ooievaars aan, afkomstig uit zuidoost-Europa (Joegoslavië). In dezelfde periode werden ons 4 ooievaars geschonken; één werd ons aangeboden door de Heer Paul Simon, die de vogel gekwetst had aangetroffen te Gaurain-Ramecroix (Henegouwen) op 20 juli 1959. Het was een jong dier dat op die plaats tegen een hoogspanningslijn was aangevlogen. Niettegenstaande de goede zorgen van de Heer Simon moest ten slotte de vleugel worden geamputeerd. Toen de vogel volledig was hersteld in maart 1961, bracht de Heer Simon hem naar het Zwin. Zonder twijfel is het een der adulten die in 1965 hebben genesteld. Een tweede gekwetste ooievaar werd gevonden nabij het natuurreservaat De Blankaart niet ver van Diksmuide. Ten slotte werden ons nog twee ooievaars toevertrouwd door de vereniging Veeweyde, gevestigd te Brussel. Twee van deze drie laatste ooievaars zijn binnen de acht dagen aan hun verwondingen bezweken; de derde werd verzorgd, genas en leeft heden ten dage nog hoewel hij zijn vliegvermogen niet meer herwon.

Deze kleine troep van 8 exemplaren betekende dus als het ware het embryo van deze herinplantingsgroep. De vogels werden ondergebracht in een perk met een ondiepe waterplas en een gazon, tegen de koude en vochtige winterse winden met struikgewas afgeschermd. Zelfs bij zeer strenge vorst van — 10 tot — 15 graden bleven deze ooievaars buiten. Indien zij maar goed gevoed worden, water ter beschikking krijgen en zich kunnen beschutten tegen de wind, schijnen zij niet onder de koude te lijden en stellen het veel beter dan wanneer men ze in een verwarmde, maar noodzakelijkerwijze vochtige ruimte opsluit, waar zij onmiddellijk door dodelijke ziekten worden aangetast. De enige nuttige voorzorg is de eventuele sneeuw weg te vegen en ze door stro of hooi te vervangen. De ooievaars kiezen deze plekken uit om op te rusten en lopen aldus geen gevaar hun poten te bevriezen.

Vier van deze acht vogels konden vliegen en begonnen gebruik te maken van hun vliegvermogen vanaf de zomer 1963. In dat jaar werden nog geen koppel gevormd maar op het einde van de winter 1964 hielden een mannetje en een wijfje voortdurend mekaar gezelschap, en daarna ontstond ook een opvallende neiging tot nestelen. Helaas, het wijfje stierf plots zonder duidelijke oorzaak. In april vertoefde een doortrekkend paar enkele dagen in het Zwin alvorens zijn weg naar het noorden verder te zetten. Het overlevende vliegende mannetje, geringd met ring Inst. Roy. Sc. Naturelles, Bruxelles 093, vergezelde de wegtrekkende ooievaars. Het verging de vogel slecht want nauwelijks een maand later werd hij dood gevonden onder een hoogspanningslijn te Rheurdt (51.27 N., 6.36 E.), Nordrhein, Duitsland, op 235 km van het Zwin in oostelijke richting.

Toen wij in 1965 een ander koppel ooievaars neigingen zagen vertonen tot nestelen, bouwden wij op een karrewiel een kunstmatig nest op 0,5 m van de grond. Wij konden onmogelijk het nest hoger plaatsen daar het wijfje niet kon vliegen, terwijl het mannetje dit wel kon. Dit koppel installeerde zich wel op die plaats, maar ten slotte bouwden zij een nest op de grond, naast het wiel. In dit nogal bouwvallig nest werd het eerste ei gelegd op 27 april 1965. Telkens met twee dagen tussenpoos werden nog 3 eieren gelegd: het legsel was dus volledig. Vanaf het ogenblik dat het eerste ei was gelegd, begonnen beide oudervogels afwisselend te broeden. Het nest bleef geen ogenblik onbewaakt. De ooievaars waren op hun hoede, zoniet zouden de eieren opgegeten worden zijn door kraaien of meeuwen of zelfs door aalscholvers, die in hetzelfde perk leefden. Het eerste kuiken kwam uit tijdens de laatste dagen van mei. De andere kuikens kwamen de volgende dagen ter wereld. Het weer tijdens de maanden mei en juni 1965 was echter zo bar dat de nestkom dikwijls vochtig was en zelfs onder water kwam. De rug van de jongen werd wel door de moeder verwarmd maar de buikzijde bleef nat en koud. Na een periode van drie dagen ononderbroken regen stierven 3 jongen tussen 5 à 10 dagen oud.

Het laatste jong werd in extremis artificieel grootgebracht. Dit jong geniet momenteel van een blakende gezondheid.

In ditzelfde jaar werd de Belgische sectie van de World Wildlife Fund gesticht. Op Pasen 1965 organiseerde deze instelling onmiddellijk een tentoonstelling in het Zwin. Daar het W.W.F. de poging tot herinplanting van de ooievaars in het Zwin wilde aanmoedigen, werd het nodige gedaan voor de zending van acht jonge ooievaars. Vier kwamen uit Marokko; zij werden ons aangeboden door de Marokkaanse Regering en waren afkomstig uit de omgeving van het Atlasgebergte, meer bepaald uit Sidi-Bouj-Thamirirt, ten zuiden van Meknès; de Sabena gelastte zich bereidwillig met het vervoer naar Brussel. Zij kwamen in het Zwin toe op 21 juni 1965. De vier andere ooievaarsjongen

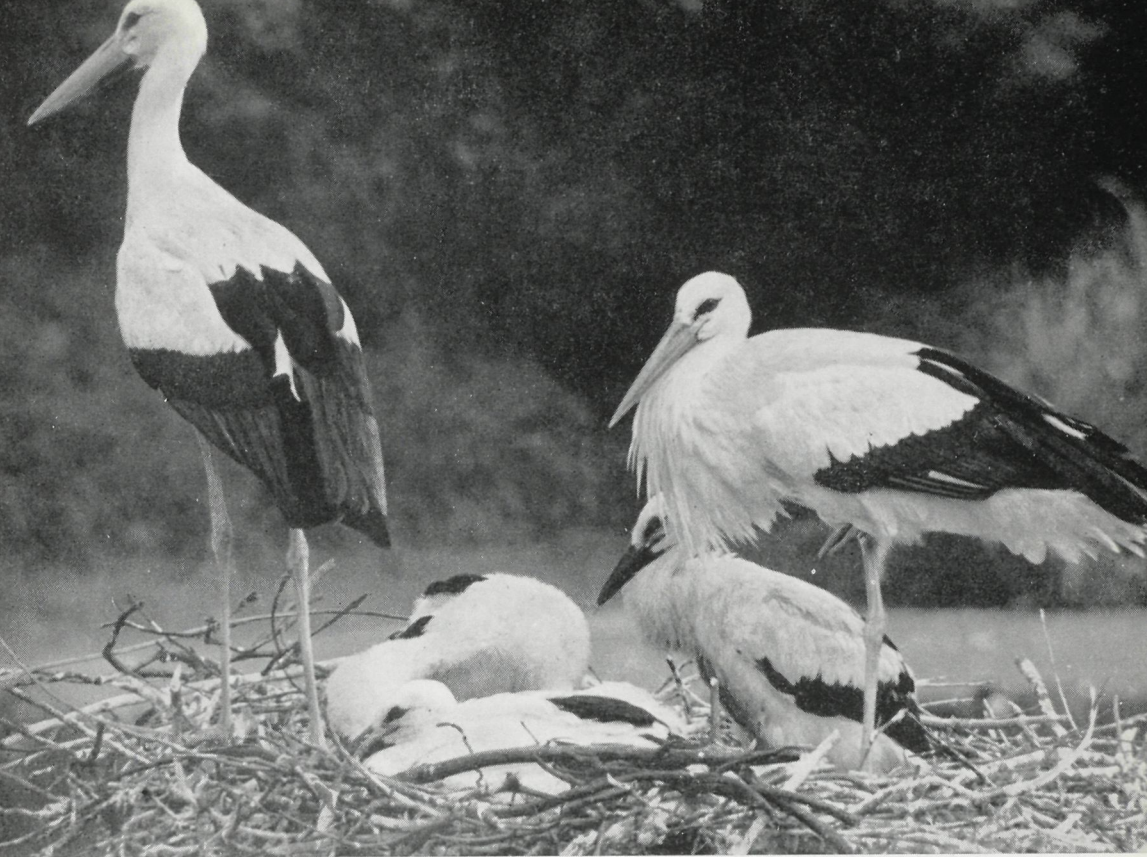
kwamen van Algarve, het uiterste zuiden van Portugal en werden ons geschonken, vervoer inbegrepen, door de T.A.P. (Portugese Luchtvaartmaatschappij), die haar nieuwe lijn, Brussel-Lissabon-Faro (Algarve) inhuldigde.

De 8 ooievaarsjongen werden geringd en in het perk geplaatst bij de andere ooievaars. De vleugels van één Marokkaanse en één Portugese vogel bleven onaangeroerd. Bij de anderen werden enkele grote slagpennen van één vleugel weggesneden. Dit liet hen toe te vliegen, maar dit slechts met grote inspanning. Niettegenstaande deze handicap, verhieven zij zich soms met een groep van 8 tot 10 vogels, zowel jonge als volwassene, tot 400 of 500 m hoog en tot 10 km ver, terwijl zij wondermooie demonstraties van thermisch vliegen ten beste gaven. Ik heb vaak gevreesd ze kwijt te spelen wanneer ik ze aan de horizon zag verdwijnen; ze keerden echter steeds terug en ik ben ervan overtuigd dat zij niet weggetrokken zijn dank zij het uitknippen van de vleugelpennen en de vermoeienis die er het gevolg van was. Zij waagden zich dus niet op trek, maar niets belette hen in het Zwin en de omliggende weiden te fourageren. Zij vonden er het natuurlijke voedsel voor ooievaars: muizen, mollen, sprinkhanen, kevers, kleine visjes, garnalen, enz.

Grote verrassing op 15 september 1965: een tweejaars wilde ooievaar op trek doet zijn intrede in het Zwin en houdt onze vogels gezelschap. Op 16 oktober, tweede verrassing: nog een wilde ooievaar van dezelfde leeftijd vervoegt de troep. Deze twee vogels bleven gedurende de ganse winter in het Zwin en werden zeer vertrouwelijk.

De winter 1965-1966 was streng. Op sommige nachten daalde het kwik tot -15° C en de grond werd gedurende vele dagen met sneeuw bedekt. Ondanks alles bleven alle zestien ooievaars gespaard, alhoewel zij zoals in 1962-1963 steeds in open lucht verbleven. Bij nijpende koude vlogen de ooievaars slechts zelden uit; zij stelden zich tevreden met het overvloedige voedsel dat hen werd voorgezet (vlees en verse vis). In het begin van de winter werden verscheidene kunstnesten op de daken der gebouwen gezet. Zij werden door de ooievaars onmiddellijk als uitkijkpost benuttigd. Men moest zich nochtans geen illusies maken over een algemene nestbouw want op de 17 ooievaars waren er negen eerstejaarsvogels en twee in het begin van hun derde kalenderjaar. Het is immers een bekend feit dat de ooievaar slechts geslachtsrijp wordt vanaf het derde, meestal slechts vanaf het vierde levensjaar. Al onze hoop berustte derhalve op de zes adulte ooievaars van 1962.

Begin april 1966 verdwenen drie van onze ooievaars. Waarschijnlijk zijn zij op trek gegaan. Daar enkele vogels hun ringen verloren hadden ben ik niet zeker van de herkomst van deze drie ooievaars. Het is nochtans waarschijnlijk dat het de volgende trekkers betreft: een der twee wilde ooievaars, aangekomen

(4)

in de herfst 1965 en twee van de acht ooievaars van Marokko of Portugal. Zo bleven er ons nog 14 ooievaars over waarvan 6 adulte, 7 tweede-jaarsvogels en één wilde ooievaar in zijn derde jaar. Het koppel dat in 1965 genesteld had was nog steeds present. Een kunstnest werd op een wiel geplaatst op 1 m hoogte daar het wijfje niet kon vliegen. Het mannetje, dat wel vliegen kon, was voorstander van zijn voorvaderlijke traditie zo hoog mogelijk een nest te bouwen. Zijn keuze viel op het kunstnest dat op de daknok van het tea-room van de oud-Koninklijke Villa was gebouwd op ongeveer 11 meter hoogte. Vandaar beheerste hij het gehele landschap.

Hij bracht er een enorme hoeveelheid takken en gras aan en scheen niet te begrijpen waarom zijn wijfje hem niet tot op deze wonderbare hoogte volgde. Hij plunderde zelfs gedeeltelijk het voor het wijfje klaargemaakte nest en droeg al die twijgen naar de top van de Villa. Uiteindelijk verstevigde het wijfje in de mate van het mogelijke het nest op 1 meter hoogte en legde er haar eerste ei op 6 april, gevolgd — telkens met een tussenpoos van twee dagen — door drie andere eieren.

Op dit ogenblik begreep het mannetje dat de nestkeuze definitief was en begon de takken, waarvoor hij zich zo'n moeite had getroost om ze boven op de Villa te krijgen, terug naar het wijfje te brengen. Het wijfje bediende er zich van om de boorden van het nest te verstevigen zodat een diepe nestkom werd gevormd.

Het eerste jong kwam op 8 mei ter wereld, weldra door twee andere gevolgd (er was een slecht ei). Men kon ze moeilijk onderscheiden daar ze tegen wind en regen waren weggedoken in de diepte van de nestkom. Nu konden wij met bewondering het gedrag van de ooievaars observeren; naarmate de jongen groeiden zochten de ouders droge grasbosjes die ze met zorg en handigheid in de nestholte schikten. Dit hield de jongen droog en bedekte elke dag de uitwerpselen en de rottende voedselafval.

Tenslotte werd zoveel materiaal aangevoerd dat de nestkom werd opgevuld en zodoende een breed platform werd gevormd, waarop de steeds groeiende jongen allen gemakkelijk plaats vonden en vlieg oefeningen konden houden.

Een ander merkwaardig fenomeen werd vastgesteld: in die periode van mei en juni voederde de wachter de ooievaars ongeveer om de drie uur met rauwe vis en vlees, dit met de bedoeling enerzijds én ouders én jongen te voederen en anderzijds te beleten dat de oudere ooievaars door hun eventuele honger zouden gedwongen worden te gaan twisten of zich aan de talrijke jonge blok-eendjes te vergrijpen. De ouder-ooievaars hielden er echter een andere mening op na en braakten zelden dit voedsel voor hun jongen uit. Het vliegende mannetje ging voor zijn kroost in de Zwin-vlakte en zijn omgeving natuurlijk voedsel zoeken: sprinkhanen, kikkers, garnalen, kleine visjes, muizen, mollen,

kevers en soms ook, horresco referens, een klein eendje, aan de boord van een gracht verschalkt. De afwisseling van dit natuurlijk voedsel heeft zeker bijgedragen tot het opkweken en versterken van de jongen, die reeds einde juli in gezelschap van hun vader en van de andere ooievaars in het luchtruim zweefden.

Over het algemeen bleef de vader bij zijn drie jongen. Iedereen keerde echter regelmatig terug om moeder ooievaar te groeten en om uit te rusten op of in de omgeving van het nest; tot einde augustus brachten de jongen op het oude nest de nacht door.

De drie jongen werden geringd; hun vleugels bleven onaangeroerd. Ik was van mening dat, aangezien het wijfje niet kon vliegen, zowel het mannetje als de jongen (tenminste gedurende de eerste winter) het wijfje blijvend gezelschap zouden houden.

Ondertussen had een ander paar zich gevormd, droeg steeds maar takken aan en vertoonde duidelijke neigingen tot nestelen.

De twee vogels konden voortreffelijk vliegen. Het wijfje was een van onze ooievaars, het mannetje zonder twijfel een der twee wilde die in de herfst waren aangekomen. Om de kans op slagen te vergroten bouwde men rond 10 april inderhaast een nieuw nest op 30 meter van dit van het eerste koppel, maar deze keer op een oud karrewiel, boven op een paal van 5 meter hoog. Het nest bestond uit een bodem van stalmest met daarop een laag twijgen. Dit nest werd onmiddellijk en voor goed aangenomen. Het was een merkwaardig spektakel, dit komen en gaan, het klepperen van de bek, het paren, het aanbrengen van takjes en het zorgvuldig schikken van het aangevoerde materiaal!

Door de hoge stand van het nest was het niet mogelijk te zien wanneer het eerste ei werd gelegd, maar op 27 april waren er in ieder geval drie. Ook de juiste datum van het kippen kon niet worden vastgesteld, maar op 28 mei waren er twee jongen, waarvan er één zes dagen later omkwam. De overlevende werd opgekweekt zoals de jongen van het andere nest, dus praktisch uitsluitend met natuurlijk voedsel dat door beide ouders in de omgeving werd gevangen. Wanneer dit jong zijn eerste vluchten riskeerde, gelukten wij er in hem onder de struiken te drijven en hem te vangen om hem te ringen en vooral om enkele slagpennen in één vleugel te knippen ten einde het vliegen te beletten. Wellicht zou deze list toelaten beide vliegende ouders van een gevaarlijke najaarstrek te weerhouden.

Op dat ogenblik beschikten wij dus over 18 ooievaars.

Op 2 juli 1966 telefoneerde een landhuseigenaar dat een ooievaar in zijn tuin vertoefde. De trouwe wachter en voedstervader van de ooievaars, Robert Trio, haastte zich erheen, maar de ooievaar was intussen weggevlogen. Een

uur later, nieuwe telefoonoproep: de vogel bevond zich op een koer achter de Lippenslaan te Knokke. Nieuwe vangpoging, zonder succes.

Tenslotte belde de politie op, nog dezelfde avond: de ooievaar was gevangen en opgesloten in een der drie gevangencellen van Knokke!

Enkele minuten later werd de vogel naar het Zwin teruggebracht te midden van zijn soortgenoten. Enkele slagpennen werden geknipt om hem voorlopig het vliegen te beletten.

Het betrof een volwassen ooievaar die geen ring droeg, maar wij veronderstellen dat het ging om een der drie vogels die in april waren weggetrokken. Iemand zou de vogel gevangen hebben en opgesloten, de ring verwijderd; nadien zou de vogel zijn ontsnapt. In ieder geval vertoonde de vogel duidelijke tekenen van gevangenschap; zelfs waren enkele vleugelpennen doorgesneden.

Dit alles maakt een totaal van 19 ooievaars, waarvan er reeds 5 in het Zwin zijn geboren.

* * *

Nu volgt een droevige geschiedenis, die eens te meer bewijst dat het wel degelijk de man met het geweer is, „the man with the gun”, die de ooievaars uitroeit. Op 7 september 's namiddags vertrekken 11 ooievaars in zuidelijke richting. Was het een eenvoudige uitstap of de start van een ware trekbeweging? Wij blijven het antwoord schuldig. Enkele tijd later landen zij op verschillende huizen te Zeveren bij Deinze in Oost-Vlaanderen. Nauwelijks aangekomen worden de vertrouwelijke vogels door een individu van de gemeente met een karabijn kaliber 22 aangeschoten. Tenminste één der vogels werd zwaar gekwetst, doorboord van de ene tot de andere zijde. Een welmenende dame neemt hem op; na vergeefs de plaatselijke autoriteiten te hebben gealarmeerd, telefoneert zij naar het adres van de ring die de vogel droeg: „Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel”. Dit instituut verwittigt onmiddellijk de Belgische Natuur- en Vogelreservaten, die een afgevaardigde stuurt die de ooievaar naar het Zwin terugbrengt. 's Anderendaags sterft de vogel.

Eenmaal de duisternis ingebroken worden te Zeveren nog twee of drie ooievaars neergeschoten.

Met de aktieve en efficiënte hulp van de agent voor beide Vlaanderen van de Koninklijke Belgische St.-Hubertus Club werd door de Belgische Natuur- en Vogelreservaten een onderzoek ingesteld. Het is wel van belang hier te onderstrepen dat de Belgische jagers verontwaardigd zijn over dergelijke slachtingen en dat zij hecht met de beschermende verenigingen samenwerken teneinde dergelijke delicten te vermijden en eventueel te straffen.

Op 8 september keren vijf overlevenden van de slachting naar het Zwin terug.

Op 9 september brengt men ons een andere ongedeerde vogel, gered door een dame van Vinkt. Tenslotte vernamen wij op 10 september dat nog een levende ooievaar te Astene bij Deinze werd aangetroffen: ook deze werd enkele dagen nadien naar het Zwin teruggebracht.

Zo is het goed mogelijk dat op de huizendaken te Zeveren bij Deinze vier ooievaarders stomweg werden neergeknald, waarvan twee jongen in het Zwin geboren en helaas ook, het volwassen mannetje dat in 1966 drie jongen groot bracht.

Het dwaze en wrede gebaar van enkele primairen van Zeveren bij Deinze dreigde derhalve een proefneming te doen mislukken, die wij sedert 1957 met zoveel geduld en liefde hadden opgebouwd.

Deze slachting zal toch tot iets hebben gediend: de pers, de radio, de T.V., waaraan wij hier verdiende hulde brengen, hebben niet alleen hun verontwaardiging over het deerniswekkend voorval uitgedrukt, maar zij hebben tevens hun bezorgdheid uitgesproken ten overstaan van de natuur en de vogels in ons land.

Gelukkig heeft de Correctionele Rechtbank te Gent in zijn oordeel van 7 december 1966 de ooievaardersdoders streng gestraft. Vier personen werden veroordeeld:

De voornaamste schuldige:

- a) 3.000 fr. boete (voorwaardelijk, gedurende vijf jaar);
- b) beknotte rechten: tweemaal het bedrag van het wapendrachtverlof, hetzij 2 maal 4.312 fr. = 8.624 fr.;
- c) verbeurdverklaring van de karabijn 22 Long Rifle die diende tot het misdrijf;
- d) het betalen van 15.000 fr. schadevergoeding aan de eigenaar van het Zwin-reservaat;
- e) gerechtskosten.

De drie andere delinquenten werden veroordeeld tot verschillende straffen en boeten, waaronder de verbeurdverklaring van een jachtgeweer cal. 12.

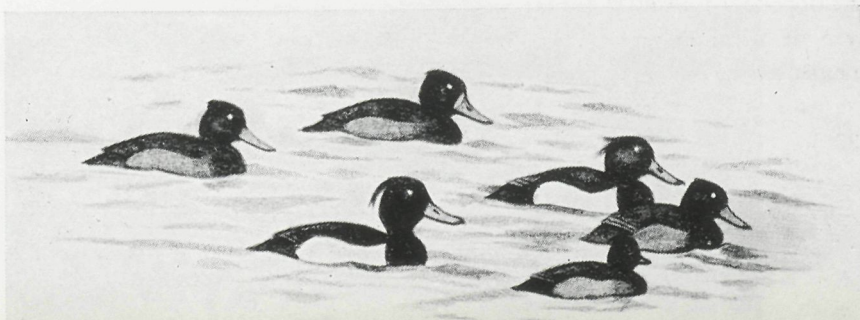
Men mag hopen dat dit een les zal zijn voor al diegenen die nog steeds geloven dat men ongestraft op elke onbekende vogel schieten kan.

Er blijven ons nog 15 ooievaarders waarvan er tien vrij rondvliegen. Drie zijn in het Zwin geboren.

Het avontuur gaat door.

Een groepje kuifeenden (4 wijfjes en twee woerden)

(15)

Jaarlijks worden onze natuurreservaten bezocht door zeer talrijke natuurvrienden waaronder vaak persoonlijkheden van eerste rang.

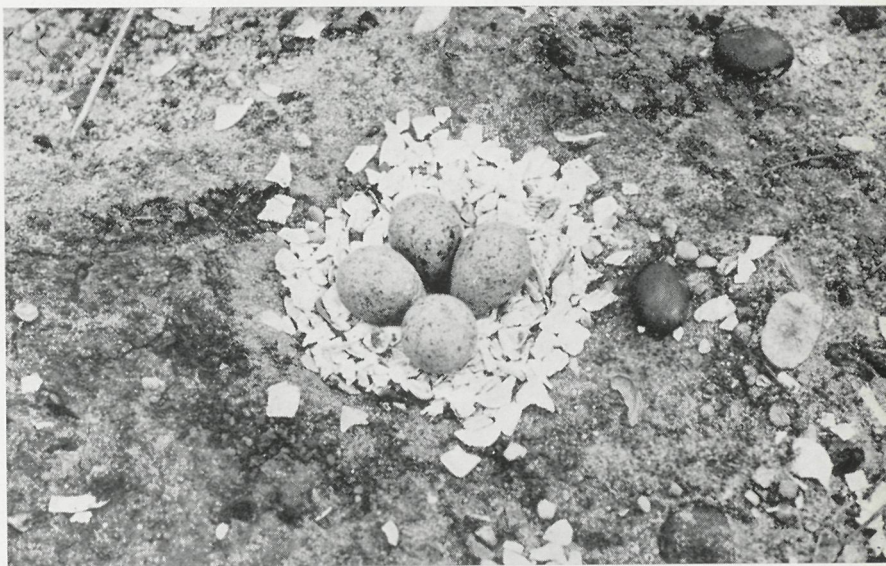
Peter Scott, in gezelschap van zijn echtgenote, vertoonde grote belangstelling voor het Zwin-reservaat en zijn werken van aanleg. Hierboven zien wij hem bij dit bezoek, rondgeleid door onze Voorzitter Graaf Leon Lippens (in het midden) en de Konservator van het Reservaat de Heer Thierry Robyns de Schneidauer (rechts).

(15)

De kleine plevier is een der zeldzame vogelsoorten, die in ons land precies tengevolge van kultuur-technische werkzaamheden (opspuitingsterreinen, wegeaanleg, viskweek, kleiontginning, enz.) de jongste jaren in aantal toenam als broedvogel, omdat er jaarlijks meer dergelijke terreinen tot stand komen door de steeds verder doordringende industrialisatie van ons land, vooral in Laag-België. Maar deze uitzondering op de algemene regel bevestigt zeer *dramatisch* de hopeloze toestand waarin onze natuur zich thans bevindt in dergelijke streken, waar er nu wel een 50-tal koppels voorkomen van dit mooie steltlopertje, doch waar er zeer weinig zullen van overblijven na het voltooiën van de thans in uitvoer zijnde werken. Rechts een fotoreportage van twee nesten ten noorden van Gent langs het kanaal van Terneuzen (1).

(1)

(1)

De ethologie, een nieuw perspectief voor het Zwin-reservaat

door Jean-Claude RUWET

Conferentie-meester aan de Universiteit van Luik

en Thierry ROBIJNS de SCHNEIDAUER

Conservator van het Zwin-reservaat

De studie van het gedrag van de vogels kan in ons land moeilijk beter uitgevoerd worden dan bij de vogelverzamelingen die in het Zwin hetzij vrijvliegend, hetzij in kooien bijeengebracht werden: immers gedragen zich aldaar de vogels vrijwel volkomen natuurlijk, ze kunnen zoveel mogelijk benaderd worden, en hun gedragsuitingen kunnen zo dikwijls als gewenst worden herhaald. Deze studie vormt geen onderwerp op zichzelf, maar is een vertrekpunt om door middel van onderzoek, vergelijkingen en proefnemingen de verre oorzaken, het mechanisme, de functie en de evolutie van de verschillende gedragspatronen te achterhalen. In het Zwinreservaat kunnen wij zonder moeite alle balts-, competitie-, interspecifieke en ouderlijke gedragingen van heel wat vogelsoorten, zoals van meeuwen en sternes, kieviten, tureluurs, scholeksters, kluten en bergeenden, in volle vrijheid en naar hartelust waarnemen, onderzoeken en bestuderen. In de vogelkooien kan evenveel en zelfs nog meer verzeenlijkt worden, ook door proefnemingen allerhande, bij de kemphanen, de eenden en ganzen, de korhoenders, de ooievaars, kraanvogels, aalscholvers, roofvogels, reigerachtigen en zomeer, om hier in het bijzonder de betekenis van het prachtkleed of de synchronisatie van de verschillende handelwijzen van afzonderlijke partners op het groepsverband of op het koppel te onderzoeken, ook om waarnemingen van bepaalde vluchtreacties, van sociale rangorde en van andere ethologische studie-onderwerpen tot een hoge uitvoeringsgraad te brengen, bij middel van fotografische, cinematografische en geluidsband-technieken.

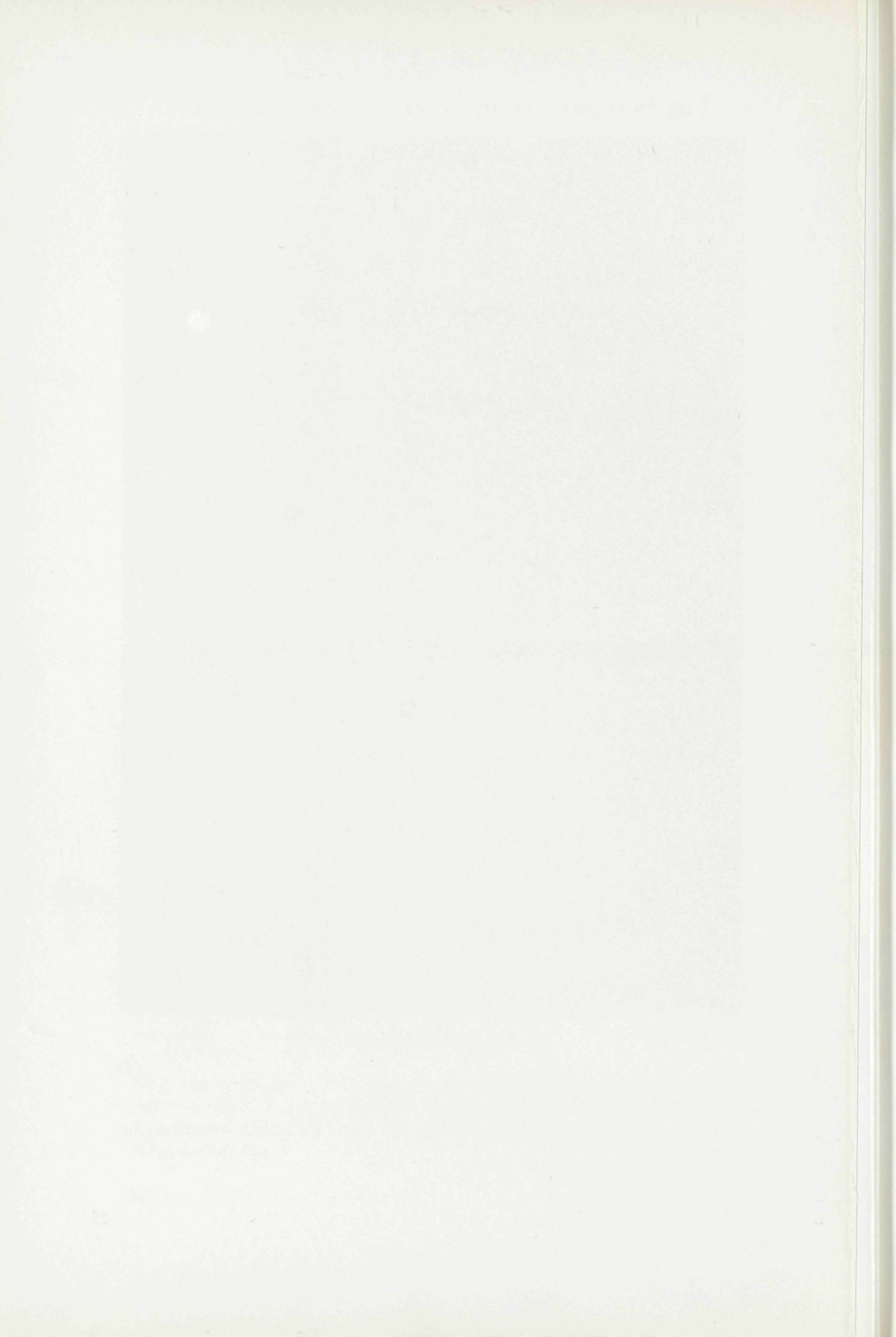
De ethologie is een jonge tak van biologisch wetenschappelijk onderzoek, en het Zwinreservaat lijkt ons uitstekend gewapend te zijn, omwille van de hierboven vermelde redenen, om ook op dit gebied een pionierstaak te kunnen vervullen.

Nota van de Redactie: Wij vernemen dat een klein biologisch station, waaraan enkele kamers en een laboratorium zullen verbonden zijn, in het Zwin werd geïnstalleerd. Dit zal het werk van vorsers en studenten op het terrein heel wat vergemakkelijken.

De heerlijke Zwimvlakte...

(4)

Enkele nabeschouwingen betreffende onze Nestkast-operatie 1962-1966

door Henri WILLE,
Adjunkt-Direkteur van de Vereniging

(13)

Sinds 1962 startte onze Vereniging in alle Belgische provincies met een uitgebreide nestkastactie, steunend op het gebruik van een bepaald nestkasttype, waardoor de gespecialiseerde holtenbroedende vogels begunstigd worden, in het bijzonder 5 mezensoorten, (de koolmees niet meegerekend).

Ziehier een overzicht in cijfers van deze realisatie:

	Aantal geplaatste nestkasten	Aantal gecontroleerde nestkasten
1962	6.100	1.133
1963	6.754	3.489
1964	7.200	7.660
1965	10.000	10.449
1966	15.000	15.634
1967	10.000	
Totalen	55.054	38.365

Er dient rekening gehouden te worden met het feit dat de wetenschappelijke controles van 1967 nog niet gekend waren bij het opstellen van deze tekst.

Hieronder volgt een lijst van de verschillende vogelsoorten die de gecontroleerde nestkasten telken jare bewoonden, per 1.000 nestkasten gemiddeld gerangschikt.

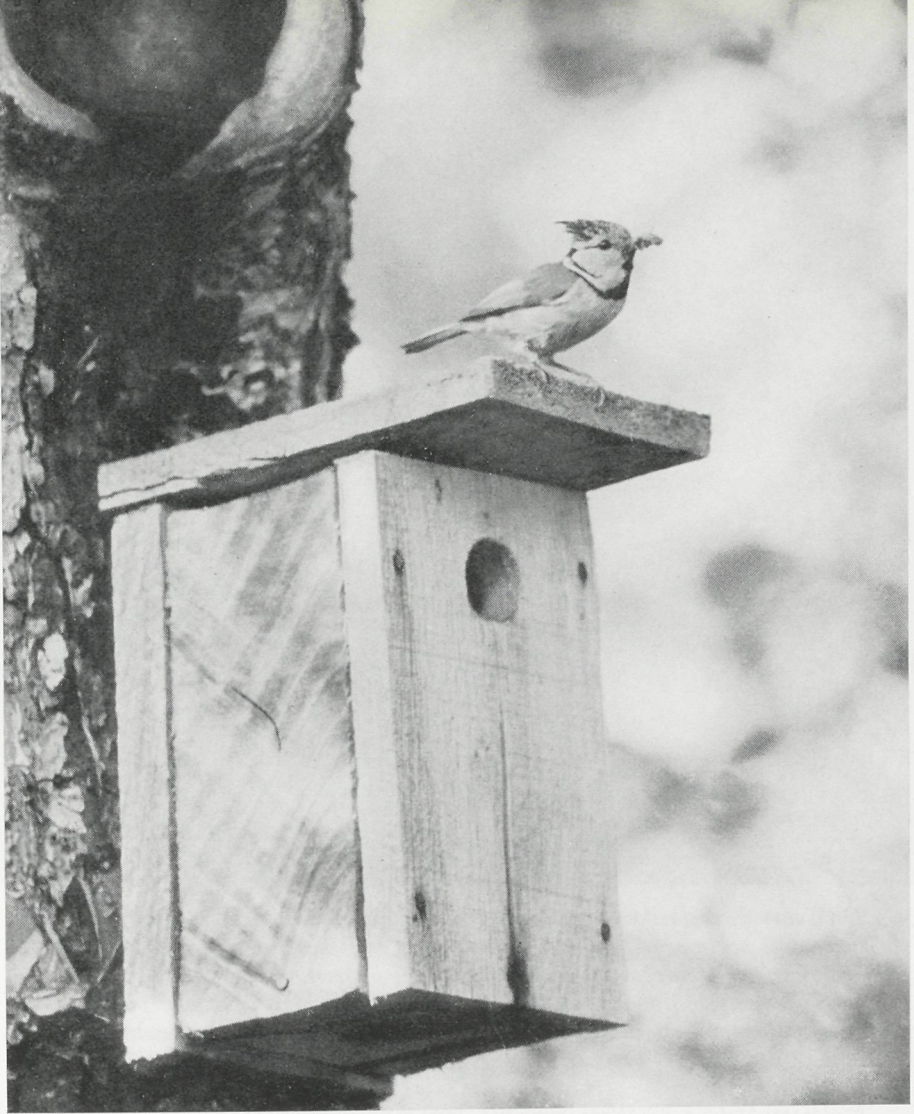
	1962	1963	1964	1965	1966	1962 1966
1. Koolmees	109	61	171	213	146	160
2. Pimpelmees	146	74	114	151	144	132
3. Matkopmees	69	53	40	37	29	36
4. Glanskopmees	29	23	24	20	28	25
5. Zwarte Mees	13	15	30	27	27	26
6. Kuifmees	8	7	10	8	8	8
7. Winterkoning	23	4	4	7	5	6
8. Gekraagde Roodst.	5	7	8	11	9	9
9. Boomkruiper	0	0	1	2	2	2
10. Boomklever	0	0	1	1	1	1
11. Bonte Vliegenvanger	0	0	1	8	12	7
12. Ringmus	24	7	28	62	33	36
13. Huismus	2	0	0	1	0	0
Totalen per 1.000 selektieve nestkasten	428	251	432	548	444	448

De bedoeling van onze massale actie is een betere soortenspreiding tot stand te brengen bij de holenbroedende vogels, vooral bij de meesachtigen.

Het jaar 1966 gaf ons in dit opzicht werkelijk gunstige resultaten, want enerzijds kwam de vorig jaar gevreesde afname van de gespecialiseerde soorten tot heel wat minder erge afmetingen dan moest verwacht worden na de door ringmussen (vooral in Laag-België) en door eikelmuisen (in Hoog-België) aangerichte schade, maar vooral slaagden wij dit jaar erin de explosie-achtige toename van de koolmees en vooral van de ringmus aanzienlijk terug te dringen, hetgeen in de huidige omstandigheden wel een krachttoer mag genoemd worden en het beste laat verhopen voor de toekomst!

Na de in dit opzicht vrij rampzalige gevolgen van de winter 1963 en vooral na de zo dreigende ringmussen-invasie van vorig jaar komen wij aldus stilaan terug tot de zoveel gezondere soortenverhouding die wij in 1962 hadden kunnen vaststellen (echter met een te laag aantal nestkasten om definitieve besluiten te kunnen trekken).

Hoe bekwamen wij deze mooie evolutie? Door plaatselijk gebruik van super-selektieve kastjes die de kleinere mezensoorten beter aantrekken (door hun kleinere afmetingen), door sommige nestkasten te verplaatsen naar beter beschutte plaatsen waar minder ringmussen leven, en vooral, door het gevoelig opdrijven van de aantallen onzer selektieve nestkasten in de provincies Luik, Namen en vooral Luxemburg, waar geen ringmussen voorkomen en in verhouding meer gespecialiseerde soorten!

De kuifmees blijft onder de 6 holtenbewonende mezensoorten de meest weerbarstige om kunstmatige nestgelegenheden te betrekken, dit tengevolge van het groot aanbod aan natuurlijke nestholten (rotte boomstompen) dat er bestaat in de minder zorgvuldig onderhouden naaldboutbossen waar deze mezensoort bij voorkeur leeft.

Toch worden er jaarlijks ongeveer 8 selectieve nestkasten voor elke reeks van 1.000 bewoond door deze merkwaardige en uiterst gespecialiseerde vogelsoort, die onontbeerlijk is voor de gezondheidsdienst in onze coniferen.

Met het plaatsen van gewone types nestkasten worden er slechts 2 nestkasten per 1.000 bewoond, of 4 maal minder.

Willen wij dan ook deze soort een bijzondere bescherming verschaffen dan dienen wij onze selectieve nestkasten aan te brengen in bosgebieden waar er uitzonderlijk veel kuifmezen voorkomen, zoals b.v. te Eksel in Limburg, te Weelde in Antwerpen en te Waillet in Namen, waar er bijna een 10-tal nesten zijn per 100 nestkasten.

(10)

Ook voor de matkopmee is de afwezigheid van nestkasten nog geen catastroof, want deze echte „spechten-mees” slaagt erin zelf haar nestholte uit te hakken in één of andere weidepaal of min of meer rotte boomstomp.

Doch de jongste tijd verminderen deze laatste op angstwekkende wijze uit ons Belgisch landschap (ruilverkavelingen) zodat de nood aan geschikte kunstmatige nestgelegenheden zich steeds meer zal laten voelen voor deze voedsel-specialist.

Vroeger dachten alle ornithologen ter wereld dat het onmogelijk was de matkopmee in nestkastjes te doen wonen, en inderdaad wordt er slechts één enkele gewone (klassieke) nestkast door deze soort gebruikt, wanneer er 1.000 dergelijke woongelegenheden aanwezig zijn. Onze selectieve nestkasten brachten hier de enige oplossing, want niet minder dan 36 op 1.000 dienden er van 1962 tot 1966 als nestplaats voor deze mees, zoals bewezen werd door 38.365 proeven.

Veruit de beste streek in België voor de matkopmee bevindt zich in de provincie Oost-Vlaanderen, waar er in 1966 te Ursel 15 broedgevallen plaats grepen in 98 selectieve nestkasten (dus 153 op 1.000). Maar in ons reservaat te Vance (provincie Luxemburg) telden wij in 1965 zelfs 5 broedgevallen in slechts 12 nestkasten, dan wanneer er in het nabije woud van Anlier geen enkel nest kon vastgesteld worden met in totaal 711 nestkastjes.

Dat alles bewijst duidelijk hoe belangrijk de juiste plaatsbepaling wel is voor het aanbrengen van nestkasten, met het oog op de speciale bescherming van 1 of meer bepaalde insectenetende vogelsoorten. (11)

Deze laatste wijziging veroorzaakte eveneens de minder gunstige uitslag voor de matkopmees, zo goed als afwezig in onze Ardeense wouden, doch die de vorige jaren ook elders afnam tengevolge van het steeds ouder worden van de meeste nestkasten: 1966 was dus voor deze soort eerder gunstig wanneer wij met beide laatste factoren rekening houden.

Slechts oningewijden kunnen zich nog verwonderen over het betrekkelijk laag aantal gespecialiseerde mezensoorten, die overal steeds verder terugwijken voor kool- en pimpelmees, en vooral voor de ringmus, kultuurvolgers bij uitstek, die zich steeds beter weten aan te passen aan al onze kultuurtechnische wijzigingen van het landschap, waartoe vanzelfsprekend alle bevuilingen te rekenen zijn, maar eveneens onoordeelkundige wintervoederings (die vooral de kultuurvolgers bevoordelen) en nog meer het plaatsen van minder selectieve nestkasten in min of meer uitgesproken kultuurmiddens (stadstuinjes, velden en boomgaarden).

Het is immers precies in dat opzicht dat onze nestkastenoperatie een zo hoogdringende zaak wordt, dat het gevaar helemaal niet denkbeeldig is dat wij, alle inspanningen ten spijt, toch te laat dreigen te komen om nog tijdig een gunstige kentering af te dwingen. Onbegrip en traditionele sleur zijn ook hier de ergste hinderpalen!

Laat ons dan ook even de vergelijking maken met de mezenbevolking die zich in de voornoemde grotere nestkasten (model Wageningen) de laatste jaren nog vestigt. Wij konden met grote moeite hiervoor gegevens inwinnen over amper 6.348 nestkasten, waarvan slechts 1.290 betrekking hebben op ons land; de rest is immers uit Nederland afkomstig. Deze gegevens zijn ontegensprekelijk abnormaal gunstig te noemen, want meestal vertikken de waarnemers het nog hun resultaten mee te delen wanneer (meestal reeds na enkele jaren) al hun nestkasten volzitten met ringmussen of andere ongewenste gasten! Bij ons vergelijkingsmateriaal, slaande op 38.365 selectieve nestkastgegevens die zonder onderscheid gedurende 5 jaar werden verzameld, behoren natuurlijk ook alle minder geslaagde proefnemingen, want zo goed als geen een onzer medewerkers heeft omwille van een minder goede evolutie zijn activiteiten gestaakt. Bovendien werkt de in alle streken van ons land gespreide verdeling van onze 55.000 nestkasten een geringere densiteit in de hand dan wanneer men enkel in weinige lokaliteiten een aantal (grote) nestkasten aanbrengt waarheen de hollenbroedende soorten als het ware samengetrokken worden en aldus hogere bezettingspercentages veroorzaken (door concentratie).

Ziehier dan de gemiddelde aantallen meesachtigen die in beide nestkasttypes per reeks van 1.000 aangetroffen werden:

	per 1.000 nestkasten van het Wageningen-type (6.348 gegevens)	per 1.000 selectieve nestkasten (38.365 gegevens)
Koolmees	410	160
Ringmus	61	36
Pimpelmees	101	132
Zwarte mees	16	26
Kuifmees	2	8
Glanskopmees	2	25
Matkopmees	1	36
	471	196
	21	95
	593	423

Verder commentaar lijkt ons hierbij overbodig!

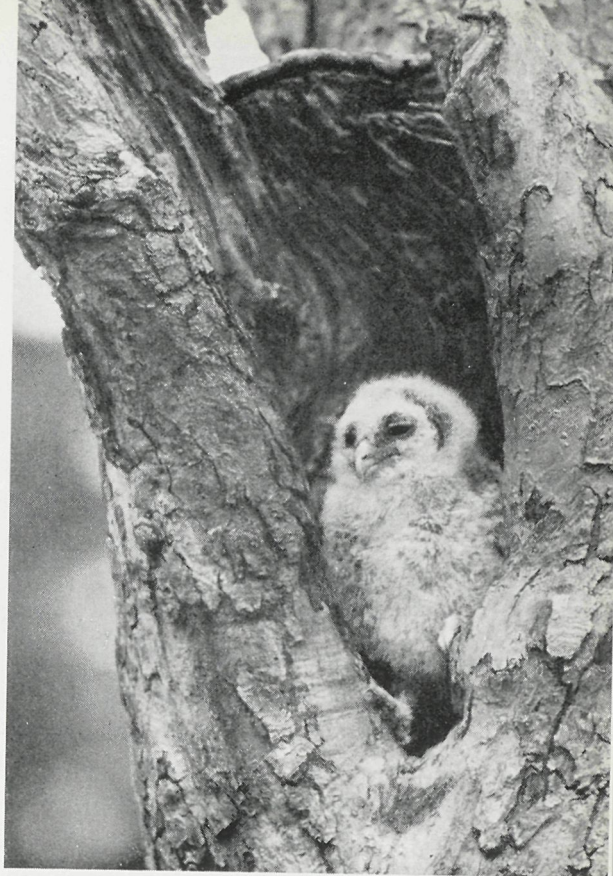
Toch willen wij laten opmerken dat door rechtstreekse waarnemingen bevestiging kon gekregen worden van het oorzakelijk verband tussen enerzijds meer dan het dubbel aantal cultuurvolgers in de klassieke nestkasten (471 tegenover 196) en anderzijds het *4 maal minder hoog* aantal gespecialiseerde meensoorten in diezelfde nestkasten (21 ten overstaan van 95 in onze selectieve nestkasten).

De volledige lijsten met de nestkastgegevens van 1966 zijn voor alle belangstellenden verkrijgbaar bij ons sekretariaat, op eenvoudige aanvraag. Een meer uitgebreide studie over dit alles verschijnt eerlang in de „Giervalk”.

(13)

Bosuilen komen ook in kunstmatige nestgelegenheden tot voortplanting maar hier dienen wij ons toch te hoeden voor overdaad: inderdaad, en in flagrante tegenstelling met alle andere holenbewonende vogelsoorten, dient de sterke bosuil geen enkele mededinging te vrezen bij het betrekken van zijn nestplaats, (dikwijls een langwerpige boomspleet zoals hiernaast). Bovendien telt de bosuil in België zo weinig natuurlijke vijanden sinds de oehoe en de boommarter zo zeldzaam zijn geworden en ook de havik in aantal is verminderd. Als gevolg daarvan kan een te bruuske toename van de bosuil door het gebruik van talrijke nestkasten een gevaar betekenen voor het natuurlijk evenwicht in het bos, want bij gebrek aan knaagdieren die sommige jaren (tengevolge van cyclische fluctuaties) schaars worden in onze bosstreken, zal deze mooie nachtroofvogel vooral vogels najagen, hetgeen helemaal niet wenselijk is.

De pimpelmees die wij hier met een uitwerpsel van een jong uit een natuurlijke nestholte zien vliegen, werd tot nu toe wel het meest begunstigd door onze selectieve nestkasten-operatie. Inderdaad kwamen er gemiddeld niet minder dan 132 broedparen tot nestelen in elke reeks van 1.000 selectieve nestkasten, zoals van 1962 tot 1966 in 38.365 gevallen werd vastgesteld. Overal wordt dan ook de laatste jaren een zeer duidelijke toename van deze voor het loofbos zo nuttige insekteneter opgemerkt, met als gevolg een soms zeer spectaculaire „uitzwerming” tijdens het najaar, zoals in 1966 langs onze kust werd waargenomen. Vergeten wij immers niet dat één enkel pimpelmezenpaar een 10-tal jongen voortbrengt per jaar. Door voornoemde „uitzaai” van de in onze 50.000 selectieve Belgische nestkasten nagenoeg 66.000 jaarlijks uitvliegende pimpelmeesjongen (132 × 50 × 10) dragen wij in belangrijke mate bij tot een internationale uitspreiding van een der beste natuurlijke vijanden van de eikenbladroller en andere schadelijke rupsen van het loofbos.

Hieronder echter een der belangrijkste vaststellingen van onze proefnemingen van 1962 tot 1966:

„In België loopt het evenwicht in de soortenverhouding bij de holenbroedende vogelsoorten steeds groter gevaar, in Laag- en Middel-België vooral ten gevolge van het sterk toenemen van enkele overheersende kultuurvolgende soorten zoals de koolmees en vooral de ringmus; in Hoog-België zijn het vooral de eikelmuis en de hazelmuis die een lagere bevolkingsdichtheid veroorzaken van alle holenbewonende vogelsoorten, die aldaar gestoord of zelfs gedood worden (door de eikelmuis vooral) bij hun broedpogingen.”

Hoe dienen wij nu in de toekomst verder te werken met onze selectieve nestkasten?

Door absolute prioriteit te verlenen aan die streken waar wij erin geslaagd zijn de aanwezigheid vast te stellen van een meer dan normaal hoog aantal gespecialiseerde mezensoorten, die tot gehele verdwijning gedoemd zijn, tenminste op langere termijn, wanneer wij niet op deze streng-selectieve wijze onze verdere aktie voortzetten.

De volledige lijst met de 81 Belgische gemeenten waar wij voornoemde succesrijke bezettingen mochten boeken van 1962 tot 1966 kan eveneens gratis verkregen worden bij ons sekretariaat.

Onder die 81 lokaliteiten zijn er zelfs 5 waar wij erin slaagden niet minder dan 3 gespecialiseerde mezensoorten tot een uitzonderlijk hoge bezetting te brengen, namelijk meer dan 20 nesten kuifmezen per 1.000 nestkasten en meer dan 100 zwarte mezen, glanskopmezen en matkopmezen, telkens per 1.000 nestkasten (met een minimum van 20 werkelijk gecontroleerde nestkasten). Deze 5 Belgische gemeenten, uitzonderlijk geschikt voor de verdere ontplooiing van onze nationale aktie met selectieve nestkasten, zijn de volgende:

1. *Sint-Andries bij Brugge* (kuifmees, zwarte mees en matkopmees).
2. *Mol-Postel* (kuifmees, zwarte mees en matkopmees).
3. *Waillet* (Namen) (kuifmees, glanskopmees en matkopmees).
4. *Bonnert* (Luxemburg) (kuifmees, zwarte mees en glanskopmees).
5. *Maissin* (Luxemburg) (kuifmees, zwarte mees en matkopmees).

Van deze 5 is het ontegensprekelijk de gemeente *Waillet* op de grens van de provincies Namen en Luxemburg waar de jongste 5 jaren het hoogste aantal uitzonderlijke broedresultaten bij de gespecialiseerde mezensoorten tot stand kwam in ons land, namelijk 8 maal rekordbezettingen! Deze gemeente behaalt dan ook voor deze prestaties de titel van nationaal nestkasten-kampioen! Onze gelukwensen gaan zowel naar onze plaatselijke medewerker de Heer Gérard Vermeulen, als naar de eigenaars van het Vrije Vogelreservaat waar deze proeven doorgingen, de familie Van der Straten-Waillet!

Zo wordt het aanstormend golvengekweld gestuit.

(19)

DE PLAATS VAN DE
WESTERSCHELDE IN HET
NEDERLANDSE DELTAGEBIED

door W.J. WOLFF

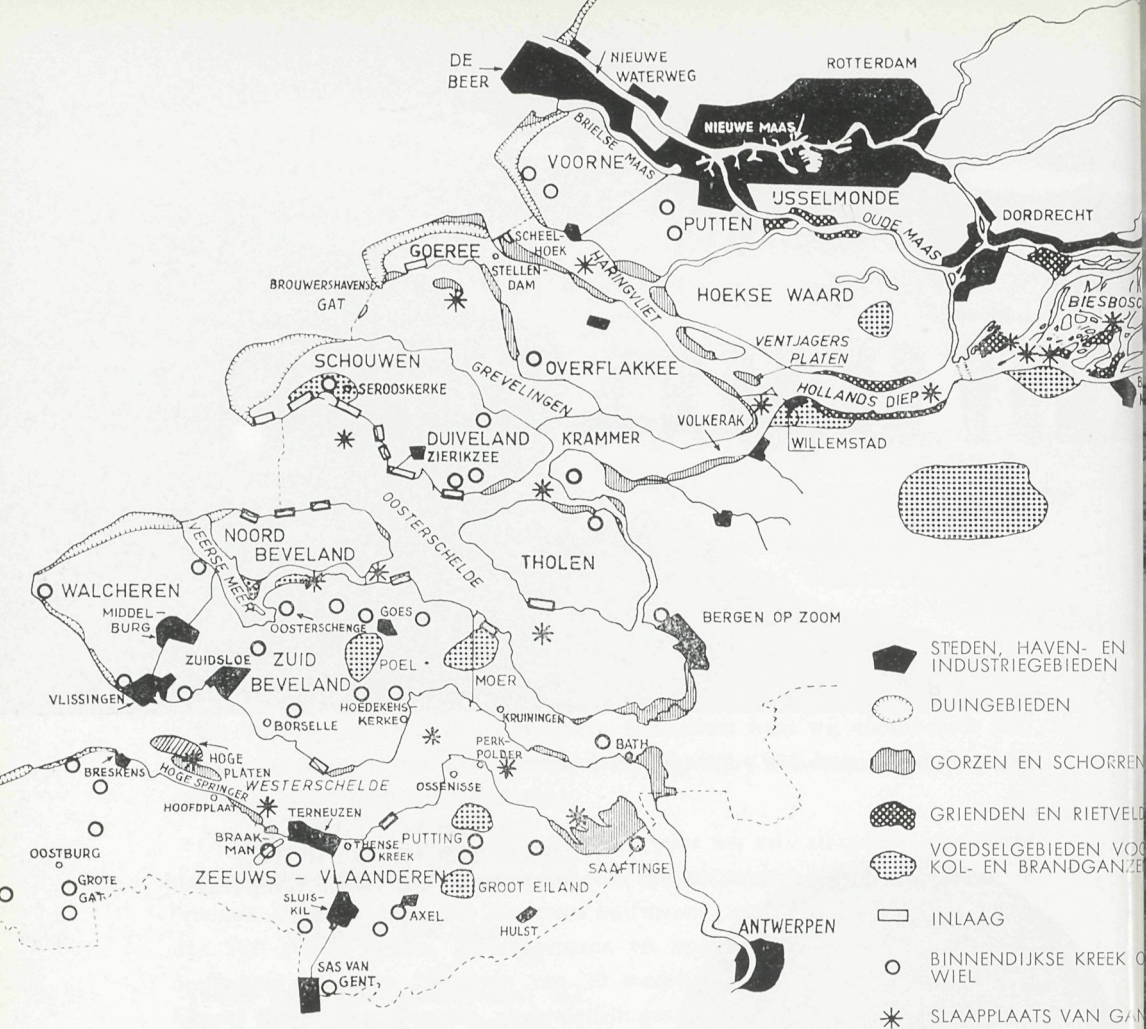
De foto-reportage bij deze belangrijke bijdrage van de Heer W.J. Wolff werd verwezenlijkt door de Heren Struye de Swielande, Van de Kam en Verbruggen.

Door de grote welwillendheid van het R.I.V.O.N. (Rijksinstituut voor onderzoek in de natuur) zijn wij in staat hier eveneens verschillende dokumenten af te drukken die in een aantal Nederlandse wetenschappelijke tijdschriften verschenen.

(13)

Sinds enige jaren voltrekken zich in een snel tempo grote veranderingen in het Nederlandse Deltagebied. De meest ingrijpende worden wel veroorzaakt door de uitvoering van het Deltaplan, waardoor de nu nog aan de invloed van de getijden onderhevige zoute en brakke zeegaten zullen worden veranderd in stilstaande, zoete meren. Ook de snelle uitbreiding van de havengebieden van Antwerpen en van Rotterdam, alsmede de groei van kleinere havensteden, zoals

D₂ Delta-zone, een onontwarbaar waterwegennet, waar de aarde en de zee in mekaar versmelten.

bijvoorbeeld Vlissingen, zal het toekomstige beeld van de Delta sterk beïnvloeden. Bovendien wordt door de toename van de vrije tijd de behoefte aan recreatiegebieden in het Deltagebied voor de bewoners van Belgische stedelijke agglomeraties en de Hollandse Randstad steeds groter. Tenslotte doen ook in het Deltagebied de gevolgen zich gevoelen van ontwikkelingen die in grote delen van Europa en de rest van de wereld gaande zijn: toenemend gebruik van landbouwvergiften, verdringing van eeuwenoude cultuurmethoden door moderne, mechanische bewerkingsmethodes, toename van de hoeveelheid afvalwater die moet worden geloosd, toename van het aantal auto's, dus meer verkeer in en naar het Deltagebied, enzovoorts.

Al deze processen oefenen een grote druk uit op de bestaande natuurgebieden van het daaraan zo rijke Deltagebied. Hieronder wil ik daarom

(19)

De slikken, uitgestrekte oppervlakten modder, komen bij lage tij bloot en bieden dan een veilig verblijf aan de massa's watervogels, vooral aan de steltlopers die hier overvloedig en steeds hernieuwd voedsel aantreffen. Door indijking van de verschillende zeegaten zal de getijdenwerking uitgeschakeld worden en zal het zoute en zilte water geleidelijk verzoeten. De slikken zullen voor goed droog komen te liggen, zodat de fauna er het lot zal delen van de wegwijnende zoutflora. Miljoenen steltlopers zullen deze gebieden moeten verlaten om hun heil te beproeven in de monding van de Westerschelde, door bevuilding zozeer bedreigd.

trachten aan te geven wat de Delta in dit opzicht heden ten dage heeft te bieden en hoe de toekomstverwachtingen voor de verschillende gebieden zijn.

Ondanks de geheel ingeburgerde naam Deltagebied is de streek waarover dit artikel handelt, in wezen een estuariumgebied. Een estuarium zou men kunnen omschrijven als een trechtervormige riviermond. Kenmerkende eigenschappen daarvan zijn een in zeewaartse richting toenemend zoutgehalte, een in dezelfde richting toenemende expositie aan de golfslag van de zee en het optreden van sterke getijstromen met de daaraan verbonden verschillen tussen hoog en laag water.

Van zuid naar noord zijn de volgende estuaria te onderscheiden:

— de Westerschelde, die niet zal worden afgesloten, en die gevoed wordt door de Schelde;

— de Oosterschelde, die omstreeks 1978 zal worden afgesloten. De verbinding van de Oosterschelde met de rivier de Schelde is in 1867 verbroken door de afdamming van het Kreekrak;

— het Brouwershavense Gat, met daarop aansluitend Grevelingen, Krammer en Volkerak, welke via het Hollands Diep worden gevoed met water van Rijn en Maas. In 1964 kwam de secundaire Grevelingendam klaar, omstreeks 1968 zal de secundaire Volerakdam worden gesloten en omstreeks 1972 zal de primaire dam in het Brouwershavense Gat worden gesloten;

— het Haringvliet, dat omstreeks 1969 zal worden gesloten. In deze dam wordt een groot spuisluizencomplex voor de afvoer van het rivierwater ingebouwd. Het Haringvliet wordt voornamelijk via het Hollands Diep gevoed door het water van Rijn en Maas. Ver landinwaarts bevindt zich in dit estuarium het beroemde zoetwatergetijdengebied van de Biesbosch.

— het gebied van Nieuwe Waterweg en Brielse Maas. Oorspronkelijk was de Brielse Maas het estuarium dat het water van Oude Maas en Nieuwe Maas naar zee gebracht. In de 19de eeuw werd de Nieuwe Waterweg als toegangsweg naar Rotterdam gegraven en deze nam grotendeels de taak van de Brielse Maas over, tot de laatste in 1950 werd afgedamd. Op het ogenblik voert de Nieuwe Waterweg het water van de Oude en Nieuwe Maas af, die, ondanks hun naam, sinds het graven van de Bergse Maas, uitsluitend door Rijnwater worden gevoed.

In het algemeen kan men in een estuarium, gaande van zee naar de rivier, aan de hand van het zoutgehalte van het water en de voorkomende dieren en planten een aantal zones onderscheiden, soms tot zeven toe. In het kader van dit artikel zou dat te ver voeren en daarom wordt volstaan met een verdeling in drieën. Tussen de zee en de normale rivier vinden wij dan in een estuarium een mariene (= in de invloedssfeer van de zee), een brakke en een zoetwatergetijden zone. Aan het voorbeeld van de Westerschelde, een typisch estuarium, zal dit verder worden toegelicht. Vele typische zeedieren en -wieren en ook wel hogere planten van de schorren dringen in het bekken van de Wester-

schelde slechts over een beperkte afstand landinwaarts door. Voor een klein aantal soorten is dit te verklaren doordat zij gebonden zijn aan kusten met een vrij sterke branding, die in de Westerschelde al spoedig ontbreekt. We noemen als voorbeeld de schaalhoren of puntkokkel (*Patella vulgata*), welke wel op de aan de golven blootgestelde pieren van Zeebrugge en op de Westkapelse zeedijk voorkomt, maar die meer naar binnen toe ontbreekt. Voor andere soorten is de beperkte verspreiding in het Westerschelde-gebied echter te verklaren door het afnemend zoutgehalte. Zo komen de brokkelster (*Ophiothrix fragilis*), het zeeappeltje (*Psammechinus miliaris*), vele zeenaaktslakken (*Dendronotus frondosus*, *Facelina coronata*) en beide inheemse soorten porceleinkrabbetjes (*Porcellana longicornis* en *P. platycheles*) niet verder binnenwaarts voor dan ongeveer de lijn Vlissingen-Breskens. De purperslak (*Thais lapillus*) komt tot Hoofdplaat-Borssele, de kokkel (*Cardium edule*) tot Kruiningen-Perkpolder, de zeepier (*Arenicola marina*) tot bij Bath en zeeduizendpoten (*Nereis diversicolor*) tot in Antwerpen. Omdat vele typische bewoners van zand- en slikplaten omstreeks de lijn Hoedekenskerke-Ossenissee hun rivierwaartse begrenzing vinden, wil ik hier de grens tussen de mariene en de brakke zone leggen.

De brakke zone wordt gekenmerkt door het voorkomen van slechts enkele mariene organismen, samen met een klein aantal typische brakwaterdieren, zoals bijvoorbeeld de oprolpissebed (*Sphaeroma rugicauda*). Vooral de zeeduizendpoot (*Nereis diversicolor*) is zeer talrijk in dit gebied.

De zoetwatergetijdenzone wordt ook door enkele karakteristieke vertegenwoordigers gekenmerkt, zoals de landslak *Monachoïdes rubiginosa* en de bloedzuiger *Trocheta bykowski*.

Ook voor planten, zowel voor hogere planten als voor wieren, valt een dergelijke verdeling in drie zones te maken.

Het behoeft geen betoog dat deze wisselende samenstelling van het milieu ook zijn invloed uitoefent op de vogelwereld, hetzij via het beschikbare voedsel, hetzij via bijvoorbeeld de beschikbaarheid van dekking, hetzij op nog andere wijze. Deze indeling in drie zones kan ook gemaakt worden in de rest van het Deltagebied. Door het ontbreken van aanvoer van zoetwater behoren (behoorden) de Oosterschelde en het westelijk deel van de Grevelingen plus het Brouwershavense Gat tot de mariene zone; het oostelijke deel van de Grevelingen, plus Krammer, Volkerak, Haringvliet en Nieuwe Waterweg zijn tot de brakke zone te rekenen en Hollands Diep, Biesbosch en Oude Maas zijn tot het zoetwatergetijdengebied te brengen.

Behalve natuurterreinen in en langs de oevers van de zeegaten kent het Deltagebied ook vele interessante binnendijkse terreinen. Te noemen zijn de inlagen, de oude kreekrestanten, de welen en verschillende weidegebieden, welke als ganzenpleisterplaatsen dienst doen, en natuurlijk de duingebieden. Inlagen ontstonden doordat men, wanneer men vreesde dat de zeedijk niet

(19)

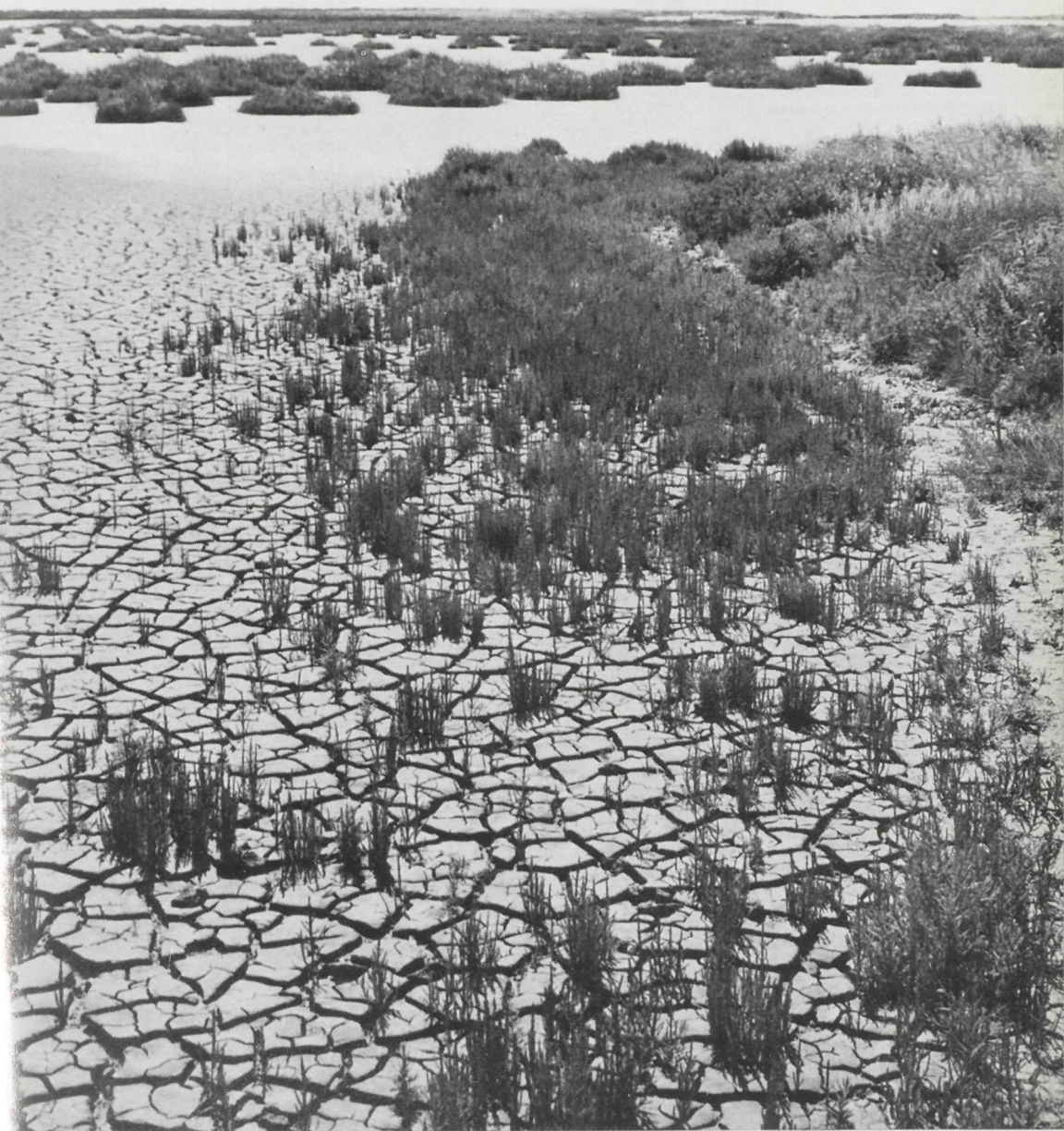
(19)

Het is onbetwistbaar dat de sluiting van de zeegaten ten noorden van het eiland Walcheren veelvuldige rampzalige gevolgen zal hebben voor de aldaar thans levende fauna en flora. Ook inzake de plaatselijke economie zal hier heel wat leed ontstaan, want sinds meerdere eeuwen leefde de bedrijvige bevolking van deze streken voor een groot deel van de opbrengst van de zee en haar vertakkingen tot ver in het binnenland. De kweek en het inzamelen van de mosselen werd hier steeds op grote schaal beoefend. Hiernaast zien wij deze oogst zoals die bij lage tij plaats vindt.

Ook de oesterkweek was hier zeer voorspoedig. Zoals bovenstaande foto het bewijst werden speciale zorgen en belangrijke technische middelen aangewend om die kultuur te doen slagen.

Bijgevolg wordt de rol van de overblijvende Wester-Schelde van doorslaggevende betekenis: de normalerwijze aldaar overblijvende gunstige biotopen zullen een uitzonderlijke waarde krijgen. Hopen wij maar dat zowel in België als in Nederland de overbeden waakzaam zullen blijven om zowel de degradatieverschijnselen van velerlei aard als vooral de beruchte zwarte vloed, door het lozen van stookolie veroorzaakt en bij scheepsongevallen langdurige en onherstelbare gevolgen meeslepend, met alle energie te bestrijden en vooral door passende maatregelen zoveel mogelijk te voorkomen.

Is het wel nodig de waarde van het zeelandschap te onderlijnen? De Westerschelde bezit een groot aantal biotopen zoals op bovenstaande foto. Op sommige plaatsen baant de zee kanalen doorheen de aangeslibde klei (hiernaast, links bovenaan); elders ontstaan er overgangsgebieden waar een zeer typische vegetatie groeit: zo zien wij links onderaan groepjes lamsoor (Zwin-bloemen!), (op blz. 45 een beeld van dichtbij). Hierboven kunnen wij nagaan hoe de zeekraal sommige slikken kan koloniseren (op blz. 47 een gedetailleerde foto).

(19)

lager stand zou houden, een tweede dijk achter de zeedijk legde. De hiervoor benodigde grond werd meestal uit het tussenliggende gebied gegraven waardoor vaak zeer mooie vogelgebieden ontstonden.

Welen, in andere delen van Nederland wielen of walen genoemd, zijn overblijfselen van oude dijkdoorbraken. Vaak zijn hierin interessante brak- of zoet-waterorganismen aan te treffen.

De kreekrestanten bleven bij inpoldering van schorren achter in de nieuwe polder als resten van de oude geulen. Sommige echter zijn restanten van grote dijkdoorbraken. Bekende krekken zijn het Grote Gat bij Oostburg, de Othense kreek, het Oosterschege en de krekken van Ouwerkerk. Er zijn echter nog vele tientallen andere.

Samenvattend kan worden gezegd dat in het Deltagebied een rijke verscheidenheid van vooral natte natuurterreinen is te vinden, waarvan sommige typen in overig Europa uitgesproken zeldzaam zijn. Hieronder wil ik enkele van deze typen in samenhang met hun vogelwereld bespreken.

Het zoetwatergetijdengebied, zoals dat nu nog wordt aangetroffen in de Biesbosch, maar ook langs de Oude Maas en het Hollands Diep, en, in verarmde vorm, langs de Belgische getijrivieren bovenstrooms van Antwerpen, bestaat uit een afwisseling van open water, slikken, zandplaten, biezenorzen, rietvelden en grienden. Hier tussenin liggen geïsoleerde landbouwpoldertjes. Vooral het getijverschil van twee meter maakt het gebied moeilijk te bezoeken en dat is dan ook een van de oorzaken van de betrekkelijke grote rust die er heerst. Deze rust was waarschijnlijk een van de redenen waarom de Kwak of Nachtreiger na tientallen jaren afwezigheid in Nederland zich het eerst weer in de Biesbosch vestigde. De kleine kolonie heeft zich met wisselend succes vanaf 1946 tot op heden kunnen handhaven. Inmiddels blijkt zich de laatste jaren in Nederland nog een tweede kolonie in Limburg te hebben gevestigd, zodat het voortbestaan van de soort in deze streken wat meer gewaarborgd lijkt. De aalscholverkolonies zijn de laatste jaren uit de Biesbosch en trouwens uit het hele Deltagebied verdwenen, mogelijk door de toenemende vervuiling van het Rijnwater, welke de visstand doet verminderen. Door de sterk wisselende waterstand is de Biesbosch van weinig belang voor andere broedvogels.

Des te groter is het belang echter voor trekvogels en overwinteraars. In de eerste plaats moet hierbij dan gedacht worden aan het waterwild. Vooral wintertaling en pijlstaart vinden hier door hun manier van voedsel zoeken een optimaal voedselgebied. Schattingen van het aantal wintertalingen in het gebied lopen in de tienduizenden, van het aantal pijlstaarten in de duizenden. In het gebied van Biesbosch en Hollands Diep bevinden zich ook enkele belangrijke slaappleaatsen van kol- en rietganzen, zoals de Sasseplaat, gepacht door de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, de Boerenplaat en de ondergelopen polder De Dood, als natuurreservaat beheerd door Staatsbosbe-

heer. Deze ganzen zoeken hun voedsel in de omringende weide- en landbouwgebieden. De grauwe ganzen, die het gebied, evenals trouwens de oeverterreinen van het Haringvliet, vooral op doortrek aandoen, zoeken hun voedsel vooral in het gebied zelf en vertonen daarbij een sterke voorkeur voor biezen. Op het hoogtepunt van de trek zijn in het Haringvliet-Hollands Diep-Biesbosch-gebied elk jaar meer dan tienduizend *grauwe ganzen* aan te treffen en bovendien overwinteren hier de laatste jaren ook enige duizenden grauwe ganzen. Al deze ganzen zijn broedvogels van noordelijker gelegen landen, vooral Scandinavië en Noord-Rusland.

De voedselvoorraden in het zoetwatergetijdengebied bestaan vooral uit planten en zaden. Dierlijk voedsel is hier vooral te vinden in de vorm van kleine borstelwormen (*Oligochaeta*) en kleine mosseltjes (*Pisidium div. spec.*). Deze vormen kennelijk geen geschikt voedsel voor de steltlopers, zodat de aantallen hiervan ver bij die van de eenden en ganzen achterblijven. De algemeenste soorten zijn wel watersnip, oeverloper, kemphaan, en in het voorjaar grutto.

Na de afsluiting van het Haringvliet zal het getijverschil in de Biesbosch verminderen van ongeveer 2 m. tot omstreeks 20 cm. Hierdoor zal het gebied sterk van karakter veranderen en ook veel toegankelijker worden, maar het behoeft zijn grote natuurwetenschappelijke betekenis zeker niet te verliezen. In de toekomstplannen van het gebied streeft men ernaar het gehele zuidelijke deel, de zg. Zuidwaard, voor natuurwetenschap en recreatie te behouden. De andere delen worden voor de landbouw gereserveerd. Kort geleden zijn echter plannen gerezen om ten behoeve van de drinkwatervoorziening van westelijk Nederland in de Zuidwaard grote drinkwaterspaarbekkens aan te leggen. Een beslissing hierover is nog niet genomen, doch wellicht zijn de belangen van drinkwatervoorziening en natuurbescherming met elkaar te verenigen omdat de spaarbekkens in de huidige landbouwpoldertjes zijn geprojecteerd.

Het zoetwatergetijdengebied in zijn oorspronkelijke vorm zal in de toekomst alleen te vinden zijn in België langs de Schelde en in Nederland langs de Oude Maas. Speciaal willen we hier de onlangs door natuurbeschermingsorganisaties aangekochte gebieden op de Berenplaat en bij Rhoon noemen. Het laatste gebied herbergt de grootste Nederlandse groeiplaats van het zomerklokje (*Leucojum autumnalis*).

Het brakke deel van de zeegetaten van het Deltagebied wordt vooral gekenmerkt door uitgebreide riet- en biezenvelden. De broedvogelbevolking van deze gebieden is vrij arm. Een van de voornaamste soorten is de kluut, want juist in deze brakke gebieden treft deze grote hoeveelheden geschikt voedsel aan. Midden in dit gebied, op de plaat de Scheelhoek bij Stellendam, was tot voor kort de grootste klutenkolonie van Europa te vinden met meer dan

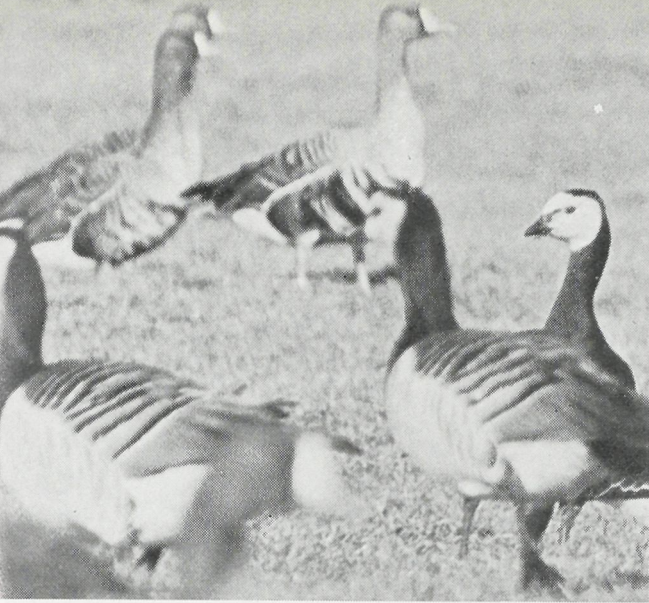
(14)

(13)

Deze Kievit die zijn nest roepend overvliegt doet denken aan de vlakke Polders waar deze steltlopers zo talrijk voorkomen. Maar in ditzelfde landschap komen er 's winters tienduizenden ganzen een veilig verblijf en voedselrijk gras opzoeken. De meest bezochte gebieden worden op het plan bij dit artikel aangeduid.

1000 nesten. Helaas is deze kolonie inmiddels door de aanleg van de Haringvlietdam en bijkomende werken verdwenen. Het Haringvlietgebied is echter nog steeds een zeer belangrijk voedselgebied voor de kluten. Eind augustus 1966 werden hier op één dag bijna 800 stuks geteld. Mogelijk is dit de geheel nazomerse populatie van het Deltagebied. In oktober 1966 werden in de Dollart, het grensgebied tussen Duitsland en Nederland, ook nog eens 16.000 kluten geteld (pers. med. L. Zwarts), waarschijnlijk de gehele populatie van alle broedplaatsen in het Nederlandse, Duitse en Deense wadengebied. Ook de Dollart is een brakwatergebied, geheel vergelijkbaar met het Haringvliet. Aangezien zowel in de Dollart als in het Haringvliet de voedselgebieden

(14)

Hiernaast bemerken wij brandganzen en kolganzen samen bij elkaar. Verliezen wij hierbij niet uit het oog dat ons weide-

reservaat van Damme een belangrijke rol vervult in de ketting van winterpleisterplaatsen die noodzakelijk zijn om de wilde ganzen in Europa te behouden. Zie eveneens de volgende bladzijden.

(14)

(21)

(16)

Links twee groepen brandganzen die opvliegen: een indrukwekkend schouwspel dat echter in de toekomst slechts zichtbaar zal zijn wanneer de mens door studie en bescherming van de voedselgebieden dezer soort tijdens haar trek-bewegingen zoiets nog mogelijk zal maken. Hierboven vliegen enkele kolkganzen over de Beneden-Schelde. Hieronder grazende rotganzen, met veel donkerder koppen dan de brandganzen van de vorige bladzijden.

(14)

van de kluut bedreigd worden in hun voortbestaan en er in Nederland en aangrenzende landen nauwelijks vergelijkbare brakwatergebieden te vinden zijn, moet men ernstig bezorgd zijn over de toekomst van de kluten in Noord-West-Europa. Het brakwatergebied van de Westerschelde zal binnenkort binnen de uitbreidingen van de Antwerpse haven vallen, zodat dat ook geen uitkomst zal bieden. Als voedselgebied zijn de brakke delen van het Deltagebied verder van belang voor vele eenden, vooral wintertalingen en verschillende steltlopers, zoals wulpen en bonte strandlopers. In dit verband moet ook het talrijke voorkomen van grauwe en brandganzen in de buitendijkse terreinen van het Haringvliet worden genoemd. Het grootste deel van alle brandganzen ter wereld overwintert in Nederland en hiervan overwintert weer een aanzienlijk deel in het Deltagebied. De voornaamste pleisterplaatsen zijn de oevers van het Haringvliet vanaf de Noordzee tot bij Willemstad en sinds kort delen van het eiland Schouwen, vooral rond Serooskerke. Het valt helaas nog niet te zeggen welke gevolgen het Deltaplan voor de aanwezigheid van de brandganzen zal hebben. Hopelijk zullen zij de met gras in te zaaien droogvallende platen in de toekomstige Deltameren voor lief willen nemen.

Het marine deel van het Deltagebied onderscheidt zich duidelijk van beide voorgaande delen. Hier vinden we vooral de broedplaatsen van meeuwen en sterns. De sterns zijn de laatste tijd echter zeer in aantal achteruit gegaan; de Nederlandse populatie van de grote stern omvat op het ogenblik slechts enkele procenten van die van tien jaar geleden. Het afgelopen jaar hebben er in de Delta slechts enkele paren gebroed. Waarschijnlijk spelen landbouwvergiften een belangrijke rol in deze achteruitgang.

Buiten de broedtijd is dit deel van de Delta vooral het domein van de steltlopers. Eind augustus 1966 werden in het Deltagebied bijna 160.000 steltlopers geteld waarvan ca. 120.000 in het mariene deel. Deze voeden zich hier vooral met schelpdieren (kookkels), kleine kreeftachtigen en wormen. Eenden en ganzen zijn hier minder belangrijk, uitgezonderd smienten, rotganzen en enige duikeenden. Smienten en rotganzen zijn plaatselijk zeer talrijk op de slikken en schorren, waar ze van wieren en schorreplanten leven; duikeenden, als eidereenden en zeeëenden komen vooral meer naar de mond van de zeegaten toe voor. Het is gebleken dat de rotganzen vooral in gebieden met een hoog zoutgehalte voorkomen, zodat de uitvoering van het Deltaplan hun gebied in Zuid-West-Nederland zeer sterk zal inkrimpen.

Tenslotte willen wij in het gebied van de zeegaten nog de buitendijkse slaapplaatsen van ganzen noemen. Op verschillende hoog gelegen platen brengen hier vele duizenden kolganzen, rietganzen, kleine rietganzen en brandganzen, die overdag in binnendijkse gebieden voedsel zoeken, de nacht door. Deze slaapplaatsen, die vooral zeer rustig moeten zijn, zijn voor het voorkomen van de ganzen in het Deltagebied van minstens even groot belang als de

voedselterreinen. De belangrijkste slaappleatsen zijn op het kaartje aangegeven met een sterretje.

Op veel interessante binnendijkse terreinen van het Deltagebied willen we hier niet ingaan, omdat deze niet rechtstreeks door de uitvoering van het Deltaplan worden beïnvloed.

Na de volledige uitvoering van het Deltaplan blijft de Westerschelde als enig estuariumgebied bestaan. Op het ogenblik zijn vrijwel alle typen levensgemeenschappen in dit gebied vertegenwoordigd, zodat de mogelijkheid bestaat hier een belangrijk natuurgebied te handhaven.

Bij Vlissingen, aan de Nollendijk en aan havenhoofden en dergelijke, zijn op het ogenblik nog zeer fraaie voorbeelden aan te treffen van de levensgemeenschappen van onderzeese vaste substraten. We noemen vele soorten zeeanemonen, zeesterren, zeeappels, borstelwormen, schelpdieren, kreeftachtigen, krabben, zeenaaktslakken en poliepen, die hier in een grote vormenrijkdom dooreen groeien en leven. Wanneer de glooiing hier niet te zeer met asfalt wordt behandeld en de vervuiling binnen de perken blijft, is het zeer goed mogelijk dat dit gebied als een voorbeeld van de nu nog zo rijke mariene dierenwereld van het Deltagebied blijft bestaan.

In de marine zone van de Westerschelde vormen de Hoge Platen voor Hoofdplaat en de Hoge en Lage Springer sinds het teloor gaan van het Zuidsloe en de Braakman de belangrijkste voedselgebieden voor steltlopers. Op 30 augustus 1966 telden wij hier ruim 12.000 steltlopers, terwijl er in het gehele overige gebied van de Westerschelde, dat tezamen veel groter is, minder dan 20.000 steltlopers werden geteld. Bovendien is het voor enkele soorten zeker het belangrijkste gebied; van de 1700 kanoetstrandlopers die wij langs de gehele Westerschelde telden, zaten er 1000 op de Hoge Platen; van de 7500 bonte strandlopers zaten er 5300 op deze platen. De steltlopers voeden zich hier met schelpdieren (kokkels, wadslakjes), met kleine kreeftachtigen en met borstelwormen (zeeduizendpoten, wadpieren).

Als rotganzen zich na uitvoering van de Deltawerken ergens in het Deltagebied kunnen handhaven, zullen daarvoor in de eerste plaats deze Hoge Platen in aanmerking komen, aangezien vooral hier hun geprefereerde voedselplanten zouden kunnen voorkomen.

Het gebied is ook van belang als het enige belangrijke ruigebied in Nederland van Bergeenden. Mr. T. Le Bret telde hier indertijd minstens 4100 ruiende volwassen bergeenden, ongetwijfeld een groot deel van de populatie welke in het Nederlandse Deltagebied en noord-west België broedt. Tijdens onze bovengenoemde telling, waarbij wij vooral op steltlopers letten, namen wij hier zonder extra moeite te doen toch nog 1400 ruiende bergeenden waar.

Als slaappleats voor ganzen die in West-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen overwinteren, zijn de platen ook van belang en tenslotte willen we ook nog

(14)

De Biesbos is een der merkwaardigste Nederlandse landschappen, enerzijds omwille van zijn uitgestrektheid en ligging, anderzijds wegens het woeste uitzicht van het kreupelhout waar wilgen en elzen groeien; dit natuurreservaat, dat door ontelbare kanaaltjes wordt doorsneden, is het woongebied van opvallende vogelsoorten, waaronder vooral de kwak.

Rechts 2 jonge kwakken in hun bruin verenkleed doorspikkeld met witte blinkende vlekken. Hiernaast een tuiltje zomerklokjes, een weinig verspreide plant die hier op enkele groeiplaatsen voorkomt.

(14)

(14)

(13)

noemen dat dit het enige gebied zal zijn waar na uitvoering van de Deltawerken nog zeehonden zullen voorkomen.

Om al deze redenen zou ik er een lans voor willen breken, dat het gebied van de Hoge Platen en de Hoge en Lage Springer op enige wijze de status van natuurservaat krijgt. Men zou kunnen denken aan sluiting van de jacht in dit gebied. In het brakke deel van de Westerschelde is het Verdrongen Land van Saafdinge verreweg het belangrijkste gebied en bovendien zeer representatief voor de overige gebieden. Het belang neemt nog toe omdat de schorren van Ossendrecht op de tegenover liggende oever zullen verdwijnen door de aanleg van het Antwerpen-Rijnkanaal.

Het Land van Saafdinge is een slaapplek en ook wel voedselgebied voor kol- en rietganzen die in Oostelijk Zeeuws-Vlaanderen overwinteren.

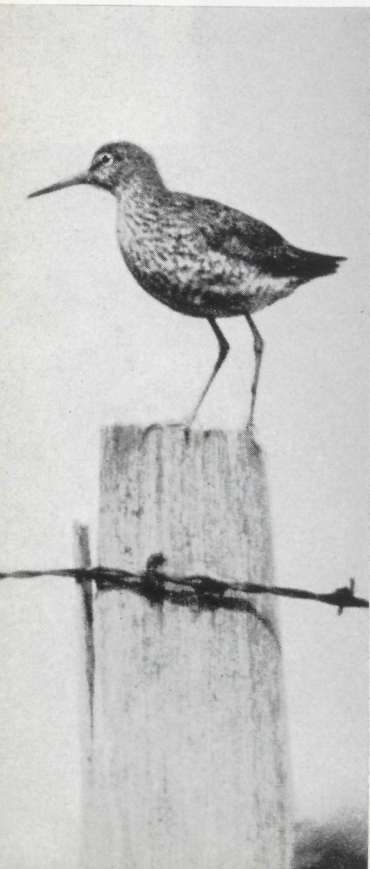
Ook voor eenden is het een belangrijk gebied, als ruigebied voor wintertalingen en wilde eenden, zowel als voedselgebied voor wintertalingen, pijlstaarten en smienten. Volgens onze telling van eind augustus herbergt het Land van Saafdinge in die periode ongeveer 60 % van alle eenden van de gehele Westerschelde.

Het lijkt mij mogelijk dat na het gereedkomen van de Deltawerken het Land van Saafdinge het belangrijkste gebied langs de Westerschelde kan worden

voor grauwe ganzen, brandganzen en kluten. Helaas lijkt het niet onwaarschijnlijk dat de havenuitbreiding van Antwerpen hier, zeer letterlijk, roet in het eten van deze vogels kan gooien. Zoniet, dan zou ook het Land van Saafdinge zeker de status van natuurservaat verdienen.

Over het Belgische zoetwatergetijdengebied is schrijver dezes niet tot oordelen bevoegd. Het is echter waarschijnlijk dat ook hier nog waardevolle gedeelten zijn aan te treffen.

Ik hoop hiermede te hebben aangetoond dat de Westerschelde het Deltagebied weliswaar niet kan vervangen, maar dat deze rivier wel een zeer goed beeld kan blijven geven van wat er in de rest van het Deltagebied verloren gaat. Het zou daarom zeer nuttig zijn maatregelen te treffen opdat enkele van de meest karakteristieke gebieden hiertoe behouden blijven.

ENKELE MERKWAARDIGE
ORNITHOLOGISCHE
SCHATTEN
UIT HET DELTAGEBIED

(13)

Hierna publiceren wij een verzameling foto's gewijd aan een aantal zeer typische vogelsoorten van de grote stroommonding van West-Europa.

Twee eidereenden starten onder hevig watergeplets.

(16)

(13)

Geen enkele vogelsoort is gans het jaar door inniger verbonden met het Delta-gebied dan de brakwater-minnende scholekster, die in dit klein deel van West-Europa wellicht de grootste densiteit ter wereld bereikt als voedselspecialist, soms in duizelingwekkende massa's (zie beide foto's hierna) opdoemend uit de bij opkomende tij (vloed) onder water schietende zandbanken, waarop deze roodpotige en roodsnavelige steltloper bijna eksklusief zijn leven doorbrengt. Bij aflopende tij (ebbe) worden de eerste droogvallende platen als stormenderband door de scholeksters ingenomen, op zoek naar door de zee vers aangevoerde weekdieren.

Van deze grote aantallen alhier levende scholeksters komen er eerder verrassend weinig broedparen tot nestelen (foto hieronder) in het mulle zand van enkele net boven het vloedwater uitstekende duintjes (in wording).

(1)

Een wolk scholeksters in volle vlucht. Zie eveneens de foto op volgende bladzijde.

(19)

(19)

(21)

De foto op blz. 60 toont ons een zeer kenschetsend beeld van groepen steltlopers die op het terugtrekken van het water wachten, de snavel in de rugveren en opgesteld in de richting van de wind. Bovenaan scholeksters, onderaan bonte strandlopers. Deze laatste steltlopers kunnen 's winters soms de talrijkste bewoners van het Deltagebied zijn. Bemerkt het enig exemplaar onderaan links, dat nog niet in het bezit is van het opvallend prachtkleed. Samenscholingen van 10.000 bonte strandlopers zijn in deze streek helemaal niet zeldzaam, op voorwaarde evenwel dat de toevoer van zeewater er kan blijven bestaan.

In West-Europa behoort de langpotige alhoewel zeer elegante steltkluut tot de zeldzaamste broedvogels die bij ons bijna uitsluitend in de nabijheid van het Deltagebied tot broeden overgaan tijdens die jaren, wanneer de stroommondingen van Andalouzië in Spanje uitzonderlijk-lage waterstanden bereiken, zoals dat sprekend het geval was in 1965. Dit beeld komt uit Saeftinge langs de beneden-Westerschelde, waar er dat jaar verschillende nesten waren.

Een merkwaardigheid is wel het feit, dat de bij ons nestelende steltkluten nooit meerderjarige (dus meer dan 1 jaar oude) vogels zijn, die een veel glanzender en bonter uitzicht hebben.

(19)

Op het einde van de zomer verschijnen er in het Deltagebied enorme benden rosse grutto's, op weg naar het Zuiden, naar Afrika (zie hiernaast). Deze steltlopers zijn nog talrijker in de Waddenzee ten Noorden van de provincies Friesland en Noord-Holland. Het is dan ook van het grootste belang zoveel mogelijk deze biotopen te bewaren om deze soort en ook andere toe te laten in optimale konditie hun verre trekbewegingen uit te voeren en behouden terug te kunnen komen in hun Noordelijke broedgebieden.

Echte kolonie-vogels zijn de grote sterns, onze grootste zeezwaluwen die meestal pas in mei bij ons verschijnen. Tot voor kort waren er op het kleine Wadden-eilandje Griend, verschillende tienduizenden paren, die echter nu tot angstwekkend-kleine aantallen teruglopen. Hetzelfde verschijnsel wordt ook in de kleinere broedplaatsen van deze soort in het Deltagebied vastgesteld (hiernaast).

(19)

(21)

(19)

Naast de talrijke kanoetstrandlopers, in mei op terugreis naar het noorden, vinden wij dikwijls een opvallende verschijning, namelijk een zilverplevier in prachtkleed, eveneens op doortocht naar zijn arctisch broedgebied.

Zilverplevieren zijn eveneens streng gebonden aan het slik van onze Delta-stroommondingen en zelfs tijdens de trek is het een zeldzaamheid een zilverplevier aan te treffen buiten dat zilte biotoop. Op de slikken is de soort bijna gans het jaar door aanwezig, het minst talrijk nog in juni. Maar vanaf juli ondergaat de zilverplevier als het ware een gedaanteverandering, door het verlies van de blinkend-zwarte kleur van de onderzijde en van de zilverwitte glans op de kop en bovenzijde, waardoor deze grote plevier heel wat minder opvalt.

Maar de melodius-klinkende roep is zo doordringend dat wij de zilverplevier reeds van ver en zelfs bij volle nacht kunnen herkennen.

Rustende Kanoeten (19)

(19)

Geen enkele vogelsoort die beter de kunst verstaat om met vele duizenden samen te drummen op enkele vierkante meters zand bij de dagelijkse hoogwaterstanden als de kanoetstrandloper. Nog meer dan de rosse grutto, verblijven deze grote strandlopers in de Waddenzee, doch jaarlijks trekken ze door het Deltagebied (van juli tot september vooral, ook in mei) op weg naar of terugkerend van de Afrikaanse overwinteringsgebieden.

Ook deze soort gaat in juni in spoedtempo haar broedwerk verrichten in de moerassige arctische gebieden waar enkel de lange zomerdagen genoeg jacht-tijd toelaten om deze prestatie tot een goed einde te brengen. Geen wonder dan ook dat alhier pleisterende en doortrekkende kanoeten naast rijk voedsel ook langdurige rustperiodes nodig hebben bij hoog water, om opnieuw op krachten te komen alvorens de verre reis aan te vangen.

(13)

De oeverloper, meer gebonden aan zoet water tijdens de doortrek bij ons.

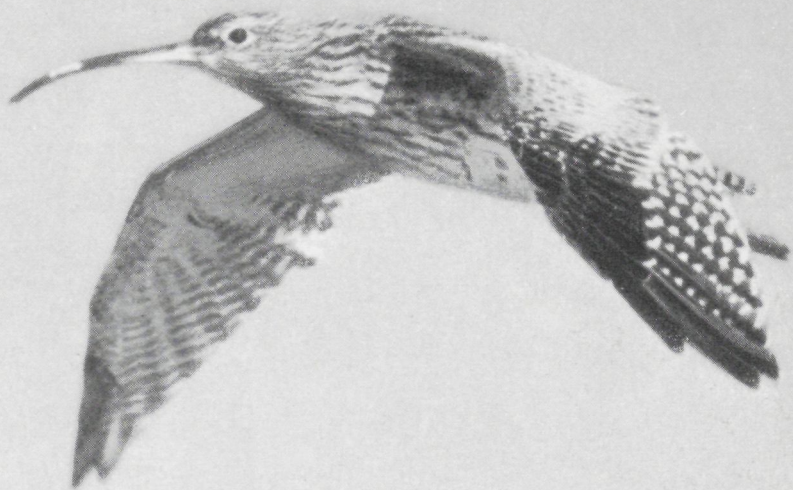

Een vlucht kanoetstrandlopers

(19)

Laat ons niet uit het oog verliezen dat een soort als de wulp tot een langzame verdwijning gedoemd is wanneer alle stroommondingen van de Delta zullen ingedijkt zijn: vergeten wij immers niet dat deze heidevogels vernit het grootste gedeelte van hun tijd (van juli tot maart) doorbrengen op de uitgestrekte slikken die bij lage tij bloot vallen in de Schelde-mondingen, en waar de wulpen op dat ogenblik enorme voedselvoorraden aantreffen. Zelfs midden in de winter kan men er steeds veel wulpen aantreffen, die hun uitstekende konditie verraden door dan reeds hun heerlijk Lentegejodel te laten horen (zie hiernaast).

(19)

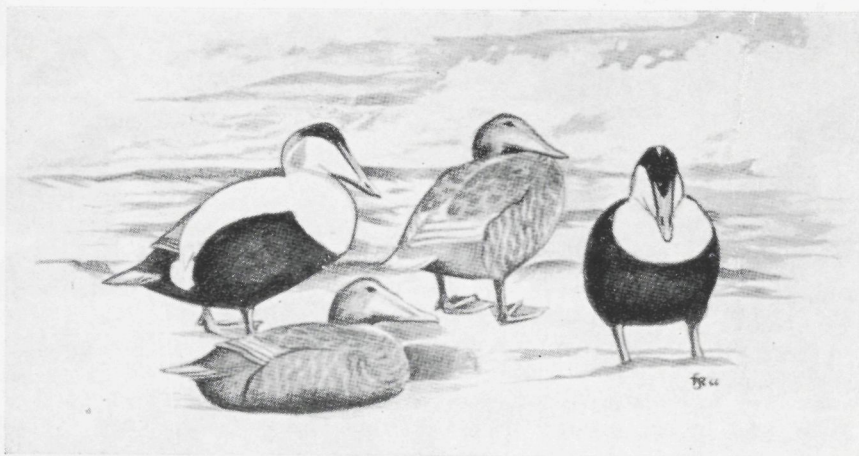

(21)

De mediterrane zwartkopmeeuw is bij ons een grote zeldzaamheid. Nochtans kunnen er nu en dan geïsoleerde paartjes tot broeden overgaan in een of andere visdieven- of kapeeuwenvkolonie van de Scheldeschorren. De foto hierboven werd te Saaftinge genomen.

Hieronder een groep eidereenden, met 2 volwassen mannetjes.

(15)

GEKOMMENTARIEERDE
FOTOREPORTAGE
VERWEZENLIJKT IN ONZE
BELANGRIJKSTE RESERVATEN

Op aanvraag van talrijke leden die opgetogen waren over de prachtige foto-opnamen in ons vorig Bulletin, heeft de Redactie besloten, om aans de wens van haar lezers tegemoet te komen, een nieuw foto-album te laten verschijnen, onder vorm van een reportage, die de voornaamste wetenschappelijke gebeurtenissen van onze reservaten zal behandelen, maar dan als een korte samenvatting. Hierdoor zullen de jaarlijkse verslagen van onze konservators meer en meer vervangen worden, want na vele jaren wordt het een moeilijke taak de voorgevallen feiten en gebeurtenissen te behandelen zonder in herhaling te vallen, omdat deze feiten zich vaak volgens een vast en weinig veranderlijk schema voordoen.

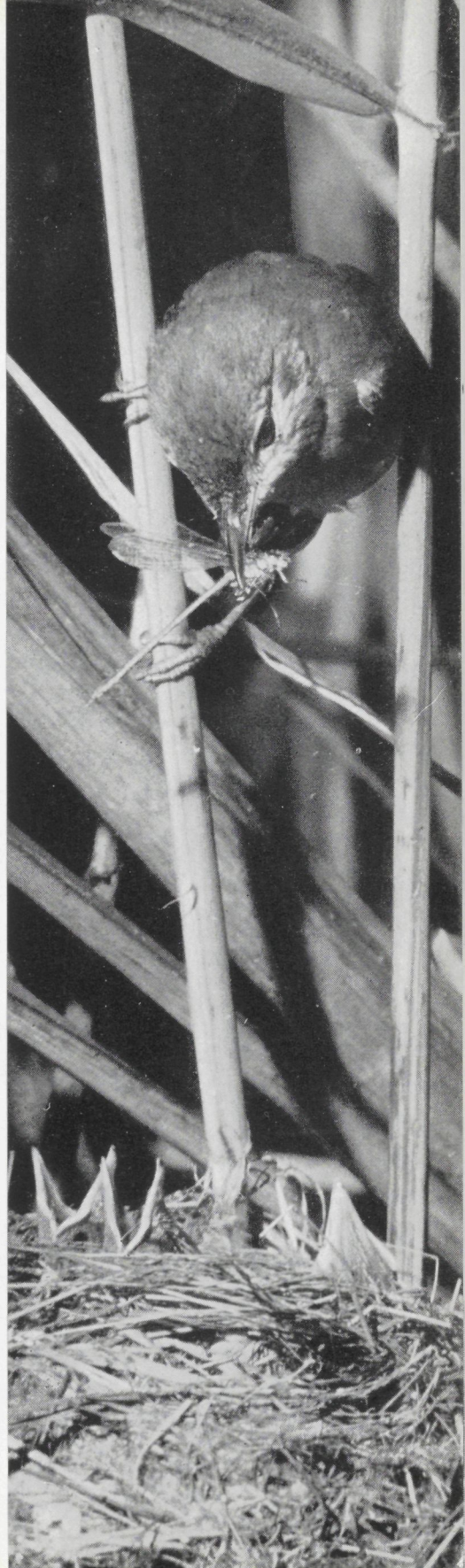
Gelukkig telden wij steeds een flinke groep vaardige fotografen-natuurlijkhebbers die niets liever vroegen dan interessante opnamen te laten verschijnen; nochtans hebben wij spijtig genoeg hierbij een leemte moeten vaststellen, want op uitzondering van het grote wild en van enkele roofvogelsoorten kregen wij zeer weinig beelden te zien uit onze bossen en wouden, die nochtans als typisch natuur-patrimonium in West-Europa onze nationale trots moesten zijn.

Laat ons dan ook hopen dat in de toekomst ernstige pogingen zullen ondernomen worden om dat enorm arbeidsveld te ontginnen; dergelijke opnamen bieden immers, vooral wanneer ze vergezeld zijn van een passende tekst, naast hun esthetische en artistieke waarde, onbetwistbaar een belangrijk studie-objekt voor onze leergierige jeugd.

Ook bij de tentoonstelling in het Zwin mochten wij een grote belangstelling vaststellen voor alle foto-dokumenten die wij daar hebben kunnen verzamelen en tonen aan een steeds talrijker publiek.

Een kleine karekiet voedert zijn jongen.

(8)

I. - Een pleidooi voor het behoud van het wilde leven in ons reservaat van Kalmthout

Karel Janssens stuurde ons een belangrijk verslag, dat een warme verdediging betekent van dit onvervangbaar natuurmonument. Er verschenen de laatste tijd ook heel wat andere bijdragen in dezelfde zin, ondermeer van de hand van onze Konservator de Heer Huyskens. Zelfs het orgaan van de Vlaamse Toeristenbond, de „Auto-toerist”, liet een studie van meer dan 20 bladzijden verschijnen, die onze volledige instemming wegdraagt, want gans de nadruk wordt daarin gelegd op de dringende noodzaak de heide een doeltreffend beheer te verzekeren. Wij hadden onmogelijk de zaken beter kunnen uitdrukken, en dat heeft ons werkelijk heel wat genoeg gedaan. Deze eensgezindheid komt werkelijk op zijn tijd, want vroeger reeds hadden wij de gelegenheid te schrijven dat het lot van de heide afhankelijk is van hetgeen men er thans wil mee aanvangen: dat men zich dan ook vooral geen waanbeeld vorme van de onvermijdelijk zware gevolgen, op het esthetisch en wetenschappelijk plan, voortvloeiend uit het gedrag van een onwetend en ongebreideld publiek, wanneer dit zonder meer mag losgelaten worden in dit ongeëvenaard natuurlandschap.

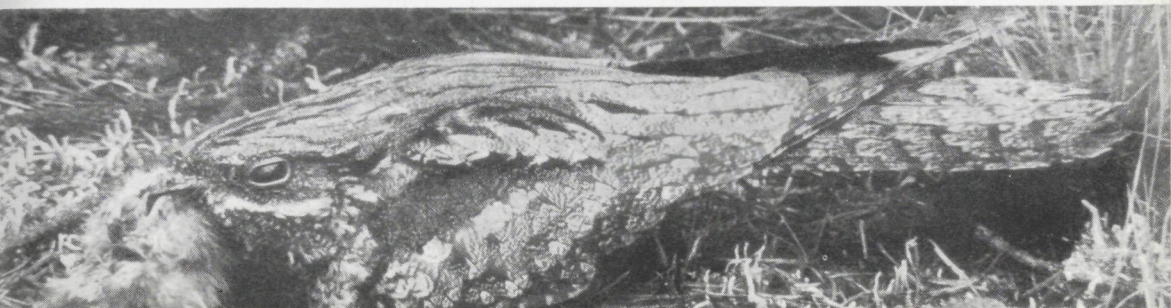
Hiernaast het typisch levensgebied van de nachtzwaluw. (8)

Nachtzwaluw met jong, dat zo maar op de naakte bosbodem werd geboren uit het 2-legsel dat de nachtzwaluw op dergelijke plaatsen uitbroedt vanaf einde mei tot in augustus.

Bij schemerlicht, 's avonds laat of 's morgens vroeg horen wij dan tijdens warme windstille zomernachten, het eigenaardig geratel van het mannetje dat in volle baltsvlucht af en toe de vleugels tegen elkaar kletst.

Zowat overal in ons land komen nachtzwaluwen voor in alle bosrijke streken, bij voorkeur echter in de nabijheid van naaldhoutbossen, die vooral in onze Kempen een hoge densiteit van deze soort toelaten.

(8)

(8)

De ransuil is een trouwe bewoner van onze naaldboutbossen. De toename van deze soort gaat samen met de toenemende aanplanting van koniferen. Op dit ogenblik is de ransuil ongetwijfeld reeds de talrijkste Belgische nachtroofvogel geworden. De vermindering van de steenuil, voor een groot deel te wijten aan het vergiftigen van zijn prooien, bemachtigd in biotopen met intensieve landbouw, valt zelfs gunstig uit voor de ransuil, die hieraan heel wat minder blootgesteld is vermits hij bijna uitsluitend leeft in bosstreken, waar de invloed van de chemische insectenvernielende middelen heel wat zwakker is.

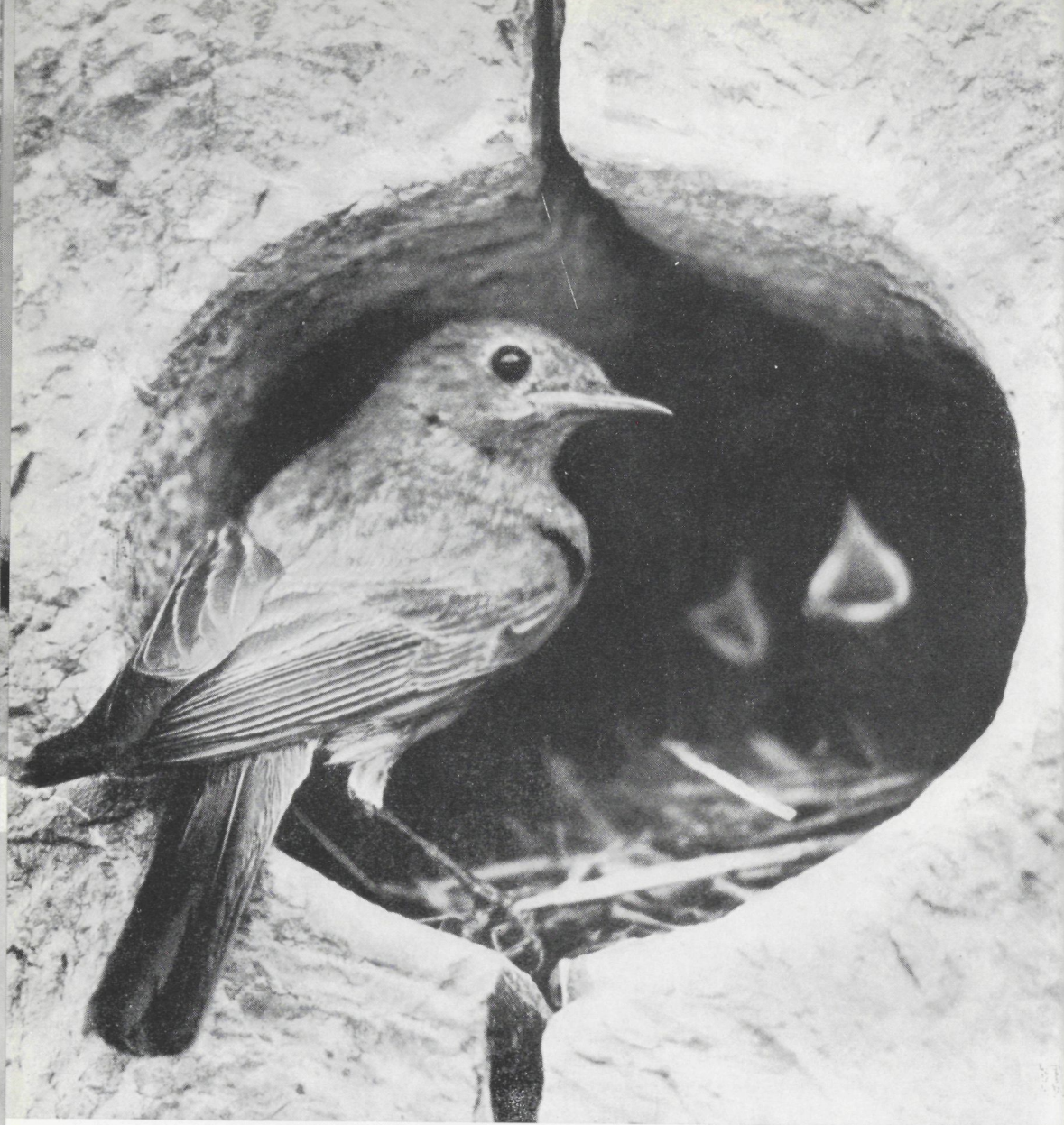
(13)

De duinpieper bewoont de meest onvruchtbare streken van onze Kempen, waar nog landduinen voorkomen. Wij zien hier deze vogel in dergelijk landschap, de snavel vol met kleinere prooien. Hoe jammer dat de allerlaatste dezer gebieden meer en meer verdwijnen of, wat even erg is, dat ze door te grote volkstoeloop voor deze zo zeldzame en schuwe vogelsoort totaal onleefbaar worden gemaakt. Kinderspelen in die duinen, het weggraven van het zand en andere storende factoren maken de kans om de laatste duinpiepers in ons land te behouden uiterst klein.

(13)

De stelkluit in volle vlucht, een zeldzaam beeld voor ons land.

(13)

In tegenstelling met de gewoonten van de gekraagde roodstaart is de zwarte roodstaart in ons land een trouwe bewoner geworden van alle agglomeraties, waar hij holten opzoekt in alle mogelijke gebouwen om er zijn nest aan te leggen. Van 's morgens zeer vroeg, soms reeds voor zonsopgang, kunnen wij zijn schrepend liedje met scherpe uitroepen beluisteren, reeds vanaf de zeer vroege Lente, hetgeen een weemoedige noot geeft aan de overgang van winter naar zomer, bijna steeds een periode vol aarzelingen in het klimaat.

II. - Het Genkreservaat rijp voor actie

door Jean-Claude RUWET

*Doctor in de Zoölogische wetenschappen -
Docent aan de Universiteit van Luik*

(13)

De naturalisten, botanisten, en vooral de ornithologen kennen de rijkdom van het Genk-reservaat zeer goed. Vijvers van diverse afmetingen, afgewisseld met smalle landstroken, moerassen en elzenstruiken liggen vervat in een golvend landschap van heide- en berkengewas. De verscheidenheid van het reliëf is verantwoordelijk voor de wisselvallige en onverwachte omlijning van vijvers en moerassen; de vochtigheidsgraad van de bodem en de waterdiepte van de poelen bepalen de plaats van de plantengemeenschappen; de zachte of meer geaccentueerde hellingen van heuvels en oevers bepalen de uitgestrektheid van iedere plantenassociatie. Het *Corynephoretum* bekleedt de afgeronde top van de bodemwelingen; het *Callunetum* bedekt de droge flanken van de hoogten; het rijkere *Ericetum* beperkt zich tot de voet der glooiingen. De lage gagelstruiken vormen een ononderbroken franje omheen de vijvers. Hier en daar, langsheen de moerassen staan dichte Veenmoskussens (*Sphagnum*), met *Drosera*, *Andromeda* en *Oxycoccus* begroeid. Verder inzinkingen met Wollegras of *Narthesium*, en om de waarde van dit alles te verhogen, *Waterdrieblad* (*Menyanthes trifoliata*) en *Galla palustris*.

Over enkele zandige platen die periodiek droog liggen spreidt zich het *Isoetion* uit, dat zich kenmerkt door een groot aantal uiterst belangrijke planten, onder meer *Isoetes tenella*, die tot hiertoe nergens elders in België wordt aangetroffen.

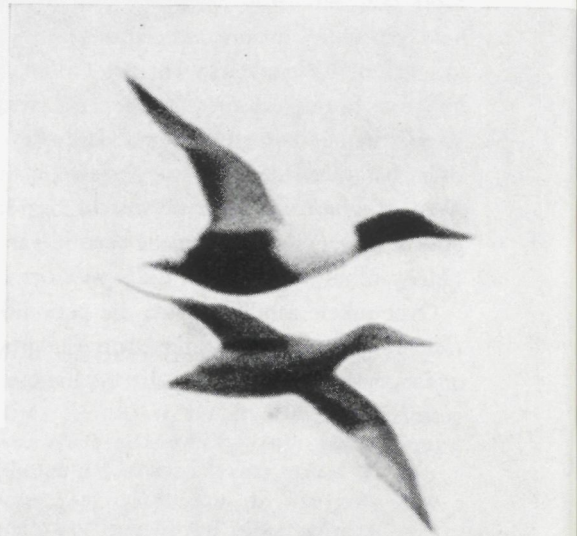
(4)

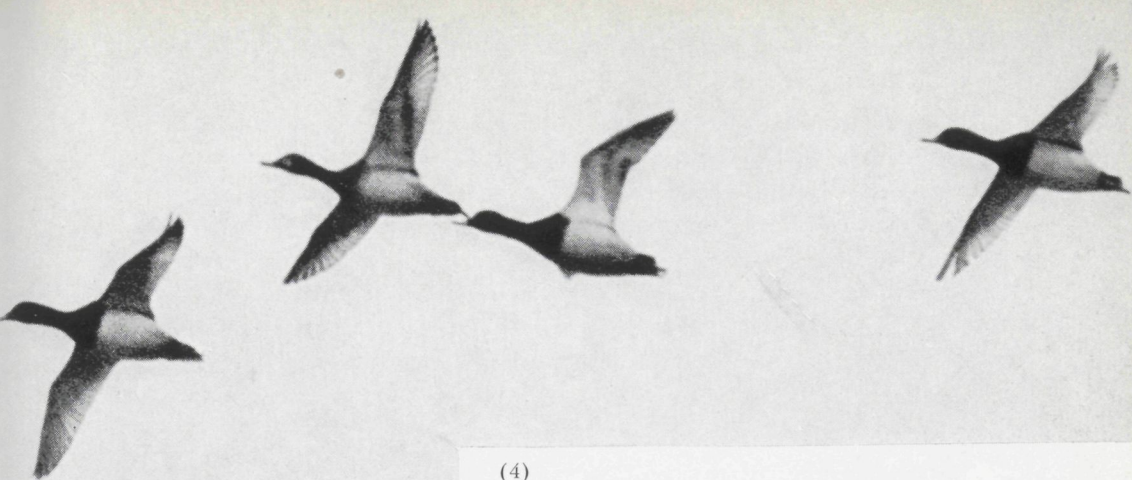
Talrijk zijn de eendachtigen die het Reservaat van Genk bewonen of tijdens de trek bezoeken. Vooral 's winters, maar ook in de vroege lente zien wij daar mooie troepjes pijlstaarteenden (zie hierboven), of slobbeenden (hieronder). Beide soorten zwemeenden zijn even sierlijk. In het groepje slobbeenden hieronder bemerken wij een wijfje in sober bruin kleed, rechts onderaan.

(4)

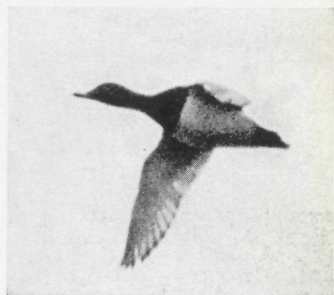
(4)

(4)

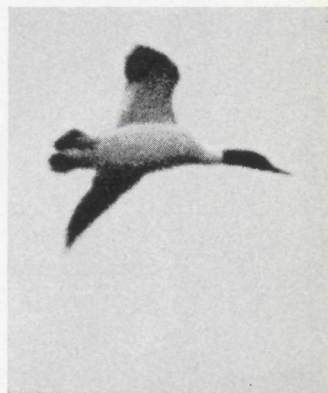
De verspreiding van de tafeleend, een krachtige duikeend, was tot voor enkele jaren slecht gekend in ons land. Thans weten wij met zekerheid dat deze soort in enkele onzer moerassen kan voorkomen als broedvogel, zowel in de Kempen als in Henegouwen. De foto's hierboven en hiernaast tonen ons een groepje tafeleenden in volle vlucht, met links hiernaast een wijfje, gemakkelijk van de woerd te onderscheiden door haar soberder verenkleed (schutkleur).

(4)

Ook te Genk broedt jaarlijks de tafeleend.

Veel zeldzamer is echter het voorkomen van zaagbekken in de Kempen tijdens de wintermaanden; hieronder rechts echter een typisch vliegbeeld van de mooie woerd van de grote zaagbek, zoals alle zaagbekken een viseter met een getande snavel (zowel boven- als onderzijde) die de eens gegrepen visjes geen enkele ontsnappingskans meer biedt. Zaagbekken vangen hun prooiën onder water; aan de visteelt veroorzaken ze echter net als de fuut zeer weinig schade, want hun buit bestaat meestal uit kleine visjes zonder handelswaarde.

(4)

(4)

De Lente is in aantocht: een groep eendachtigen in prachtkleed scheert in snelle vaart over het water, langsbeen en over het elzenbroek dat te Genk de meeste vijvers omzoomt: zomer- en wintertalingen, slobbeenden en Kieviten zijn op deze foto goed herkenbaar.

De lijst der vogels die hier in de laatste 10 jaar werden opgemerkt bedraagt 155 soorten, waarvan er 85 tot nestelen kwamen. Ongeveer 60 soorten broeden er regelmatig. Iedere lente opnieuw maken bepaalde vogels het hoofdbestanddeel van dit broedend volkje uit: Wilde eenden, Zomer- en Wintertalingen, Meerkoeten, Rallen en waterhoentjes, Dodaarzen en Kieviten en tal van kleine zangvogels van struiken, heiden en moerassen: gorzen, karekieten, snorren, grasmussen, tjiftjaf, fitis, blauwborstjes, piepers, kwikstaarten, leeuweriken, kneuen, tapuiten. Watersnip, roerdomp en wouwaapje zijn ieder jaar in klein aantal aanwezig. Sternens, meeuwen, futen, bruine kiekendief en velduil kunnen als onregelmatige bezoekers worden beschouwd.

De verscheidenheid der ecologische levensvoorwaarden maakt de bloeiende floristische en ornithologische rijkdom uit van het gebied. De afwisseling der landschappen en de wisselvalligheid van hun opeenvolging vormen zijn charme en bekoorlijkheid. Het overblijfsel van zeldzame botanische ensembles, het broeden van bedreigde Kempische vogels maken het tot een schuiloord voor de flora en de fauna. Genk is terzelfder tijd een museum, een laboratorium en een heiligdom. Om deze drievoudige reden heeft men het beschermd. Maar deze drievoudige belangrijkheid wordt bedreigd.

In de eerste plaats is zij bedreigd door de natuurlijke evolutie van het milieu. Aan zijn spontane evolutie overgeleverd vertoont het heidelandchap neiging om over te gaan in een berkenbos; de vijver wordt herschapen in een moeras, het moeras in een elzenbos, en het eindstadium van deze evolutie, het

De fuut blijft in ons land als broedvogel steeds zeldzaam, alhoewel er plaatselijk, tengevolge van scherpe beschermingsmaatregelen, tijdelijke toename kon bewerkt worden. Doch toenemende waterbezoedeling brengt al deze inspanningen steeds meer in gevaar, vooral wanneer een strenge winter zoals deze van 1963 ongewone vissterfte veroorzaakt op de zeldzame overblijvende onbezoedelde vijvers. Dat alles brengt mede dat er thans wellicht geen 50 broedparen meer overblijven in België.

(8)

bos, heeft als gevolg het verdwijnen van de planten en de vogels die wij tot nogtoe konden bewonderen. In een tijdspanne van 10 jaar hebben zich reeds aanzienlijke wijzigingen voorgedaan. Het gebied, aanvankelijk een „open” milieu, wordt allengs meer „gesloten”; het struikgewas is dichter geworden en heeft zich uitgebreid; het harmonisch evenwicht tussen de landschappen, dat wij tot in 1960 konden vaststellen, werd verbroken ten nadele van heide en moeras. Dit heeft reeds zijn weerslag gehad op de fauna: de duinpieper, typische vogel van het *Callunetum* is reeds op alle plaatsen door de boompieper vervangen geworden; de watersnip kan zich niet meer vestigen aan de turfachtige oevers van de vijvers, die verdwijnen onder de dichte begroeiing van jonge berken; de wulp tenslotte, deze kenmerkende vogel voor het heidelandschap, waarvan hij het mooiste symbool is, heeft sedert 1962 niet meer gebroed. De ernst van de toestand spruit hieruit voort dat deze wijzigingen veel vlugger evolueren dan wij ons kunnen voorstellen. In 1966 b.v. hebben wij de nesten gevonden van zanglijsters en tortels, daar waar wij in 1957 het broeden van de dodaars, het waterhoen, de rietgors en de kleine karekiet hadden vastgesteld. Nu, de dag dat de elzen de vijvers zullen gedempt hebben, dat de berk overal de heide zal overwoekeren, dat wulpen, Kieviten en sternes definitief zullen verdwenen zijn, zal Genk als Kempisch reservaat zijn laatste uren hebben beleefd.

De redmiddelen zijn niettemin gekend. Om de bebossing tegen te gaan en de moerassen te handhaven moet men periodiek de droge heide afbranden en de vijvers reinigen, de vochtige heide plaggen, het teveel aan berken uitrukken en omhakken, de elzenbossen onder water zetten, de turfachtige oevers vochtig houden door de dijken op te hogen.

Zij wordt vervolgens bedreigd door de werken uitgevoerd tijdens het broedseizoen ten bate van de visteelt. Zoals wij in 1966 hebben kunnen vaststellen zijn deze werken tijdens deze periode katastrofaal. Hier vernielt het onder water zetten van een aanvankelijk drooggelegde vijver de nesten en legsels van Kieviten, kleine plevieren en watersnippen; daar integendeel is het de drooglegging van een vijver die de broedsels van meerkoeten, futen, meeuwen en sternes vernielt; elders nog vernielt het vuur, aangestoken om de dijken en bermen te reinigen, de broedsels van eenden, talingen, rietgorzen, blauwborstjes enz.

Zelfs indien er geen rechtstreekse vernieling mee gepaard gaat, kunnen deze wijzigingen, toegepast op een ongelegen tijdstip, het ganse broedseizoen beïnvloeden. Zo zijn de „Grote Huyskensvijver” en de „Augustijnenvijver”, de twee grootste vijvers van Genk en Diepenbeek. Drooggelegd lokken zij Kieviten, kleine plevieren en watersnippen, en onder water gezet vestigen zich daar futen, zwarte sternes en meeuwen. Maar het komt veelvuldig voor dat deze vijvers de ganse zomer renteloos blijven voor éne of andere van deze twee reeksen van vogels, omdat zij te laat in de lente werden gestabiliseerd, hetzij door drooglegging, hetzij door onderwaterzetting. Deze vernielingen of

tegenslagen zijn evenwel van ernstige aard wanneer zij gebeuren ten koste van overigens reeds zeldzame soorten. Eerbied voor een stipte kalender inzake werken ten bate van de visteelt en het schorsen van alle werken zijn dus absoluut noodzakelijk tijdens de broedperiode.

In 1958, na twee jaar arbeid op het terrein, is het mogelijk geweest de evolutieve strekkingen van het gebied te bepalen, en de grote lijnen van een politiek voor de inrichting van de broedplaatsen en het behoud van de fauna vast te leggen (Jaarbulletin blz. 38-45). In 1963, na enkele jaren extra opzoekingen en controles was het mogelijk een uitvoerig plan voor een berede-need en wetenschappelijk beheer van het reservaat op te maken (Les Naturalistes belges 44, 398-422). De laatste jaren hebben het mogelijk gemaakt de juistheid van de vooruitzichten, de gepastheid van de aanbevelingen en de noodzakelijkheid van een ingrijpen na te gaan.

Nemen we de «Grote Dillekens vijver». Het is een mooie ondiepe vijver van verschillende hectaren, waar jonge karpers worden gekweekt. De meest positieve resultaten kunnen worden bereikt door drooglegging en door omploeging in de lente, hetgeen de kieviten aantrekt; vervolgens door het onder water zetten in de zomer, hetgeen het plaatselijk jong eendenvolkje lokt dat zich met overspoeld graangewas voedt. In het voorjaar drooggelegd vormt er zich steeds een kleine kolonie kieviten.

Maar het welslagen van de broedsels hangt van de kalender der visteelt-uitbating af: in 1961 en 1962 werden de eieren door het omploegen in mei vernietigd, en de vervangings-legsels gingen verloren door het onder water zetten in juni. In 1966 waren tenslotte de beste voorwaarden tot welslagen verenigd, alhoewel het toeval hierin gedeeltelijk een rol heeft gespeeld. In de geleedigde kom van de vijver, zeer vroeg omgeploegd, vormde zich in maart een belangrijke kolonie van 15 koppels kieviten, op een totaal van 29 koppels voor geheel het gebied; het leggen en uitbroeden in april, het grootbrengen van de jongen in mei, dit alles is met succes bekroond geworden. Het onder water zetten, dat aanvankelijk was voorzien voor aanvang mei, is uitgesteld kunnen worden tot in juni. In de loop van juni tijdens de trage stijging van het water, fladderde een vlucht van een tachtigtal vogels, in hoofdzaak vliegvlugge jongen, rond de poelen, hetgeen het bewijs levert voor het welslagen van de broedsels. Einde juni herbergde de vijver 70 jonge wilde vliegvlugge eenden en enkele tientallen talingen. Zo werd uiteindelijk het optimum rendement van de Dillekensvijver bekomen. Dit soort welslagen kan en moet systematisch worden veralgemeend.

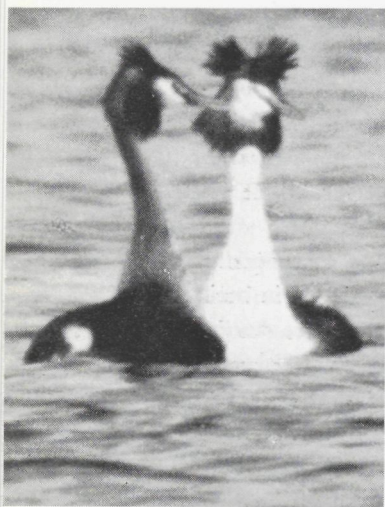
De specialisten en het publiek kennen het belang van het gebied zeer goed. De gevaren die het bedreigen werden aan de kaak gesteld. De redmiddelen zijn uitvoerig beschreven geworden. Na 10 jaren opzoekingen, controles en overweging, is nu eindelijk de tijd aangebroken om in Genk tot actie over te gaan.

(4)

III. - Hofstade

In het reservaat van Hofstade komen er 's winters grote aantallen eendachtigen voor: de foto's hiernaast, in het midden en onderaan geven hiervan een overtuigend beeld; doch ook andere eendsoorten laten zich hier zien, ondermeer de sierlijke vluchten pijlstaart-eenden, zoals wij er een kunnen bewonderen op de bovenste opname. (Zie de foto's hiernaast).

(4)

(4)

De Heer Dobrski heeft honderden foto-opnamen kunnen verwezenlijken in verband met allerlei gedragsuitingen van watervogels tijdens de baltsperiode die de voortplanting voorafgaat: zie hier enkele willekeurig gekozen beelden die enkele typische houdingen van een koppel futen tijdens hun „vrijage” goed weergeven.

(4)

Several ducks were seen flying over the water in the morning. The ducks were flying in a loose formation and were flying at a low altitude. The ducks were flying in a loose formation and were flying at a low altitude.

Several ducks were seen flying over the water in the morning. The ducks were flying in a loose formation and were flying at a low altitude. The ducks were flying in a loose formation and were flying at a low altitude.

A large number of ducks were seen gathered on the bank in the morning. The ducks were gathered in a large group and were gathered in a large group.

IV. - Enkele schatten uit de beschermde landschappen van Noord-Limburg

(13)

De provincie Limburg bezit, door de grote verscheidenheid van haar landschappen, een vrij volledig geheel van de ornithologische fauna van Laag- en Midden België: droge of vochtige heiden wisselen hier af met loofbossen in het Zuid-Westen en met naaldhout zowel in het Centraal als het Noordelijk gedeelte. De nabijheid van de Maas en van andere waterlopen zoals het Albertkanaal oefenen bovendien heel wat aantrekking uit op doortrekkende watervogels. Talrijke ornithologen hebben studies verricht en gepubliceerd over de avifauna van Limburg. Onze vroegere Beheerder, de zo betreunde Alfred Van Beneden bracht ontelbare uren studie en observatie door in de Limburgse Kempen. Jongere ornithologen zetten zijn werk verder, en onder hen Hubert Lehaen die in Limburg een ploeg ornithologen bijeenbracht die allen evenzeer bezielde zijn met een onblusbare geestdrift. Dank zij hen konden wij in het Noorden een ganse reeks reservaten oprichten waar diezelfde werkers ondermeer de indrukwekkende reeks van de hier voorgestelde foto's kon verwezenlijken.

Een legsel van de sperwer. Dank zij de onophoudende zorgen van een onzer medewerkers, zelf Houtvester bij de Dienst van Waters en Bossen, kon het uitvliegen van alle jongen worden verzekerd.

(9)

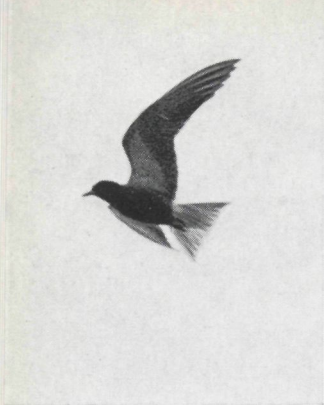

(9)

Het leven kruipt waar het nog niet gaan kan... hebt U ooit een vreemder beeld gezien dan dit van een pasgeboren ijsvogel, die er reeds in slaagt een enorme prooi, hier een vis, die bijna zo groot is als hij zelf, geleidelijk naar binnen te slikken: met herhaalde krampachtige rukken schuift het snel door de maag verteerde voedsel steeds dieper door het ganse lichaam van dit zo wandrochtig-lijkend vogeljong, en dat uren aan een stuk... Zeggen dat eens uit dit zo hulpeloos lijkend wezen (met echter een enorme vraatzucht!) een pronkjuweeltje van een ijsvogel zal groeien, steeds een naarstige visser zoals wij hieronder zien.

(9)

De waarde van de hier uitgebeelde moerassen wordt beklemtoond door de aanwezigheid van een zeer merkwaardige vogelsoort die hier haar voortplanting verzekert: de zwarte stern. De grillige en behendige vlucht wordt begeleid door een aantal scherpe kreten die een atmosfeer scheppen die wij onmogelijk kunnen beschrijven.

(9)

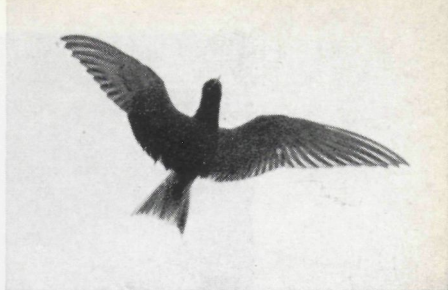
Vruchtbare pogingen werden ondernomen om deze stern en tot broeden te brengen in onze Kempische moerassen waar ze zo graag vertoeven boven de vennen met hun schrale begroeiing, waar ze echter moeilijk hun nest kunnen aanleggen.

(9)

(9)

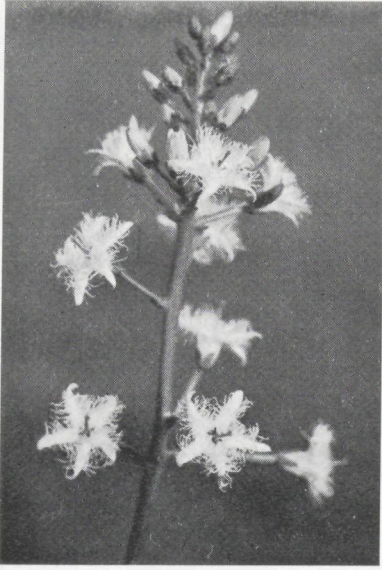
(9)

(9)

*Regelmatig worden er rietmat-
ten aangewend die men op de
waterspiegel vestigt als vlotten-
de eilandjes. De hier aangelegde
nesten van de sterntjes ontsnap-
pen aldus aan de golven en aan
de windstoten die anders zo
funest zijn voor het welslagen
van de broedsels van deze
vogelsoorten.*

Het waterdrieblad is vrij zeldzaam bij ons en gebonden aan welbepaalde biotopen, namelijk de turfvormende moerassen met min of meer stilstaand water. Hier zien wij een mooie groep aan de rand van een biezenveld; hiernaast een beeld van een dezer planten in meer bijzonderheden. Het is van belang dergelijke gebieden te behouden, zelfs wanneer deze van kleine omvang zijn, want de aanwezigheid van een enkele zeldzame plantensoort doet vermoeden dat er ook andere en even merkwaardige moeten voorkomen: als voorbeelden vernoemen wij de watergentiaan, de andromedie en zovele andere soorten.

(9)

(9)

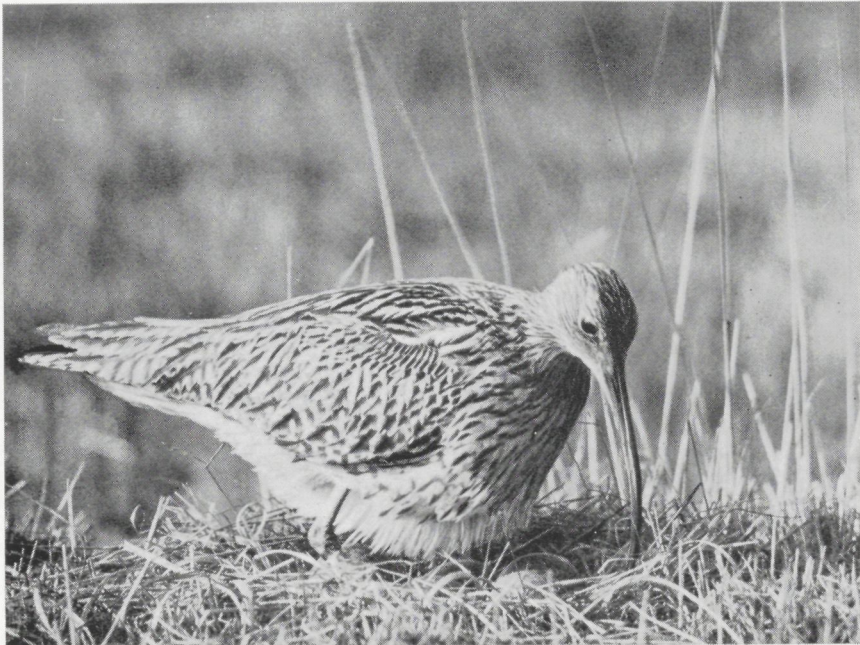

(9)

Gele kwikstaarten komen talrijk voor in weide-landschappen: en dit verklaart de aanwezigheid ervan aan de rand van ons reservaat van Neerpelt.

Alhoewel de wulp onbetwistbaar als broedvogel in ons land achteruitgaat door de steeds verder gaande heide-ontginning, die deze soort van haar laatste broedgebieden berooft, toch grijpt er een zekere compensatie plaats door het ontstaan van nieuwe, vrij voedselrijke weiden, in de nabijheid van de nog niet totaal uitgeroeide laatste stukken heide. Daardoor kan er plaatselijk wel gesproken worden van een zekere stabilisatie door een grotere densiteit van wulpenesten op een geringe oppervlakte geschikte heide (zonder houtopslag).

(9)

(9)

Hierboven een zeer typisch beeld van een broedende watersnip in haar meest geliefd biotoop, waarboven het koppel in april bij valavond de zo opvallende baltsvluchten uitvoert, waarbij de naar beneden duikende mannelijke watersnip door het trillen van de uitwaarts staande staartpennen een geluid voortbrengt, dat aan een mekkerende geit doet denken.

De grootste blijvende oorzaak van de achteruitgang van de waterral in ons land is ontegensprekelijk de drooglegging van onze laatste moerassen, vooral in de Kempen. Willen wij echter deze merkwaardige soort als broedvogel behouden, dan dienen wij onverwijld op te houden met het „in waarde brengen” van onze armzalige laatste restjes „waarde’oos moeras”.

(9)

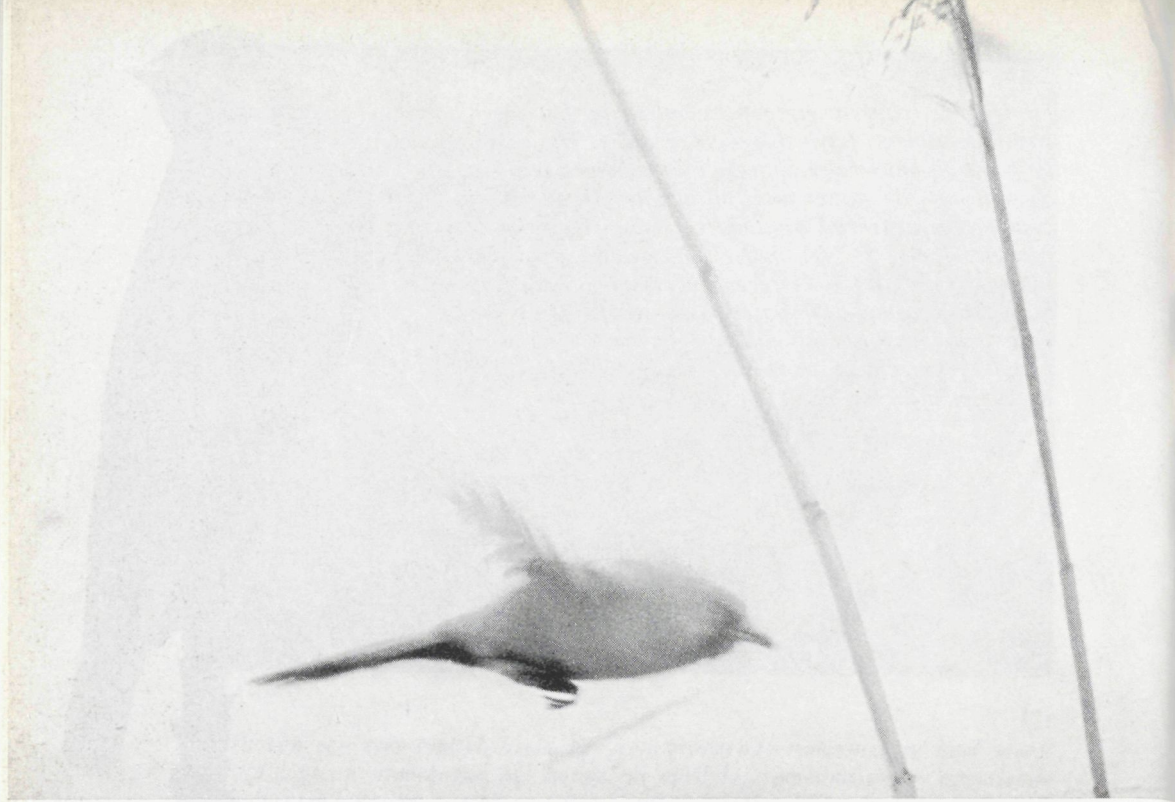
De grauwe vliegenvanger overwintert in het Afrikaanse kontinent, tot in het Zuiden ervan. Dit vogeltje komt bij ons terug wanneer de appelbomen reeds in bloei staan. Als gespecialiseerde insekteneter jaagt hij vanop een uitstekend punt na eerst de omgeving te hebben afgeloerd. Het nestje dat meestal goed beschermd wordt tegen de regen bevindt zich boven op een hoekvormende balk, op een vensterraam of op een vergroeiing van een of andere klimplant. Ook nestkastjes kunnen deze soort aanlokken (zie afbeelding en commentaar op blz. 117).

(9)

(11)

(9)

(9)

We hebben in de Koerier nr. 3|1966 blz. 25 nr. 94 een bijzondere studie gewijd aan het eerste broedgeval van het baardmannetje in ons land. Het lijkt dus overbodig hier nogmaals breedvoerig over uit te wijden. Het was natuurlijk het hoogtepunt van het ornithologisch jaar 1966. De vier foto's die we hier publiceren geven ons een precies beeld van het broedgebied en het uiterlijk aspect van panurus biarmicus. Bovenstaande foto links toont ons het zeer kenmerkend vliegbeeld van het baardmannetje. Hierboven het mannetje met de donkere snor op het nest. Op onderstaande foto links zien wij een jong met opengesperde snavel met de zeer typische witte stippels in de keelholte. Op de keerzijde de voltallige familie: rechts verlaat het mannetje het nest terwijl links zijn gade de jongen voedert. De akrobatische houding is zeer typerend: de vogel houdt zich immers volledig vertikaal, de kop naar beneden gericht. Ziedaar enkele grepen uit een belangrijke fotografische dokumentatie in verband met dit eerste broedgeval van het baardmannetje in België.

Baardmannetje (zie legende blz. 93)

(9)

Beeld van de beggemus, een zeer vertrouwde bewoner van onze tuinen, zelfs in volle stad.

(4)

V. - De Reservaten „De Snepkensvijver” „De Heide” en „Ronde Put”

De konservator van voornoemde reservaten, de Heer Cuypers, blijft steeds dezelfde geestdriftige verdediger van deze zo merkwaardige landschappen: daarin heeft hij geen ongelijk.

De „Snepkensvijver” een ven van 20 hektaren, wordt bewoond door de belangrijkste kapmeeuwenkolonie van Europa. Buiten de gedeelten waar deze tienduizenden vogels in wolken opvliegen zijn er ook andere broedende vogelsoorten: wintertalingen, slobenden (zie de foto hieronder), pijlstaartenden, wulpen en andere steltlopers. Buiten de broedperiode biedt dit reservaat een veilige rustplaats voor talrijke groepen steltlopers en eenden: zo zijn er bijna steeds grote concentraties wintertalingen en blokeenden aanwezig, meestal met honderden. Het is een buitengewoon spektakel de vlieg oefeningen van deze eenden bij te wonen: met akrobatische zwenkingen worden sierlijke cirkels in de lucht beschreven, alsof deze vogels daardoor hun levenslust wilden aantonen.

(2)

(20)
De Heer Maurice Van Eyck was zo vriendelijk ons een aantal foto's te overhandigen van de „Snepkensvijver” en van „De Heide” uit de jaren 1900. Het is vrij gemakkelijk, voor hen die beide landschappen goed kennen, een vergelijking te maken met nu. Het aan zijn lot, dat wil zeggen aan de natuurlijke evolutie overgelaten natuurlandschap ondergaat, zelfs op langere termijn, op het eerste zicht geen grote veranderingen; dat men zich echter niet vergisse, want in werkelijkheid zijn vochtige gebieden, vooral in onze Kempen, uiterst kwetsbaar; het volstaat dat de zuurheidsgraad (pH) van het water een weinig verandert om aanzienlijke wijzigingen bij de vegetatie en later ook bij de fauna te moeten vaststellen. Het is precies de rol van onze Vereniging te beletten dat dergelijke biotopen enige bezoedeling zouden ondergaan: de geringste sporen van kalk of meststoffen kunnen spoedig de primitieve flora aantasten, waardoor tijdelijk misschien een meer gevarieerd beeld zal ontstaan, doch nadien volgt onvermijdelijk een totale ontreddering. Uiterste waakzaamheid is geboden, vooral bij plotse vogelkoloniaties, want ook hier is het bewonderen van spektakel niet steeds de doelmatigste vorm van beheer. Gelukkig kunnen wij nu nog zeggen dat de drie vennen in onze reservaten ongerept zijn. Hierboven „De Snepkensvijver” en rechts een deel van het domein „De Heide” zoals ze waren in de goede oude tijd.

Een koppel goudvinken aan de rand van het nest, rechts het mannetje. Deze mooie vogelsoort is onbetwistbaar in achteruitgang in ons land, niettegenstaande het feit dat de vele jonge konifeer-aanplantingen uiterst geschikte nestplaatsen bieden, waar deze vogels in volle rust zouden kunnen voortkweken! Doch jammer genoeg bestaat er bij ons tegen deze vogels met hoge handelswaarde een niets ontziende vangdrift, meestal totaal onwettelijk vermits in volle bos uitgeoefend, helaas echter zo zelden beteugeld!

(20)

(9)

(3)

Een schuifke uit „Het vogelleven op de Snepkensvijver 1966”

door Jos CUYPERS.

Conservator

De Snepkensvijver kan in alle seizoenen, gans het jaar door, gerust zonder vervalste schittering „juweel van de B.N. & V.R.” als adeltitel meevoeren.

Ik ken de Snepkensvijver nu al meer dan 25 jaar. Hij neemt nog van jaar tot jaar in ornithologische waarde toe.

De broedgevallen, zijn er de een al talrijker dan de andere: dodaars, geoorde fuut, pijlstaart, tafeleend, slobeend, wilde eend, wintertaling, zomertaling, zwartkopmeeuw, grutto, wulp, waterral, meerkoet, waterhoen... om alleen maar van de watervogels te spreken.

Wanneer in het stille seizoen, als alle lente- en zomergeluiden uitgestorven zijn, er honderden wilde eenden, talingen, vergezeld van andere eendensoorten, o.a. slobben, tafeleenden, kuifeendjes, smienten, pijlstaarten, toppereenden en de brilduiker hun tijd doorbrengen met rusten oogjes-open-oogjes-toe, met duiken en wat bezig zijn, dan betekent dit wat!

Laat dan de nu bescheiden kempaantjes, de paradeerders van de lentetijd, de rennende groenpoten, de staartwiegende oeverlopers, de zenuwachtige zwarte ruiters, de trippelende bosruiters, de korte-afstand-witgatjes, de slijkpeuterende watersnippen, de dromende krombek en al de andere pleviertjes, van de kleine tot de bontbek en dan die vele honderden Kieviten, die tientallen schichtige waterhoentjes nog onverlet. Ga dan ook niet in de Snepkensvijver binnen, want dan verjaagt ge de wouwaap en de bokjes.

De Snepkensvijver is een natuur- en vogelreservaat waarvan de vogels gans het jaar door, hetzij als toevluchtsoord of broedterrein, dankbaar en met succes gebruik maken.

Ik hoorde wel eens exclusiviteitsjagers, waanwijs en ietwat smalend kond maken, dat de wilde eend niet veel zaaks is als vogel... omdat er geen tekort aan is. Ik gun dit soort vogelaars heel graag de waarneming van een somateria spectabilis. Wie zelfs geen behagen mocht vinden in de massademonstratie van een levendige bende wintertalingen, die mag met mijn beste wensen naar hartelust snoepen aan de zeldzaamste dwaalgasten, die hier meestal als wizenloze wrakken komen wegwijnen en sterven...

Geef mij dan maar 'n „doodgewoon” moeras vol sprankelend leven. Gaat U eens mee? 't Is lekker weer. Zet U eens neer in de buurt rond 't middaguur. Alles is stil. De vlakke, schijnbaar één buntveld met niets erin. Nog wat geduld. Echte

vogelwaarnemers hebben dat. Wacht nog even. 't Komt! Luister nu. Er kwaken een paar wijfjes. Woerden antwoorden. Talingen laten zich horen. Overal crescendo stijgt uit de buntvlakte het herhaald rauwe geroep der eenden. De woerden begeleden met nasaaltrillers. Daar zijn ze! In groepjes springen ze op de vleugels, tientallen, honderden, zo maar, voor hun plezier. Dàt zijn nu de tien middagminuten eenden- en talingenspektakel boven de Snepkensvijver. Enig!!! Heel de lucht vol van hoog tot laag, formaties en groepen met daartussen, boven of eronderdoor twee, drie compacte trossen wintertalingen. Zo met z'n allen in één collectieve, in één spontane demonstratie zich uitlevend boven hun Snepkensvijver, is het hen aan te zien dat al deze vogels een welbehagelijk gevoel bezielt.

Na het opnieuw invallen van de laatste eenden en talingen in de verdrinken grauwbroune buntvlakte, wanneer alles dan weer stil en rustig is geworden op die winterse middag, dan wandelen we verder doorheen het reservaat met een blij gevoel in ons, om het indrukwekkend schone dat die „zeer doodgewone vogels” ons demonstreerden.

Zo brengt de Snepkensvijver, gans het jaar door steeds nieuwe belevenissen mee voor hen die bevattelijk zijn voor de spontane en onuitputtelijke schoonheid van het vogelleven.

Het is ons allen bekend dat de pijlstaart in ons land, alhoewel nog zeldzaam, een regelmatige broedvogel geworden is. Dit is hij ook op de Snepkensvijver. Jammer genoeg zijn de pasgeboren jongen zeer kwetsbaar. Enkele dagen aanhoudend ijskoude regens worden hen telkens fataal. Andere soorten die er zich sinds geruime tijd als broedvogel vestigden, b.v. de slobbeend, kenden ook een moeilijk begin. Nu staan we, na een zestal jaren reeds zo ver dat het aantal broedende slobbeenden tussen de 7 tot 10 paar ligt. De steeds in aantal toenemende gepaarde pijlstaarten (6 à 10) die tot begin april over de ganse oppervlakte van de Snepkensvijver zich ophouden, laten op hun beurt verwachten dat eerlang ook deze zeer mooie eendensoort bij ons een gewone broedvogel zal worden. Van de twee paar die in 1966 wederom hun jongen grootbrachten, komen er, hoop ik, wel terug in 1967.

U verwacht, beste lezer, ook voor 1966 nieuws over de zwartkopmeeuw. Op 12 april werden ze voor het eerst opgemerkt. Ze hielden zich plaatsvast op tussen de kokmeeuwnesten gedurende een paar weken en tegenover de naastbijzittende meeuwen namen ze herhaaldelijk een imponeerhouding aan en gaven opvallend uiting aan hun onderlinge genegenheid. Ze hadden sterke copulatieambities. Hierover mogen we echter niet roddelen, want van de voltrekking van dat ceremonieel hebben we niets gezien... omdat de kokmeeuwen in hun onmiddellijke buurt, aanvallend met snavelhouwen en vleugelslagen zich daartegen bleven verzetten.

Intussen zal de Snekensvijver een gastvrij tehuis blijven voor onze vogels en aan de natuurliefhebbers die de geboden gelegenheid waarnemen hem te bezoeken, zal hij een overvloed van aangename herinneringen bezorgen.

Een flits uit „De Heide” te Lichtaart

Het heeft ons bijzonder verheugd dat met 1966 een einde kwam aan de abnormaal lange periode tijdens dewelke in „De Heide” de torenvalk als broedvogel afwezig bleef. Hij heeft stiekem, in de buurt van onze trouwe boomvalk, twee flinke jongen grootgebracht.

Kregen we nu nog de sperwer eens terug die er sinds 1945 verdween en de steenuil en de klapekster waarvan we na 1962 niets meer vernamen...

We hopen, nu de bescherming van alle prooivogels er eindelijk door is, dat de sperwer en die andere twee vroeg of laat weer eens een goede beurt maken in „De Heide”. Zij zijn er welkom en voor hen is er plaats genoeg.

Het in 1966 achterwege blijven van de grutto en de verontrustende afname van de kieviten wordt gelukkig gezaafd door een flinke toename van de wulp en een opvallende aanwinst van groene en grote bonte spechten.

Van de vogels die om hun wisselvalligheid elk vooruitzicht menig keer in de war sturen, mogen we b.v. de nachtzwaluw, de fluitier, de goudvink, de wiewaal en de goudhaantjes op één takje zetten. Hieraan hebben we gelukkig de laatste jaren lang geen tekort gehad.

Samenvattend mogen we zeggen dat het vogelreservaat „De Heide”, niet alleen een unicum blijft voor wat landschapschoon betreft, maar dat daarin ook een vogelwereld, over de steeds weerkerende densiteitskurven heen, zich schitterend handhaaft en ontwikkelt.

Een en ander over „De Ronde Put”

Tijdens het jaar 1966 leerden wij nog meer „De Ronde put” waarderen. Hij doet zich kennen als een der meest waardevolle gebieden waar het doel van onze vereniging zo wonderschoon gestalte gegeven wordt.

Onze vooruitzichten over de toekomstige eendenstand werden niet beschaamd. Na drie jaar goed georganiseerd reservaat vervijfvoudigde de eendenpopulatie. Tijdens de laatste drie maanden van het jaar liggen er ruim

1.300 wilde eenden en ongeveer 500 wintertalingen geconcentreerd. Vanzelfsprekend oefent deze populatie een sterke aantrekkingskracht uit op alle andere eendensoorten, zo zwem- als duikeenden die tijdens de trek in de buurt passeren. De belangrijkste waarneming konden we op 5 maart noteren, nml. een eerstejaars-woerd bruine zeeëend. (*melanitta fusca*)

De roerdomp is een trouwe broedvogel geworden. Het wijfje bruine kuikendief, dat de bijzondere genegenheid van de nieuwe bewaker verworven heeft, zal, naar ik hoop, in 1967 wel een partner te pakken krijgen en hem kunnen vasthouden. Dan krijgen we een mooie serie vol. De buizerd, torenvalk, boomvalk en havik!

De zwarte stern en die telkens in de lente, in behoorlijke aantallen geruime tijd verblijven, maar sinds jaren niet meer tot broeden overgaan, krijgen in 1967 een flinke serie rietmatten tot hun beschikking. Zij liggen klaar en in april worden ze in de grote wateroppervlakte vastgeankerd... en aan die heerlijk vlottende bouwplaatsen gaan ze m.i. niet allemaal voorbij. Wat zal De Ronde Put mooi worden met zijn broedende zwarte stern en.

Ook voor de tafeleenden werd gezorgd. Gedurende de laatste jaren werden hun jongen steeds slachtoffer van de vele vraatzuchtige kilogrammen-zware snoeken die er een brutale alleenheerschappij voerden. Vanaf 20 augustus hebben we De Ronde Put gedurende een paar maanden volledig ontwaterd. Hij is zo goed als snoekvrij. De tafeleenden die na deze „operatie snoek” terugkeren zullen in 1967 op het open water met hun jongen veilig zijn.

Over een pas geledigde Ronde Put zijn ons geen gegevens uit vroegere tijden bekend. Daarom zijn die van 1966 zozeer de moeite waard. Stel U een waterige slijkoppervlakte voor van ongeveer 8 ha met nog 1 ha zeer ondiep water, binnen een rietveld van ruim 20 ha. Dit alles omsloten met een rimboe van ruim 35 ha veenmosplekken doorgroeid met enkele rietstengels, heide, gagel, waterwilg, berk.

Op 24 en 25 augustus kregen we er de volgende indrukwekkende lijst vogels te zien, zonder ons maar een meter te moeten verplaatsen: 900 wilde eenden, 100 wintertalingen, 15 zomertalingen, 17 blauwe reigers, 1 puperreiger, 7 groenpootruiters, 5 zwarte ruiters, 22 tureluurs, 25 bosruiters, 27 watersnippen, 4 oeverlopers, 6 witgatjes, 20 kempaantjes, 4 bontbekpleviers, 2 kleine pleviers, 1 kleine strandloper, 70 kieviten, 3 buizerden, 1 wespenbuiser, 1 bruine kuikendief, 1 visarend... en 's avonds kwamen er een 30.000 spreeuwen slapen. Om van te snoepen!!! Voor zwaluwen, mezen, gorzen en alle andere bosvogels hadden wij, o ondankbaren, geen oog.

Nu staat de Ronde Put weer boordevol water. Over een grote oppervlakte werd het overtollige riet verwijderd. Hij ligt nu ideaal. In 1967 hopen we er weer zeer veel mooie waarnemingen te kunnen doen en met onze B.N. & V.R. er de vogelwereld een grote dienst te bewijzen.

(3)

Het reservaat „De Heide” waar heel wat reeën leven is onbetwistbaar een der mooiste landschappen uit de Antwerpse Kempen. De foto's hiernaast en hieronder geven ons een uitstekend beeld van dit wilde biotoop waar zeldzame vogelsoorten komen wonen: nachtzwaluwen, zwarte spechten, wulpen, boomvalken en torenvalken, klapeksters en zovele andere. Vergeten wij niet het belang van de vennen te onderlijnen, want ook hier vestigen zich steeds meer kapmeeuwen en een aantal eendachtigen. De botanische waarde van al deze moerassen behoeft geen betoog.

(13)

Three eggs of the same species as those shown in the preceding photograph.

(9)

Sinds wij de „Ronde Put” te Mol-Postel onder beheer namen is aldaar het aantal blokeenden en wintertalingen verviervoudigd: thans verblijven er respectievelijk 1.300 en 500! Naast de zeldzame trekkers vinden wij in de Ronde Put eveneens de roerdomp en vele eendachtigen, die aldaar uitstekende broedplaatsen vinden. Sommige eenden zoals de tafeleend hadden erg te lijden van de snoeken die de kuikentjes opslokten; daarom werd de vijver geleidigd en konden wij deze zoetwaterhaaien tot een redelijk aantal terugbrengen; dat gebeurde in de maand augustus en toen heeft de 30 hektaren uitgestrekte slijkbedding niet minder dan 14 steltloperssoorten aangelokt. Een grote inspanning werd ondernomen om met behulp van rietmatten de tijdens de trekperiode steeds talrijke zwarte sterntjes tot broeden te brengen, en deze proefneming werd dan ook in 1967 met succes bekroond: laat ons echter niet vooruitlopen op het Bulletin van volgend jaar! Zie ook de tekst op blz. 87.

Broedgevallen van de scholekster waren enkele jaren geleden uiterst zeldzaam in het Noorden van de provincies Antwerpen en Limburg; de laatste jaren echter komen er steeds regelmatig broedparen naar die streken in het binnenland (zie legsel hiernaast).

De snor verraadt zijn aanwezigheid in het rietlandschap door zijn eentonig aangehouden geratel: in de biezen die de „Ronde Put” omzomen kunnen wij die soort regelmatig boren (foto hiernaast).

Hieronder zien wij een ransuil in volle vlucht. Het is een prestatie om dergelijke bij daglicht zo zeldzame gebeurtenissen in beeld te brengen. De ransuil nestelt in de dennebossen die de „Ronde Put” omgeven. Zoals wij het elders reeds hebben aangestipt gaat het aantal broedende ransuilen naar omhoog of omlaag volgens de talrijkheid van de aanwezige knaagdieren.

(13)

VI. - Het Reservaat te Vance

Vorige zomer werd het reservaat van Vance ingehuldigd. Dank zij de welwillendheid en het ruime begrip van de gemeentelijke overheden groeide deze dag uit tot een ware triomf, waaraan vele toehoorders het (13) hunne hebben bijgebracht. De foto hieronder toont ons een deel van het publiek naast de konservator, de Heer Noël, tijdens de spreekbeurt van deze laatste.

De voornaamste kenmerken van dit reservaat werden reeds beschreven in ons vorig Bulletin (blz. 95): vooral de botanische waarde ervan is aanzienlijk.

Wij vinden er ondermeer de Parnassus-bloem (zie hiernaast), alsook de hondsviolet (blz. 103). Onlangs kon hier zelfs de zonedauw, een vleesetende plant, worden gedetermineerd. De Heer Matagne was zo welwillend voor ons een reeks prachtige kleurendiaposities te realiseren, die de voornaamste botanische schatten van deze streek voorstellen.

(12)

De asgrauwe kuikendief — hier het bruine wijffe — brengt voedsel aan haar hoogstens een week oude dons-jongen, die opgroeien in een op de moerasbodem aangelegd nest, waar de asgrauwe kuikendief vanaf einde april verschijnt om slechts einde mei tot eileg te starten.

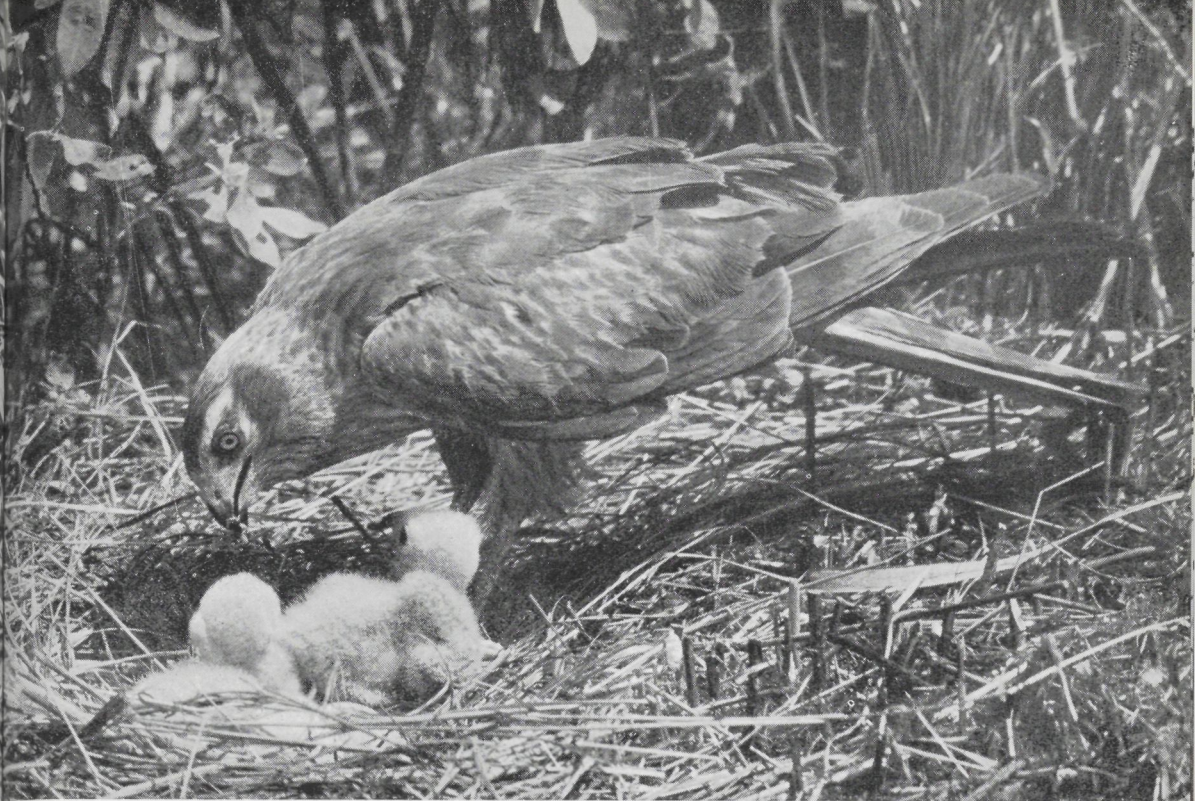
Wegens de steeds toenemende verontrusting van die broedgebieden wordt de soort thans zeer zwaar getroffen en dreigt totaal te verdwijnen uit onze Kempen.

In oorspronkelijk minder geschikte gebieden in Noord-Oost-Frankrijk en Belgisch Lotharingen, waar echter de menselijke bezoekers minder talrijk zijn, blijft deze soort, net als andere schuwe roofvogels, zich heel wat beter handhaven.

Ongebreideld toerisme blijft echter ook daar het grootste gevaar.

Het wijffe van de roodborsttapuit — rechts onder — bij het voederen van de jongen in het mooi verborgen nestje ergens tussen de wilde vegetatie langs de oevers van een slootje.

(11)

(21)

VII. - Het Natuurreserveaat De Blankaart

door P. HOUWEN, conservator

Korte inhoud en bewerking door Henri WILLE

Het meer De Blankaart dankt zijn ontstaan aan de turfuitbating die reeds tijdens de elfde eeuw een aanvang nam; deze turf diende toen als brandstof, ook als meststof en soms zelfs om er zout uit te winnen (zeewater). In 1562 onderging de Blankaart nog de invloed der getijden, hoewel rond 1500 de eerste sluizen op de IJzer verschenen. Tot in 1681 vergrootte de oppervlakte stelselmatig door de turfuitbating en bedroeg toen ongeveer 800 Hektaren open water, gelegen tussen Diksmuide en Noordschoote. Maar tussen 1706 en 1724 bleven hiervan slechts 400 Hektaren over, want de turfuitbating had een einde genomen en aanslibbingen en irrigatiewerken dreven het water achteruit: op heden blijven er dus nog amper 70 hektaren over! Doch het volstaat dat 's winters het waterpeil wat boven het normale stijgt om opnieuw een waterspiegel van 700 hektaren te bekomen! Begin 1966 wat dit ondermeer het geval...

Het landschap bestaat uit lage Polderweiden die niet zover voorbij de Blankaart uitsterven aan de voet van enkele klei- en zandheuvels van het West-Vlaamse binnenland. Het meer zelf ligt op 2,50 m. boven de zeespiegel, de weiden bereiken niet meer dan 4,50 m. en liggen meestal niet hoger dan het meer, zodat zonder de ingedijkte IJzerbedding en vooral zonder de aanwezigheid van een belangrijk pompstation de ganse streek bijna steeds onder water zou staan: vergeten wij niet dat de Blankaart alleen ongeveer 6.000 Hektaren grond ontwatert.

Het water van de Blankaart, 's zomers tussen een halve meter en 1 meter diep, is zeer rijk aan voedende bestanddelen, afkomstig van de in de omgeving uitgestrooide meststoffen. Maar toch gebeurt de zuivering hier van zelf en in de beste voorwaarden, zodat men binnenkort in deze streek een aantal kunstmatige waterbekkens zal aanleggen, met het oog op de waterbevoorrading van allerlei aard.

Wat een mysterie straalt er uit dit dokument; geen wonder dat dergelijk landschap een voornam plaats inneemt op de lijst van de merkwaardigste natuurgebieden van ons land.

Hierboven: de herfst is geboren: tijdens die periode komen bij ons grote groepen eendachtigen op doortrek voorbij. Deze opname uit de Blankaart geeft een prachtig beeld van het wilde uitzicht van dit reservaat.

(4)

Deze rijke voedselbestanddelen in het water worden met behulp van de zonne-energie door zowat 300 soorten micro-organismen (plantaardig en dierlijk plankton) omgezet in organische stof. Hierbij dient het phyto-plankton als voedsel voor het dierlijke, dat aldus minder soorten telt: zowat 120 tegenover 180 soorten phyto-plankton. De rijkdom van dit plankton verklaart de aanwezigheid van de grote aantallen vissen en eenden (de slobenden vooral), want deze dieren verorberen ongelooflijk hoge aantallen van dit plankton, vooral van het dierlijke dat zich zeer snel vermenigvuldigt: zo kon men vaststellen dat sommige karpers in 24 uren tijd tot 80.000 watervlooien, — de gewoonste dierenplankton-soort, — konden uit het water filteren en verslinden.

Verzamelpplaatsen met duizenden wintertalingen zijn hier geen zeldzaamheid tijdens het gure seizoen; hiervan krijgen wij hier een bewijs: in het midden ervan, en als het ware boven dit gewemel dominerend, een indrukwekkende blauwe reiger. (4)

Op de bodem van het meer leven vele schaaldieren, waaronder de zoetwatermossels, die geparasiteerd kunnen worden door een visje, *Rhodeus amarus*, dat een maand lang na de geboorte in deze mossel verblijft. De overstromingen van de 2 wereldoorlogen lieten sporen na, want nu nog leven er hier enkele Chinese wolhandskrabben, die tijdens de laatste wereldoorlog een gevreesde invasie deden in ons land, terwijl anderzijds het zeewater heel wat waterplanten terugdrong, zoals de waterlelies die nu maar kleine niet aan de wind blootgestelde oppervlakten water bedekken; zelfs steltlopers kunnen rust vinden boven op de grote bladeren van deze waterplanten. Als het lange tijd warm is, zoals in 1964, ontstaat hier ook een dikke laag mos waarin vele oppervlakte-insekten leven die bvb. de dodaars hebben toegelaten dat jaar nog einde september met kleine jongen rond te zwemmen.

De maximale aantallen eenden belopen ongeveer 5.000, waaronder tot 3.000 wintertalingen die op voor de wind beschutte plaatsen samentroepen. Volgens hun aantallen volgen hierop de smient, de blokeend, de pijlstaarteend,

de slobbeend en de kraakeend. Duikeenden zijn er nooit meer dan 300, vooral tafeleenden en kuifeenden. De visarend komt soms op doortrek karpers vangen, en in het elzenbroek huist de otter.

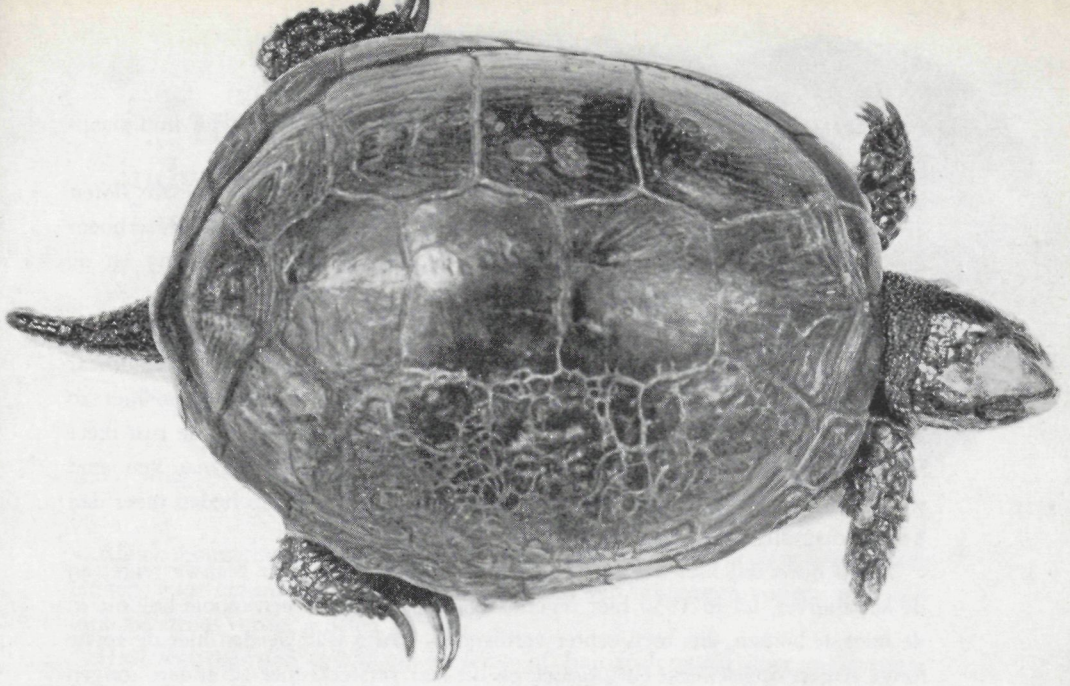
Als oevervegetatie vinden wij eerst 20 hektaren rietland rond het open water met een gordel van 30 tot 300 meter breed; hier wonen jaarlijks de roerdomp en de bruine kuikendief in de breedste gedeelten, en aan de rand ervan leven de wouwaapjes, karekieten en zelfs de zeldzame Cetti's rietzanger. Muskusratten werden hier nooit talrijk, misschien wel omdat ze als voedsel dienen voor de jonge bruine kuikendieven. Zwaluwen en gierzwaluwen jagen bij dag op de wolken muggen en eendagsvliegen, en 's avonds nemen de 6 soorten vleurmuizen die rol over. De voor vele vogels schadelijke waterratten worden door de blauwe reigers op laag peil gehouden.

Na een tussenzone met zeggen en weinig soorten planten volgt een elzenbroek waaronder heel wat botanische soorten voorkomen: hier wonen ook veel

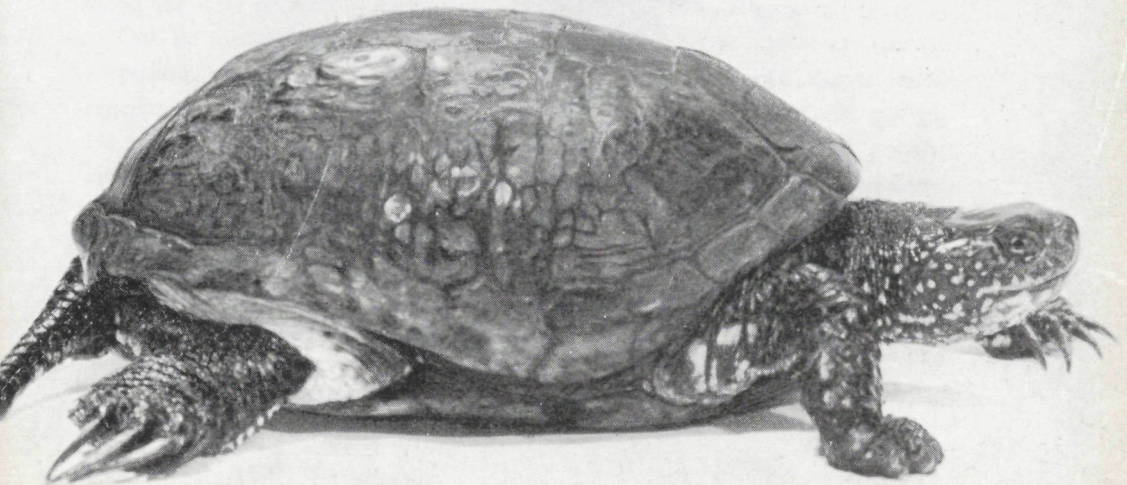
De fuut komt vrij zelden tot broeden in de Blankaart. Zeer waarschijnlijk hindert de geringe diepte van het meer en het vrij troebele water de fuut bij het duiken naar zijn voedsel, en dit alhoewel er veel vis aanwezig is. Op de foto is een fuut klaar om zijn legsel te gaan bebroeden midden in een vlottend nest dat bestaat uit rottende stengels van waterplanten die de futen duikend verzamelen.

(21)

Een moerasschildpad — *Emys orbicularis* — werd in verdoofde toestand aangetroffen in de modder van een gracht in de omgeving van de Blankaart. Deze vondst kan verrassend lijken; ofwel betreft het hier een uit gevangenschap ontsnapt exemplaar, ofwel, en dat mag niet totaal uitgesloten worden, hebben wij hier te doen met een nieuwe vestiging van die soort in ons land. Vergeten wij niet dat deze schildpad in wilde staat voorkomt in het Westen van Frankrijk, ondermeer in de moerassen van de Somme. Niets belet dus de wilde oorsprong van het door ons in de Blankaart aangetroffen dier. In dat geval verdient het te vermelden dat wij hier de eerste vondst in België hebben verwezenlijkt.

zangvogels en grote groepen lijsterachtigen en spreeuwen betrekken hun slaappleats in dit rustig moerasbos.

Tenslotte krijgen wij buiten het meer de weidemeersen met ontelbare sloten en hier en daar een wilde begroeiing waarin bv. de 3 soorten kleine waterhoentjes huizen, naast de waterral, de watersnip (in de natste gedeelten) en de grutto, regelmatig broedvogel van de Polderweiden.

Tijdens natte winters kunnen hier tot 10.000 eendachtigen verblijven op dit tot 700 hektaren grote meer; vroeger verschenen hier ook vele ganzen, maar sinds de oprichting van het Blankaartreservaat nam het aantal eenden hier zo sterk toe, en meteen de eendenjagers, zodat er nu hier geen voldoende rust meer heerst voor de ganzen, die verder vliegen, wat wel een paradoks mag genoemd worden... Het ringstation van de Blankaart telt tenslotte tot op heden meer dan 33.000 ringvangsten van 126 vogelsoorten.

Thans doen wij hier ook een reacclimatisatiepoging met de blauwe reiger en de aalscholver, tot in 1950 hier regelmatig broedvogels in een mooie kolonie in de hoogste bomen, die toen echter verdwenen. Vorig jaar werden hier de eerste jonge reigers opgekweekt en uitgezet, en dit jaar versterkt met 12 andere jongen uit omgewaaide bomen van een naburige kolonie: hierbij waren er jongen van amper 2 dagen die echter goed opgroeiden. Ondertussen kregen wij ook wilde reigers, die 3 nesten bouwden waarvan twee voorspoedig jongen oprachten. Onze hoop is dus groot op het herstel van deze reigerkolonie in de IJzervallei. Met de aalscholwers wordt eveneens op dezelfde wijze ge-eksperimenteerd, doch het is nog te vroeg om ons nu reeds uit te spreken.

(4)

Het woud als indrukwekkend maar kwetsbaar toeristisch erfgoed

door H. HERBERIGS

Korte inhoud en bewerking door
H. WILLE

(13)

Als economische activiteit bereikt het toerisme thans een hoogtepunt in vele landen, waar het nu reeds de voornaamste bron van inkomsten vormt: deze evolutie zal steeds verder groeien.

Heel wat toeristen reizen om te leren of hun tijd nuttig door te brengen, hetzij met sport, het bezichtigen van merkwaardigheden, of gewoon om te zonnebaden aan zee of binnenmeren. Anderen zoeken werkelijk de rust op om te verpozen en te genieten van het natuurschoon, maar onder deze laatste reeks vinden wij toch nog heel wat lieden die er enkel op uit zijn hun verveling te doden met rond te dwalen, enkel omdat iedereen op reis gaat. Wij willen niet veralgemenen, doch het is een feit dat de massa nog niet in staat is het maximum te halen uit deze voor haar vroeger totaal onbekende vrijetijdsbesteding. Bossen en wouden trekken enerzijds sterk aan wegens de verse lucht en het mooie groen, doch anderzijds gedragen velen zich hier als wildvreemden, die de natuur zodanig ontgroeid zijn dat ze onmogelijk nog de nodige eerbied ervoor kunnen opbrengen en verwoestingen aanbrengen waar ze ook maar voorbijkomen: hoeveel mooie hoekjes verdwijnen er aldus niet nog dagelijks wegens toeristische activiteiten allerhande, verkavelingen, zomerhuisjes, kampeerplaatsen, spelen en rumoerige attracties! Afval met hopen, bosbranden en andere vernielingen zijn het noodlottig gevolg van dergelijke uitwassen, die een bedreiging betekenen voor verdere toeristische expansie voor later, wanneer de nood aan deze nu zinloos verknoeiide gebieden zo uiterst dringend zal zijn!

Ook de mensen van later, onze kinderen van nu, hebben recht op rust en verpozing, en daarom is het nu reeds hoogdringend geworden dat er maatregelen getroffen worden tegen de huidige staat van wanorde op dat gebied. De overheid dient op te treden, zoniet wordt ook deze „kip met gouden eieren” op onverantwoordelijke wijze gekeeld, zonder enig nut of werkelijke noodzaak, enkel omdat sommigen dwepen met blinde slogans van sociale aard, die in werkelijkheid niets anders betekenen dan het vroegere „brood en spelen”, oorzaak van de ondergang van meer dan een beschaving. Enkel die politiek

(5)

(13)

Er zijn voldoende gelegenbeden om herten, reeën en everzwijnen waar te nemen zonder te moeten doordringen tot in de laatste toeluchtsoorden midden in onze uitgestrekte bos-komplexen. Het gevoel van veiligheid is voor de dieren even onontbeerlijk als voor de mensen.

(13)

Het vliegbeeld van de zwartbruine wouw, een uitzonderlijke gast in ons land, daar waar deze soort ten Zuid-Oosten van onze grenzen regelmatig voorkomt als broedvogel.

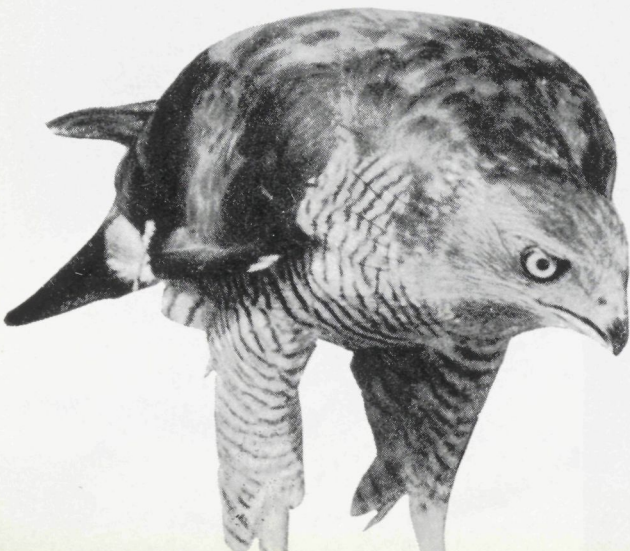
(17)

kunnen wij sociaal noemen, die op lange termijn een optie neemt op de toekomst met als eerste zorg het intact houden van alle reserves die onze huidige en vooral onze toekomstige behoeften kunnen voldoen...

Musea en historische gebouwen en monumenten worden als nationaal erfgoed beschouwd en terecht, zodat niemand het recht bezit hieraan ook maar de minste schade toe te brengen. Maar ook onze bossen en natuurlandschappen zijn even kwetsbaar en onvervangbaar, en enkel hun ongerept karakter kan een waarborg zijn voor een verdere ontplooiing van het economisch steeds belangrijker wordend toerisme in ons land: wij kunnen vele miljarden verliezen door de anarchie van nu nog enkele jaren te laten voortwoekeren in onze natuurgebieden.

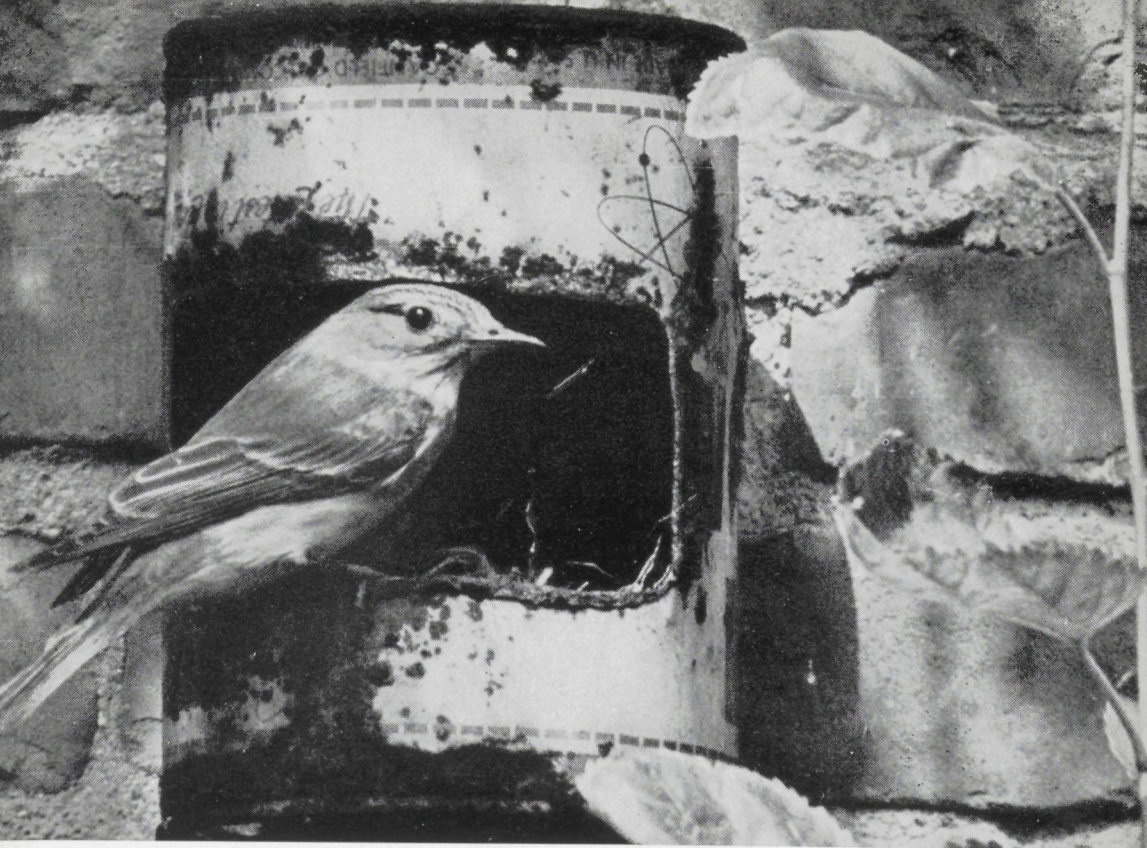
Het beste natuurgebied dient zo ruim mogelijk begrepen te worden, want alle bestanddelen zijn van het grootste belang in het ingewikkelde raderwerk van de natuurhuishouding, die met zorg dient gevolgd te worden in haar evolutie, willen wij alle gevaar van autodestructie of auto-degradatie tijdig tekeer gaan, want als levend geheel staat elk natuurgebied bloot aan ontelbare gevaren: het beheer ervan is ingewikkeld specialistenwerk, dilettantisme kan hier enkel veel schade berokkenen!

Deze problemen dienen heel wat meer ernst op te wekken dan tot op heden het geval was bij de meeste urbanisten, landschappelijke architecten en

De havik, de vorst van de wouden, eist volledige rust in de nabijheid van zijn horst dat in de toppen van een grote eik of beuk ligt, om zich te kunnen handhaven buiten de echte woudgebieden. Door zijn eerder beperkt aantal en verborgen levenswijze biedt deze prachtige roofvogel slechts weinig kansen aan de wandelaars om hem waar te nemen.

(17)

(9)

In onze jongste publikaties hebben wij herhaaldelijk gesproken over onze nestkasten-operatie: de belangrijkheid ervan en de uitwerking op de boslandschappen, die aldus een bijkomende bescherming ontvingen. Dit onderzoek, dat wellicht enig is ter wereld omwille van zijn omvang gebeurt door middel van een speciaal nestkast-type dat overvloedig zijn selectieve waarde heeft bewezen: daaraan was het te danken dat wij erin slaagden de meest verschillende nestkastbewoners in een evenwichtig aantal aan te lokken, en vooral die soorten te helpen die het zwaarst getroffen zijn door de erge woningnood die er in onze kulturbossen heerst voor alle holtbewonende vogels. Er was bv. heel wat belangstelling voor de stormachtige uitbreiding die een vroeger bij ons zeldzame soort als de bonte vliegenvanger wist te bekomen door onze aktie. Het is een vaststaand feit dat deze duizenden nestkastjes niet enkel een uitzonderlijke rol spelen bij de gezondheid van onze bossen, maar dat ze bovendien een groot aantal natuurvrienden bijeenbrengen door hun opvoedende waarde. Op bovenstaande afbeelding nu een heel bijzonder nestkastmodel voor de grauwe vliegenvanger die nooit een nestkast van gewone vorm zal betrekken! Voor deze in onze tuinen 's zomers vrij gewoon voorkomende soort is er een zeer wijde opening vooraan nodig om aan een nestkast de gewenste aantrekkingskracht te verlenen... vindingrijke ornithologen legden beslag op ledige busjes van bepaalde merken motorolie, en door een brede opening daarin te snijden kregen ze dan ook de grauwe vliegenvanger als trouwe gast in hun tuin! Doch opgelet voor stropende gaaien die dergelijke openstaande nestjes soms systematisch opzoeken en leegplunderen!

(11)

(11)

Drie verschillende vogels, en drie andere biotopen: Boven links zien wij een roodborstje zijn nest naderen langs een begroeide wegrand. Deze vertrouwelijke vogel kan echter ook zijn oorspronkelijk levensgebied omruilen voor de met bomen beplante tuinen, waar hij zowel kan nestelen als overwinteren.

Hiernaast een bewoner van de ondergroei van onze bossen of van het kreupelhout: de spotvogel, die een aangeboren gave bezit om roep en zang van de in zijn omgeving voorkomende vogelsoorten na te bootsen.

Hierboven tenslotte de fluitster, bij zijn nest met jongen, gelegen op de bosbodem onder het oude loofbos, bij voorkeur het zo lichtrijke beukenwoud met zeer schaarse onderbegroeiing.

verantwoordelijken voor het grondbeleid: hoe vaak gebeurde het reeds niet dat een mooi hoekje onmeedogend werd verwoest, precies omdat men het een geschikt kader achtte voor het optrekken van een of ander building of woonhuizenkompleks. Ook nu nog zijn er velen van oordeel dat een bos met huizen of villa's niets van zijn waarde inboet ! Het is onmogelijk lichtzinniger met ons natuurerfgoed om te springen !

Uit het voorgaande blijkt dat wij hier met een enorm opvoedkundig probleem hebben af te rekenen. Wat kan nu onze Vereniging doen om hierin enige verbetering te brengen ?

Eerst en vooral stellen wij onze Gemeentelijke Keure voor natuurbescherming als redmiddel, want in het kader daarvan kunnen alle gemeentelijke overheden van ons land zich door de beste plaatselijke natuurkenners laten omringen en voorlichten bij alle projekten die enige wijziging aan hun landschap kunnen veroorzaken, ook om de zich vaak opdringende politiereglementen in de gemeentelijke eigendommen op te stellen en uit te vaardigen, en vooral te doen toepassen...

Op de tweede plaats kunnen wij, door de steun die wij hiertoe zullen krijgen vanwege het Departement van Toerisme, dank zij het doorzicht van de huidige Minister, de Heer Piers, zorgen voor alle nodige uitrustingen om in alle natuurlandschappen het publiek op zijn plichten te wijzen, om de wandelpaden aan te duiden alsook die stroken waar de meest volstreckte rust dient te heersen in het belang van het behoud van onze meest schuwe diersoorten.

Er is ten derde de uitgave van opvoedkundige brochuren en tijdschriften om het publiek de nodige eerbied voor ons natuurpatrimonium bij te brengen. Als voorbeeld vernoemen wij „Onze Natuurlandschappen” en „De Bedreigde Natuur”.

Ten slotte zijn er de natuurbeschermingskampen zoals die van deze zomer te Buzenol, waar honderden jongeren door onze zorgen opgeleid worden en tewerkgesteld om met de daad de natuur te helpen en aldus bewust te worden van hun plicht wanneer ze later in bos of veld rondzwerven. Wij hebben hen dit jaar gelegenheid gegeven om honderden nestkastjes en opvoedkundige borden samen te knutselen en te plaatsen.

Natuurbescherming en gezonde toeristische ontwikkeling moeten in elk geval hand in hand kunnen gaan om duurzame resultaten af te werpen, er is geen andere uitweg voor het welzijn van beide. Ofwel zal de ongeordende toeristische wervelstroom alles op zijn weg verwoesten in de letterlijke zin van het woord, ofwel zal men erin slagen volgens een vooropgezet plan en na een periode van opvoedkundige leiding onze mensen werkelijk alles te tonen en te laten waarden wat er in onze bossen en wouden zoal te zien is, zonder gevaar van vermindering, integendeel met de zekerheid dat iedereen, bewust van

de waarde van al dat schone, 100 % zal medewerken om ook maar niets te laten vernielen of beschadigen...

Ziedaar de mooie taak die voor ons is weggelegd ten bate van ons volk en van ons nationaal natuurbezit, doch ook ten bate van de meest winstgevende bedrijvigheid van morgen, het volkstoerisme.

In onze vorige jaarboeken verschenen er heel wat foto-opnamen met aangepaste commentaar over de broedbiologie van de wespenbuizerd. Dit is het vliegbeeld van deze dagroofvogel die zich onderscheidt door zijn merkwaardige voedselspecialisatie, namelijk van wespenlarven, waardoor onze loofbossen gezuiverd worden van deze soms hinderlijke insecten.

Alarm voor onze ganzen te Damme!

Wij hechten grote aandacht aan het hieronder volgend bericht. De natuurvrienden weten allen welke vooraanstaande plaats Damme inneemt als overwinteringsplaats voor ganzen in onze lage landen. Onlangs nog heeft het Nederlands Rijksinstituut voor Onderzoek in de Natuur een merkwaardige studie gepubliceerd over het probleem van de overwinteringsplaatsen voor ganzen. Het is een feit dat de thans aan gang zijnde Deltawerken (zie de studie van de Heer Wolff in dit Jaarboek) wel eens tragische gevolgen zouden kunnen hebben op onze ganzenstand indien de overheden niet voldoende rekening zouden houden met alle eisen die gesteld zijn voor het behoud van de onontbeerlijke pleisterruimte voor de bij ons overwinterende ganzen. Het is wellicht in het kader van gemeenschappelijk overleg tussen ons land en Nederland dat wij het probleem van het behoud van onze ganzen te Damme moeten plaatsen.

Sinds vele jaren komen er in de streek van Damme een wisselend doch steeds toenemend aantal ganzen overwinteren: in hoofdzaak kolganzen, doch ook kleine rietganzen in merkwaardig aantal, niet alleen voor ons land maar ook met betrekking tot gans West-Europa.

Dank zij de welwillende aandacht alsook de geldelijke opofferingen die sommige leden van onze Vereniging op zich hebben genomen, kon dit ganzengebied tijdens de jachtperiode genieten van een bijna volkomen rust. De verschillende reeds gepubliceerde verslagen over Damme tonen duidelijk aan dat er de laatste tijd heel wat vooruitgang was waarover wij ons allen zouden kunnen verheugen, ware er de jongste winter geen onvoorzien incident geweest met sommige landbouwers van de streek, tengevolge van een samenloop van uitzonderlijke omstandigheden, waardoor de buitengewoon talrijke ganzen in

de weiden van het reservaat schade aanrichtten die op het eerste zicht aanzienlijk was. Er ontstond beroering hierover bij de landbouwers die zelfs een interpellatie tot de Minister van Landbouw konden uitlokken over deze zaak. Het gevolg van het zeer positief antwoord van de Heer Minister was een zeer nauwkeurig onderzoek uitgevoerd door een onzer jonge veldornithologen, afgevaardigd door de biologische Afdeling van de Universiteit van Gent, waardoor kon bewezen worden dat de werkelijk veroorzaakte schade heel wat geringer was dan hetgeen men had kunnen vermoeden.

Er dient gezegd dat de zeer zachte en vochtige winter een uitzonderlijk vroege groei van het gras had bewerkt, dan wanneer in normale omstandigheden de grond totaal zonder groeikracht is wegens de vorst. Wij moeten echter uit deze gebeurtenis besluiten dat voortaan het voortbestaan van dit ganzenreservaat afhankelijk zal zijn van het uitkeren van vergoedingen aan de landbouwers die er door de ganzen schade zouden lijden. Om deze reden en in het vooruitzicht van het verder behoud van Damme als ornithologisch waardevol terrein heeft onze Vereniging beslist, als gevolg van het hierboven vermeld onderzoek, een schadevergoeding uit te keren voor de tijdens de voorbije winter geleden schade.

Deze nieuwe last voor onze Vereniging dreigt tijdens de komende jaren onze Schatkist herhaaldelijk voor een zware toestand te plaatsen, dan wanneer onze geldelijke middelen uiteraard beperkt zijn.

Derhalve menen wij er goed aan te doen, in het belang van de natuurbescherming, hier een oproep te richten tot al onze vrienden, om ons financieel te willen steunen bij deze nieuwe verbintenis die wij op ons hebben moeten nemen. Zelfs de geringste bijdrage, gestort aan onze Postchekrekening nr. 834.31 (Belgische Natuur- en Vogelreservaten), met de vermelding „Damme” zal voor ons een waardevolle aanmoediging zijn en kan ons toelaten, indien wij meerdere stortingen mogen ontvangen, Damme als een der indrukwekkendste ganzenreservaten van West-Europa te bewaren. Wij waren immers zeer fier op Damme dat zelfs in het buitenland een faam had verworven die andere landen ons mochten benijden. Wij zijn er dan ook van overtuigd, beste natuurvrienden, dat U het belang van dit verzoek zult begrijpen en het tot Uw plicht zult beschouwen ons met de daad te helpen om in Damme deze mooie natuurparel te behouden; aldus hopen wij erin te slagen van Damme een der belangrijkste ganzengebieden te maken van gans Europa.

Een liefstellig glimlachende Prinses Paola, met naast zich een jonge beloftevolle Prins Laurent, —, dat was de heerlijke aanmoediging die de leerlingen van het Sint-Jozefskollege van Aalst mochten in ontvangst nemen wanneer hun gids en voorman, de Heer Bert Van den Broeck, hun ereprijs kwam halen tijdens de plechtige zitting in de Heizel, als slot van de schoolwedstrijd voor natuurbescherming, georganiseerd door het toonaangevend Damestijdschrift „Het Rijk van de Vrouw”, wiens initiatief wij niet genoeg kunnen toejuichen.

Onze private Reservaten : Opwijk (Brabant) „Troed en Dokkene”

door Bert VAN DEN BROECK

Onder de kleinere Reservaten die ressorteren onder „De Belgische Natuur- en Vogelreservaten” neemt het Reservaat „Troed en Dokkene” van Opwijk een vrij belangrijke plaats in. Niet zozeer door zijn uitgestrektheid, dan wel door zijn intense uitbating en de stelselmatige opbouw en uitbouw van het geheel der natuurbescherming, waarin de ornithologie een zeer bijzondere plaats inneemt.

We begonnen onze aktie in het jaar 1962, en nu na vijf jaar werking kunnen we heel wat resultaten voorleggen.

Ons gebied is gelegen in het grensgebied van twee provincies, Brabant en Oost-Vlaanderen, en van twee natuurlijke streken nl. de leemstreek en de zandstreek. Het beslaat een oppervlakte van ongeveer 30 ha, voornamelijk gelegen onder de gemeente Opwijk.

Het landschap is een uitgolving van de Brabantse heuvelen met rijke afwisseling van bouw- en weiland, en hier en daar verspreide bosjes en beplantingen. Deze bossen zijn begroeid met dicht kreupelhout en hoogstammige bomen. Enkele beken doorkruisen het terrein en hier en daar vindt men natuurlijke vijvers en aangelegde putten die vroeger dienden als rootputten.

Deze enkele vijvertjes, met beken verbonden, zijn van belang in ons gebied, omdat ze tijdens de zomer aan de vogels gelegenheid geven voor drinken; daarenboven hebben we enkele watervogels, zoals het *Waterhoen* en de *Wilde eend*, die er in de omgeving wonen. In de winter komen de *Waterral* en het *Bokje* en ook de *Watersnip* er afgezakt langs de beken, en de IJsvogel jaagt er regelmatig. De laatste eregast was er de *Blauwe reiger* die hier vertoefde.

Maar onze aktie bestaat er eerst en vooral in het beschermen van de bestaande broedplaatsen voor de vele vogels tijdens de lente en zomer. Wij hebben er ook een uitgebreide nestkastjesaktie, waardoor we, dank zij de selectieve kastjes, speciaal de mezensoorten aantrekken en gelegenheid bezorgen te wonen. Verder is er nog het voedselprobleem 's winters, vooral voor de insekteneters wanneer het sneeuwt en vriest tijdens zeer strenge winterdagen.

Aan het reservaat verbonden hebben we verder de ringdienst die onder de leiding staat van de Heer Van de Maele, gewestoverste van het Belgische Ringwerk.

Dank zij dit ringwerk hebben we een regelmatig overzicht van wat er in het gebied vertoeft en doortrekt heel het jaar door, en mede dank zij de terugmeldingen krijgen we een beeld van de trektocht van al deze vogels.

We hebben hier de meeste vogels van het platte land, en buiten een paar

gevallen omzeggens geen broedgevallen van waterwild... daarvoor is er te weinig water.

Als merkwaardige gasten die hier zeer graag thuis horen hebben we de *Tijftjaf* met een 15 tal koppels en de *Fitis* met een 5 tal, de *Tuinfluiters* met een 20 tal zangposten en 10 *Zwartkoppen*. Verder een 25 tal koppels *Grasmussen* en evenveel *Spotvogels*. Twee zangposten van de *Nachtegaal* hadden we vorig seizoen.

De plaatselijke roem is echter de zanger bij uitstek in ons gebied, nl. de *Bosrietzanger*. We hebben hier in de Dokkene een klein afgelijnd gebied dat naar het oordeel van Mijnheer Wille een der merkwaardigste van het land mag genoemd worden, wat dichtheid van bewoning betreft. Een moerassig weiland met een ideale biotoop, begroeid met brandnetels, moerasspirea en andere opeengroeiende planten, open en zonder veel struikgewas, en geen bomen: hier alleen al huizen een 5 tal koppels. De *Bosrietzanger* is de eregast van ons gebied.

Eigenaardig verschijnsel ook, dat we sinds een paar jaar de *Grauwe Gors* hebben aangekregen. Vroeger werd hij hier nooit gezien. Nu is hij hier en blijft er de ganse zomer.

Zo hebben we bvb. ook zeer merkwaardige slaappleatsen, zoals een bosje kreupelhout aan de rand van een vijver, waar in de winter tientallen vogels kunnen overnachten. Zodanig dat we op een avond meer dan 30 *Merels* aldaar konden ringen, buiten de andere soorten (*Lijsters*, *Mezen*, *Roodborst*, *Vinken* enz.)

We hebben in onze honderd nestkasten een vrij grote bezetting. Wij telden in 1965 9 *pimpelmezen*, 9 *koolmezen*, 1 *Matkopmees*, 4 *Winterkoninkjes* en 5 gekraagde *Roodstaarten* en een 20 tal *Ringmussen*... dit naast de nesten die niet lukten en om een of andere reden werden verstoord. Er werden verleden jaar een 70 tal soorten geringd waaronder: 474 *Boerenzwaluwen*, 249 *Koolmezen*, 154 *Pimpelmezen*, 64 *Matkopmezen*, 63 *Winterkoninkjes*, 77 *Grote Lijsters*, 95 *Zanglijsters*, 421 *Merels*, 33 *Gekraagde roodstaartjes*, 89 *Roodborsten*, 117 *Heggemussen*, 62 *Bosrietzangers*, 59 *Zwartkoppen*, 56 *Tuinfluiters*, 17 *Spotvogels*, 73 *Grasmussen*, 27 *Tijftjaffen*, 38 *Grauwe Vliegenvangens*, 45 *Witte Kwikstaarten*, 170 *Spreeuwen*, 129 *Vinken*, 20 *Kepen*, 32 *Geelgorzen*.

Verder als merkwaardige gasten ook nog 5 *Goudhaantjes*, 1 *Ijsvogel*, 1 *Klapekster*, 5 *Bonte Spechten*, 3 *Ransuilen* en 20 *Steenuilen*, 1 *Roodborst*, 3 *Nachtegalen*, 3 *Bonte Vliegenvangens*, 1 *Appelvink*, 2 *Europese kanaries*, 2 *Goudvinken*, 4 *Rietzangers*, 5 *Bonte Spechten*, 4 *Tortels*, 15 *Turkse Tortels*.

Natuurlijk zijn er buiten deze geringde vogels ook nog een stel die niet gevangen werden, maar waarvan we zeker weten dat ze hier toefden of woonden, als de *Wielewaal*, de *Koekoek*, de *Snor*, de *Vlaamse Gaai*, het *Waterhoen*, de *Wilde Eend* en zelfs de *Ijsvogel*, die hier allen broeden.

Tijdens de trek zagen we *Buizerd* en *Sperwer*, alsook de *Kerkuil* en de *Torenvalk*. Deze winter nog kregen we een invasie van *Sijsjes*; ze hingen als bladeren aan de elzenstruiken.

Wat de terugmeldingen betreft van het ringwerk: we kregen er een 30 tal uit verschillende landen: uit Rusland, Polen, Marokko, Engeland, Denemarken, Spanje en Frankrijk...

Over ons werk in het reservaat, onze bevindingen en resultaten schrijven we regelmatig rubrieken en sturen verslagen naar de plaatselijke bladen. Zo verschijnt een regelmatige rubriek over nieuws uit het Reservaat in het parochieblad dat in ieder gezin komt. Daardoor zijn al de mensen van de omtrek op de hoogte van wat er gebeurt en leven daadwerkelijk mee. We betrekken vooral de jeugd in onze aktie. Zo stellen we het reservaat open voor bezoek van de scholen, vooral tijdens de zomermaanden. Bij die gelegenheid geven we aan deze jonge mensen uitleg over het werk van „De Belgische Natuur- en Vogelreservaten”, over wat elders en vooral over wat hier ter plaatse gedaan wordt.

Na een kleine wandeling geven we ook nog een schets over het bos als levend geheel en worden deze jonge mensen ter plaatse warm gemaakt voor dit brokje ongeschonden natuur. Ze leren in een paar uur op deze schoolwandeling meer dan tijdens een gans jaar theoretisch onderricht op school.

Onze aktie om de scholen te betrekken in deze natuurbescherming wordt ondernomen in nauwe samenwerking met de plaatselijke schooloverheid, en met goedkeuring en steun van de heren Inspecteurs van het Lager Onderwijs, die ons plan volmondig goedkeuren.

Nu vooral, nu de nieuwe leermethoden over de studie van het milieu aan de orde van de dag zijn, en tevens met de aktie die nu overal doordringt om daadwerkelijk de jeugd warm te maken voor de natuurbescherming en de liefde voor al wat leeft en groeit. Zopas stuurden we, met goedkeuring van de Hoofdinspecteur, een schrijven naar de scholen van de omgeving dat luidt als volgt:

„Wie de jeugd wint voor zijn ideaal, stelt de toekomst veilig”.

We richten ook regelmatig wandelingen in. Zo kwam de Heer Wille hier een wandeling leiden met een 100-tal deelnemers. Onlangs hebben we een vogelavond ingericht met een film en kleurdias en uitleg over al de vogels van ons reservaat. We mochten meer dan 300 aanwezigen tellen, waaronder vele vogelvrienden van de omtrek. Ons werk en onze positieve aktie om te behouden wat er nog aan natuurschoon bestaat, heeft reeds resultaten geboekt, maar we mogen niet versagen. Ons werk is een werk van lange duur, van stadige zorg, van doorzetten. We liggen hier aan de periferie van Brussel... dat zijn wurgende grijpparmen verder en verder uitstrekt... We zijn de bewakers van het patrimonium dat we kregen van het voorgeslacht, maar dat we, zo mogelijk schoner nog, willen doorgeven aan onze kinderen...

Mijnheer,

Op vrijdag 11 november, tijdens het vangen van zangvogels, stortte zich plots een roofvogel op onze netten. Volgens ik eens gelezen heb in een vogeltijdschrift zou ik mijn premie terug betaalt worden voor het vangen van dit roofdier. Als bewijs stuur ik U zijn poten. Ik verwacht stellig nieuws van U,

Hoogachtend,

1966

Een toppunt!

Hierboven prijkt het proza van een op het Sekretariaat ontvangen brief. Hierbij is alle commentaar overbodig! Stond dergelijk feit alleen, dan zouden wij het niet nodig geoordeeld hebben erover te spreken... Maar, helaas, het is wel bijzonder tragisch voor onze vogelbescherming nog dagelijks te moeten vernemen hoe zowat overal de wettelijk beschermde roofvogels steeds maar worden verdelgd, op de meest barbaarse wijze... Een ander voorbeeld hiervan was het tijdens de voortplantingsperiode afgeschoten exemplaar van de rode wouw, een onzer allereerste broedvogels, die zich zelfs niet alle jaren bij ons komt vestigen... Dat deze vogel een koppelpartner bezat, verhoogt nog dit ergerlijk feit, dat tijdens het jongste voorjaar in onze Ardennen gebeurde (Zie Aves). Elders was het dan nog een zeldzamere schreeuwarend...

Het is een vaststaand feit, dat de opvoeding hier schromelijk mank gaat. Om hieraan een weinig te verhelpen gaven wij dit jaar onze brochure „Het natuurleven in onze landschappen” uit, waarin deze problemen precies behan-

deld worden. Het uitstekend tijdschrift „Meer Schoonheid” schreef hierover in zijn derde nummer van 1967 hoe nuttig het zou zijn deze brochuurtes in al onze scholen te laten uitdelen; helaas, wat kunnen wij met onze beperkte middelen!

Wat de overheid in afwachting wel zou kunnen doen, dat is het afleveren van jacht- of vangstvergunning afhankelijk maken van een kleine test inzake kennis en eerbied voor de wettelijk beschermde dieren... herhaaldelijk hebben wij daarop reeds aangedrongen, des te meer dat dergelijke proef reeds in andere landen verplichtend is. De grote jagersverenigingen in ons land zouden het tot hun ereplicht moeten beschouwen voor dergelijke reglementering te ijveren, om aldus vrij te zijn van elke smet in geval van nieuwe inbreuken.

De zanglijster neemt in ons land de jongste jaren stellig toe als broedvogel wegens de vermeerdering van de parkachtige boslandschappen die steeds meer tot stand komen, ook al tengevolge van villa-verkavelingen in uitgestrekte bosgebieden, en ook omwille van de steeds toenemende aanplanting van epiceas en andere dichtgroeiende naaldboutsoorten, die voor de zanglijster goed-verstopte nestplaatsen bieden. Tenslotte dringt ook de zanglijster steeds meer door in de stadsparken en tuintjes, alhoewel deze soort aldaar een halt wordt toegeroepen door de nog meer kultuurvolgende merel, die daar wellicht een te ernstige voedselkonkurent is.

Toch mogen wij voor de toekomst van de zanglijster in ons land de beste verwachtingen koesteren, dit in flagrante tegenstelling tot de vele andere zangvogelsoorten die buiten de zogenaamde „woeste terreinen” gedoemd zijn om te verdwijnen

(6)
De Heer Furnstein kon in een open plek in het bos dit bevallig familietoneeltje „vereeuwigen”.

De redactieraad stelt het op prijs onze uitgever, de Heren Snoeck-Ducaju en Zoon, alsook de personen die hun medewerking verleenden aan het welslagen van dit jaarverslag te bedanken, en meer in het bijzonder, diegenen die ons spontaan hun fotografische documenten ter beschikking stelden.

Dit jaarverslag werd gedrukt op de persen Snoeck-Ducaju en zoon te Gent.
De clichés werden geleverd door de Gentse lichtetserij te Ledeborg.

Gent, oktober 1967.

Laatste bericht

In de Koerier 1966/3, op blz. 27 prijkt een foto van een nest van een buidelmees (Remiz pendulinus), met als commentaar: „Misschien een toekomstbeeld voor België.”

Sinds 8 oktober 1967 zijn wij een flinke stap dichterbij die eventualiteit geraakt, want die dag konden Hubert Lehaen en zijn medewerkers in een van onze vrije reservaten in Noord-Limburg (hetzelfde waar baardmannetjes hebben genesteld in 1966 en 1967!) niet minder dan 3 buidelmezen in groepsverband waarnemen: een mannetje, een wijfje en een juveniele vogel, steeds bij mekaar vertoevend, zodat de kans op een geslaagd broedgeval in de omgeving nu wel bijzonder groot lijkt! Wijfje en jonge vogel konden gevangen worden en zijn, na gefotografeerd te zijn, geringd opnieuw in vrijheid gesteld. Op bovenstaande fotos zijn beide vogels te zien, links het vrij bont getekend adult wijfje (het mannetje was nog heel wat mooier gekleurd!), rechts het nog vrij wazig gevlekt jong, dat nog gele mondhoeken bezat. Het mannetje bleef schril roepend nabij beide gevangen vogels zitten: zijn geroep deed zelfs denken aan die van de ijsvogel, maar klonk toch zachter en slepender, zodat de waarnemers aan een rietgors dachten zolang ze de vogels niet zagen. Wedden dat de eerste nestvondst voor ons land niet zo lang meer op zich zal laten wachten? Ook 's winters kan het nestje opgemerkt worden in een of andere bladerloze struik

Op de keerzijde: de kerkuil met prooi! Foto gerealiseerd door de heer J. Surmont.

